

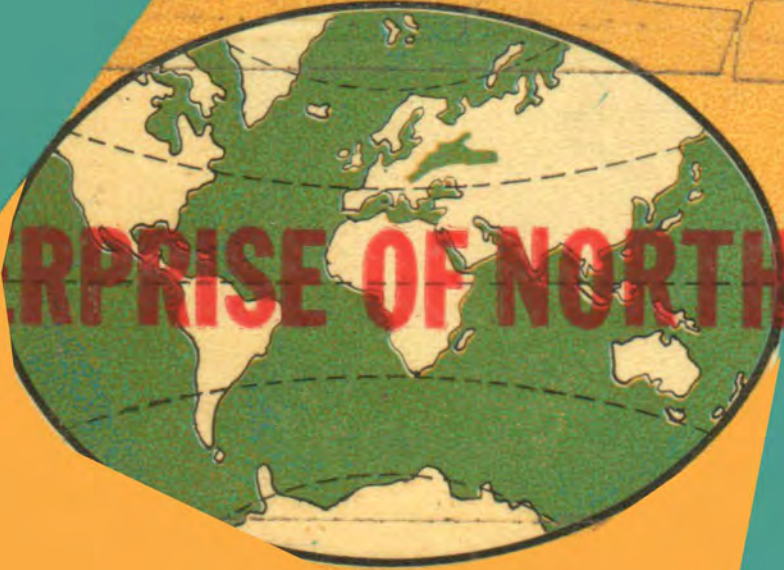
دادرى مى

به روز

گومرلايه تى

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

بەرەو
دادگەریی کۆمه‌لایه‌تی

لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی به‌ ده‌ر‌باره‌ی وێبازی

ئابووری ئیسلام

حه‌مه‌ کریم عبده‌الله

رقم الایداع ١١٧ فی المکتبه‌ الوطنیه‌ ببغداد لسنه‌ ١٩٨٥

چاپی یه‌که‌م

١٤٠٥ کۆچی - ١٩٨٥ زایینی

مطبعة‌ أسعد/بغداد

پیشکشه :

- بهوانه‌ی به‌دوای راستی و داد‌گه‌ریدا ئه‌گه‌رین
- بهوانه‌ی به‌ته‌نگ دواروژی هه‌ژارانه‌وه‌ن
- به‌گیانی دایک و باو‌کم

بسم الله الرحمن الرحيم

ليس البرّ ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب
ولكن البرّ من آمن بالله واليوم الاخر والملائكة
والكتب والنبيين واتى المال على حبه ذوى القربى
واليتامى والمساكين وابن السبيل والسائلين
وفي الرقاب واقام الصلوة واتى الزكوة والموفون
بعهدهم اذا عاهدوا والصابرين في البأساء والضراء
وحين البأس اولئك الذين صدقوا واولئك هم المتقون
- البقرة/ ۱۷۷ -

واته : چاکه ئەوه نىیه له نوێژا رووبکەنه
پۆژهلەلات و پۆژئاوا ، بەلکو چاکه باوه پرکردنه
بهخواو پۆژى زیندوو بونهوه و فریشتەکان و کتیبە
نیراوه کان و پیغه مبه ران و ، له سامانى خۆی به شى
خزمان و ههتیوان و نه داران و ریواران و سوا لکه ران
بدات ، وه کۆیله شى پى ئازاد بکات ، وه نوێژ بکات و
زه کات بدات و په یمان نه شکینى و ئارام گر بیت
له ته نگوچه له مه و نارچه ته وه له گهرمه ی جه نگیشا ،
ئهوانه ن پراست ئه کهن ، ئهوانه ن که موسلمانى
ته واوون و گوێ پرایه تن بو فه رمانه کانى خوا .

پيشه كى :

هزار سلاو له گيانى پاكسى پيشينانى كوردمان كه هموو بهنده كانيان وه كو نهخسى بهرد خوځيان راگر توه بهرامبر كر توه و لاسامه و باو بۆرانى رۆژگار ، وه كو له يه كڼ لهو بهندانهدا فرمويانه :

«كس بهدوى خوى نالئ ترشه» .

وه كو ئەزانين له سه ره تاي ئەم سه ده يه وه دوو پڙيمى كه و ره خوځيان سه پاندوه به سه ر جيهاندا ئەوانيش : سه رمايه داربو و ، سۆشيا لى ستي .
هه رچه نده دو وه ميان له نه نجاميكي س روستى ئەو باره ناله باره په يدا بو وه كه يه كه ميان به دى هينا وه له ژيانى مرؤفايه تيدا . وه هه ريه كه يان خوى به با سترين و پيشكه و توتوترين و دادگه رترين پڙيم ئەزانئ بو ژيان و خوى به پڙيم يكي حه تمى دوا رۆزى مرؤفايه تى ئەداته قه لى ، وه هه ردوكيان له هه و لدا نيكي بئ و چاندا ن بو ئەوى به هه ر شتوه يه ك بۆيان بلوى خوځيان به پيئن به سه ر مرؤفايه تى دا . هه روه ها ئەچن به گڙ يه كتر داو ، هه ريه كه هه وئ ئەدات ئەوى تر له به رچاوى خه لكى بخسات ، به ده رخستنى لايه نه . خرا په كانى ، وه هه ريه كه ئەوى تر به پڙيم يكي ناله بارو كۆنه په رست ئەداته قه لى ، وه به كۆسپى دانه ئى له رينگاي پيشكه و تندا . تائه و راده ي دزيغى ناكه ن له به كار هينانى هتريش دزى يه كترى .

ئو پرؤباگه نده و ده وئ نيدانه ي به كار يان هينا وه بو ناساندى خوځيان به خه لكى تاراده يه ك توانيو يه تى جيهان بكات به دوو به شه وه ، به شيك سه ر به سه رمايه دارى رۆژئاوا و ، به شه كه ي تر سه ر به سوشيا لى ستي رۆژه لات ، وه تاراده يه ك سه ركه و تنيشيان به ده ست هينا وه كه نه هينئ پڙيمى سته م – هه ر پڙيم يك بيت – سه ر هه لبدات شان به شانى ئەوان . وه به هه موو شتوه يه ك خوځيان سه پاندوه به سه ر بيرى خه لكى دا له زۆر به ي جيهاندا ، كه بير نه كه نه وه له رينگه يه كى تر به لكو نه بئ شوين يه كڼ لهو دوو پڙيمه بكه ون .

بهلام نالوگۆری پۆزگارو تاقی کردنهوه کانی میژوو دزی ئەوانو
 پزیمه کانیان وهستاو ، ئەو نالوگۆرە ی که بهیدا بوو له ههیه کئی لهو
 پزیمانه دا ده ری خست بالۆره لێدانی (حه تمیه تی) دوا پۆز هی ئەو
 پزیمانه یه ، درۆیهو دووره له پاسه تی ، وه نالوگۆری ناو پزیمه کانیان
ئەوه ی پوون کرده وه که کۆمه ل بوونیک ی زیندو وه ، ناتوانی بخریته
قالبیک ی وشکی وه کو بیردۆزه کانی سه رما یه داری و مارکسا یه تیه وه ، به لکو
 له پێگای گه شه کردنی خۆیدا به ره و مه یدانیک ی دژ به وان ئەپوات .

بێگومان جیهانی ئیسلامیش بێ به ش نه بو وه له وه هه ول دانه ، به لکو ئەم
 پشکی گه و ره تری به رکه وتو وه ، ئەویش به هۆی ستراتیژی شوین و
 جیگا و بوونی به روبومیک ی فراوان تیتیدا ، به تایبه تی (په ترۆل) که پۆلنیک ی
 سه ره کی ئەبینی له شارستانی تی ئەم پۆدا ، ئەمه له لایه ک ، وه له لایه کی
 تری شه وه ئەزانن که پزیمی ئیسلام گه و ره ترین دۆژمنی ئەوانه و به هیچ
 شتی وه یه ک پێکه وتن نابیت له گه لیا .

له به ره نه وه هه ردوو ئۆردوگا که به وه پیری توانایانه وه که وتنه تیکوشان
 بۆ ده ست گرتن به سه ر جیهانی ئیسلامدا - شایانی باسه لاوازی جیهانی
 ئیسلام و بچر بچر بوونی و نه مانی فه رمانه وای ئیسلامی - باریکی
 له باری دروست کردبوو بۆ ده ست گرتن به سه ر ئەم ولاتانه دا له لایه ن ئەو
 دوو ئۆردوگایه وه به ئاسانی . ئەوانیش به هه موو توانایانه وه که وتنه
 شیواندنی پووی پوناکی پزیمی ئیسلام، وه تی ئالاندنی چهندها بیروپرای
 درۆ ، په رپو لانتیه ی نایاست بۆ ئەوه ی به ته واوی بتوانن موسلمان ه کسان
 دووربخه نه وه له ئیسلام بۆ ئاسانی زال بونیان به سه ر میلیله تانی ئەم
 ولاتانه دا ، هه ره وه کو گلا دستون سه ره ک و مزیرانی ئەو سه رده مه ی
 ئینگلیزه کان له کۆبونه وه یه کدا قورئانی پیرۆزی به رز کرده وه و وتی : تا

نەم كىتپە لەناو موسلماناندا بىت ئىمە ناتوانىن جىي خۆمانسى تىدا
بكهينهوه ، ئەمەش ماناي ئەوه يە ئەبى ھەول بەدن بۆ دوور خستنهوهى
موسلمانەكان لە قورئان ، لىرەدا دواكەوتوىي موسلمانەكانيان كسردە
بىانويەكى گەورە ، وە وتيان : خەتاي ئايىنى ئىسلامە ئىوہ دواكەوتوون و
بىتس ناكەون .

لە لايەكى ترەوه نەزانىي و دواكەوتوىي موسلمانەكانىش وە
نەشارەزاىيان لە ئايىنەكەيان ھۆيەكى گرنگ بوو بۆ باوہ پكردن بەو
قسانە ، ئەمەش بوو ھۆي بلاوبونەوهى بىروپاي جىاجىاي دژ بە ئىسلام
، وە كەوتنە ھەولدان بۆ خواستنى پزىم و بىروپاي بىگانە لەدەرەوہ و پشەت
گوئى خستنى پزىمى ئىسلام ، وەكو پزىمىكى كۆمەلايەتسى و ئابوورىي و
پاميارىي ، بەلكو واىان لەو خەلكە ئەگەياند كە ئىسلام تەنھا برىتىيە لە
نويز كردن و پۆزوو گرتن ، ئىتر ھىچ پەيوەندىەكى بە پزىمى ئابوورىي و
كۆمەلايەتسى و ۰۰ ھتد ، نىيە .

لەبەرئەوہ قەيناكا ئىوہ موسلمان بن و نويزو پۆزى خۆتان بكنەن
ھەجىش بكنەن و مزگەوت دروست بكنەن و قورئان بخوئىن ۰۰ بەلام
بىتويستە وەكو ھەموو ولاتانى پىشكەوتوىي جىھان ئىوہش پزىمى
پاميارىي دىموكراسى لەوان بخوازن و پزىمى ئابوورىي سەرمایەدارىي
وسۆشىالىستى لەوان بخوازن جى بەجىيان بكنەن لە ژيانتانا ، چونكە
ئايىنى ئىسلام تەنھا پەيوەندىيە لە نىوان مرۆف و خوادا ، نەك پزىمىكى
كۆمەلايەتسى و ئابوورىي و پاميارىي تەواوہ بۆ جى بەجى كردن لە ژيانداو
پەفتار كردن بە پىي دەستورو ياساكانى .

بەلام راستىيەكەي ئىسلام تەنھا پەيوەندى نىوان مرۆف و خواي
گەورە نىيەو بەس ، بەلكو ئىسلام پزىمە بۆ ژيانى مرۆفایەتى ، وە ھەموو
لايەتسىكى ژيان نەگرتەوہ ، ھەرۆك پەيوەندى نىوان مرۆف و خواي
گەورەبە ، پەيوەندىشە لە نىوان مرۆفك و مرۆفكىكى تر ، وە پەيوەندىشە

له نیتوان مرؤف وکۆمهَل ، وه په یوه نديشه له نیتوان کۆمهَلتیک و
کۆمهَلتیک تر ، واته هېچ لایه نیتکی زیان نه ماوه ئیسلام لئی نه دوا بڼو
بۆچوونیتکی تایبه تی و سه ربه خۆی نه بڼ له باره یه وه چ له کاتی ناشتی و چ
له کاتی جه نگیشدا .

تاقی کردنه وه کانی میژووی مرؤفایه تی پوونی کوردۆته وه نه و دوو
پژیمه ، که به ناگرو ئاسن خۆیان سه پاندووه به سه ر خه لکیدا ، توانای
خۆ پراگرتنیان نه ماوه و ایان لئ هاتووه که وتوونه ته ئالوگۆرو پینه کردنی
که لینی پژیمه کانیان ، بۆ ئه وه ی بتوانن بمیننه وه وه له سه ر پڼ
پابووه ستن و نه که ون .

زۆر له زانایانی جیهان ئه وانهی نه ئیسلام کۆلیونه ته وه بۆیان پوون
بۆته وه ئیسلام تاقه پژیمه که بتوانن هه موو مرؤفایه تی پازی بکات و مافی
هه موو که سیک له سنوریکي مام ناوه ندی و دادگه ردا دیاری بکات ، وه ماوه
نه دات هېچ که س یان هېچ کۆمهَل و میلله تیک مافی که سو کۆمهَل و
میلله تانی تر بخوات .

— به لئ ئیسلام پژیمتیکي پامیاری تایبه تی و سه ربه خۆیه ، وه هېچ
په یوه ندی که نه به دیموکراسی و به ره لایی پۆژناواوه هه یه ، وه نه
به دکتاتۆری پرۆلیتاریا و خۆبه سه را سه پاندنی پۆژه لاته وه .

— هه روه ها پژیمتیکي ئابووری سه ر به خۆیه و هېچ په یوه ندی که نه به
سه ربه ستی ئابووری پۆژناواو، نه به ده ست به سه راگرتنی هه موو
بواره کانی زیانی پۆژه لاته وه هه یه .

— هه روه ها پژیمتیکي کۆمه لایه تی سه ربه خۆیه و هېچ په یوه ندی که نه به
پژیمی کۆمه لایه تی سه رمایه درایی و مارکسایه تیه وه نییه .

لیره دا من لهم نوسینه دا ئەمەوی ئەوەندە لە دەستم هاتوو ، بە
پێی توانای خۆم سەرەتایەکی کورتی رێبازی ئابووری ئیسلام پوون
بکەمەوه ، که تانیستا دوژمنانی ئیسلام و نۆکه رانی بیگانه ، دان بە
بوونی رێبازی ئابووری لە ئیسلامدا نائین ، چونکه دلنیان لەوەی هەمکانی
پژیمی ئیسلام هاتە کایەوه ، وە ئە سوچیکێ ئەم جیهانەدا چی بەچی کرا
ئەبیتە چرایەك بۆ پوناك کردنەوهی شەوه زەنگی پێگای مرقایەتی و
زۆربەمی میللەتانی جیهان چاوی لێ ئەکەنو بەرەو پژیمی ئیسلام هەنگاو
هەلشەگرن ، وە دەستەو دایەرەمی پژیمەکانی تر راپیچ ئەکەنو و پاپان
نەمالن .

چونکه بۆیان دەرنەکەوینت که دادگەریی و بەختیاریی و ئاسودەیی
تەنها لە ژێر سیبەری ئیسلامدا دیتە دی . نیتەر پژیمەکانی تر لە سەر
لێشێوان و ستەم و خۆ بەسەرا سەپاندن بەولاوە هیجیان نەبەخشیووە بە
مرۆف .

نینجا ئەوەی زۆر هانی دام بۆ ئەم نوسینه ئەوە بە کە دەربارەمی
ئابووریی ئیسلام تا ئیستا هیچ شتیکێ ئەو تۆ بە کوردی نەنوسراوە کە
کەلینیکێ کتیبخانەمی کوردی پر بکاتەوه ، که زۆر هەزارە لـە باسە
ئابووریەکان ، وە پتویستی بە لـە خۆبوردنی زۆر پۆشنبیری شارەزاو
کارامە هەیه ، خۆیان هیلاک بکەنو ئەو کەلینە پر بکەنەوه .

لە لایەکی تریشەوه لە کوردستانی خۆشماندا لەبەر ئەو هۆیانەمی
لە پتیشەوه باسمان کرد ، بەدەگمەن پۆشنبیرانی کورد دان ئەنیتن بە
بوونی پژیمی ئابووری لە ئیسلامدا ، چونکه کوردستانی شێ بێ بەش نەبوو
لەو هێرشە دژ بە ئیسلامەمی کە بیگانه کان کردیانە سەر ولانە
ئیسلامەکان . وە من بۆیە ئەم دەست پتیشخەریەم کرد تا ببیتە هۆیک

کار له ئابووری ناسانی موسلمانانی کورد بکات بۆ زیاتر پروون کردنهوهی
نهو لایه نه گرنکه له پزیمی ئیسلام ، چونکه نالیم هه موو شتیکم پروون
کردۆتهوه ، به لکو ته نهها بزوتنه وه یه که بۆ خستنه سه رپشتی ده رگای
نوسینی ئابووری ئیسلام به زمانی کوردی وه سامی نه وانهی پێ نه شکینم
که تائیتستا به خۆیاندا رانه پهرموون ده ست بده نه پینوس بۆ ئه م جۆره
بابه ته ٠٠ له بهر هه ر هۆیه ک بووبی ؟!

ته نهها مه به ستیشم خزمه تی کوردو پزیمی ئیسلامه ، یاداشتیشمان
لای یه زدانی میهره بانه .

ئه سگه نده ریه

١٩٧٩/١/١

مروفايهی بهره

کوی؟

پژیمه کانی نهم سهردهمه هر له سهرمايه داری پوژناووه تا سوشیالیستی مارکسی پوژهه لات، نه یانتوانیوه گیروگرفتی کومه لایه تی و نابووری مروفايه تی چاره سهر بکن به شتیه یه کی پیشه یی و دادگه رانه ، ههروه ها نه یانتوانیوه بهختیاری و ناسووده یی بهخشن به مروفا سهره پای نهم هه موو پیشکته وتنه ی که زانست له زوربه ی بوازه کانی زیاندا هه نگاری معزنی بو هه لگرتووه ، بواره کانی ته کنزولوژیا و ته ندروستی و زیری ته لکترونی و نه توم ناسمان برین و ۰۰ هتد - که نیستاش هه به رده وامه له سهر ریگای پیشکته وتنی خوئی .

به لام نه وه ی که چاره پروان ته کریت نهم پژیمانه ، نه وه یه چهنه زانست پیش بکه ویت نه وه نده باری ژیا نی مروفا ناآوژتر نه بیت و زیاتر نه چه وسیتته وه (۲) . وه پوژ به پوژ له بریتی چاره سهری کیشسه کان بی زاری و وه رس بوون و نه خوئی دهرونی (نفسی) و کویرموه ری و ترسو له رز زیاتر نه بیت ، وه مروفايه تی به ره و هه ره سی سهر لی شتیوان و له ناوچوون نه چیت .

زور له زاناکانی جیهان به تاییه تی زاناکانی نه وروپا و نه مریکا هه ستیان بی کردووه و هاواریان لی به زر بوته وه ، که فریا که ون مروفايه تی له م ته نگو چه له مه یه پژگار بکن ، نه ویش به هیتانه کایه ی پژیمتی کومه لایه تی و نابووری دادگه ر ، که بتوانی خه لکی پژگار بکات له و گیروگرفته ناهه مواران هی سهریان کردوته جه رگی مروفا !

(۲) مه به ستم نه وه نییه که زانست نه و باره ناله باره دروست نه کات ، به لکو نه و پژیمانه ی نیستا هه ن نه وان زانست به ره و نه و مه به ستانه پرا نه کیشن .

ئەوئى پروونو ئاشكراشە ھۆى سەرەكى ئەم ھەموو نەنگوچەلەمانە
ئەوئى بە كە پۈژىمەكانى ئەم سەردەمە (مادى) و بى باوئەپن ، بە يەك چاۋ
سەيرى مرقۇف ئەكەن ، يەك لاي ئەبىنن ، ئەوئىش لايەنى (مادىئەئى) .
ئىتر ئەوئىيان يىشئىل كىردوۋەو لەبىرخۆيان بردۆتەوۋە ، كە مرقۇف تەنھا
(مادە) نىيەو بەس ، بەلكو مادەو گىيانە ، وە گىيان ھەلسورئىنەرو لايەئىسى
سەرەكى مرقۇفە . دكتور ئەلكسىس كارىل خاۋەئى كىتئىبى (الانسان ذلك
المجهول) لە كىتئىبەكەيدا ئەلئى : پئوىستە ئەم شارستانىئەتە مادىە
ھەلبىگىرئىنەوۋەو پىگىايەكى تر بگىرئىنەبەر بۆگەشەكردنو پىشكەوتن ، كە
لەسەر باوئەپ دامەزرا بىت (۳) . ھەروەھا پىزىشك و زانائ بەناۋابانگىسى
فەرەئىسايى دكتور شفىتزر ئەلئى : پئوىستە ئىمە دان بەوۋەدا بىئىن كە
(فساد الروح) ھۆى سەرەكى ئەم تەنگك و چەلەمەو تىشكانەبە كە توشى
مرقۇفايەتى بوۋە (۴) .

وہ ھەر لەو بارەبەوۋە كۆلن ولسون پەخنەگرى بەناۋابانگى ئىنگلىزى
لە كىتئىبى (اللامنتى)دا ئەلئىت : (ئەو شارستانىئەتەى كە تەنھا پىشت بە
زانست ئەبەستى دوور لە ئابىن، شارستانىئەكە كە ناتوانئ زۆر بىئىئىتەوۋە
، چونكە ئەو بارو دۆخەى لئى پەيدا ئەبىت ناگونجىت لە گەل مرقۇفى
خاۋەن ھەستو دوور بىندا . وە ھەروەھا نە ھەمان كىتئىبا لەسەرى ئەرواۋ
ئەلئى : مرقۇفى پۆژ ناۋابى ھەمىشە پىشتى بەستوۋە بە ووزە ژىرىيەكان
«الطاقات العقلية» ئەمەش ھۆى پىشكەوتنى مادى بە لە پۆژ ئاۋادا ، بەلام
لە ھەمان كاتا ھۆى لەناۋ چوونو پوخانىئەتى ، ئەو ھىزى گىيانى خۆى ون
كىردوۋە ، ئەو ھىزە زىندەۋەى كە ھۆى مانەوۋەى مرقۇفايەتى بە ، وە بەبئ
ئەو ھىزە ووشەى پىشكەوتن تەنھا گائتە يى كىردنە ، بەلكو لە ئوتومىلئىك

- (۳) الانسان ذلك المجهول / دكتور الكسيس كاريل ترجمة شفيق اسعد
فرید/ ۱۹۷۷ ل : ۱۲ .
(۴) گوٹفاری العربى كوهئى زمارە ۲۰۶ لا پەپە/ ۱۸۸ .

نه چیت که به زینتی تیدا نه بیت (۵) ناشکراو به لگه نه ویسته سه رچاوهی هه موو باوه پیک نایینه ، که بتوانی پیکای زیانی مرؤف دیاری بکساتو بی به سیتته وه به سه ره تایه کی پیروزه وه که به ختیارو دنیای بکات ، بویه دکتور بریل نه آیت : (مرؤفی ناییندارو خاوهن باوه پ هه رگیز تووشی نه خووشی (نفسی) ناییت ، وه له زیانیتکی نارامو دنیادا نه زی (۶) . هه ره ها فه یله سوفی گه وره ولیام جیمس نه آلی : (گه وره ترین چاره سه ری سه رسامی و بیتزایی ، باوه ره) (۷) -

- الا بذکر الله تطمئن القلوب -

ئینجا به ستنه وهی زیانی مرؤفو نامانجه کانی ته نها به زیانی مادی ئه م جیهانه وه ، باوه پ نه بوونیان به لی پرسینه وه و جیهانیتکی تر ، وه دانانی گه یشتن به گه وره ترین قازانچ و سوودی مادی له خواردن و خوتن و رابواردن ، به مه به سستی سه ره کی زیانی مرؤف لهم جیهانه دا ، ئه مهش مرؤفی له قالبیکا دارشتوو که هیچ ناواتیتیکی گیانسی به رزی نییه له زیاندا که تیکووشی بۆی ، وه ریبازینکی تایه تی بۆ بگریته بهر ، له بهر ئه وه یه هه رکاتی گه یشت به سوودو مه رامه مادیه کانی ئیتر هیچ ناواتیتیکی تری نامیتنی که هه ولی بۆ بدات له زیاندا .

نوسه ری فه ره نسایی نه ندریه مۆرؤ نه آلی : (کاتی که مرؤف گه یشت به هه موو ناوات و ئاره زوه کانی ، وا هه ست نه کات دلته نگترین که سه له جیهاندا ، چونکه ناواتیتیکی تری نه ماوه هه ولی بۆ بدات) ئه مهش بۆ ته هۆی بیتزایی و دل ناره حته تی مرؤفو په یدا بوونی کیروگرفت که هیچ شتیک بییه به نای بۆ به ریت بۆ چاره سه ر کردنیان . وه له ئه نجامی ئه وه باره

(۵) تهافت العلمانية/د:عمادالدین خلیل/۱۳۹۹ هـ مؤسسة الرسالة ص ۱۲۹ ، ۱۳۹ .

(۶) الانسان وحقيقته في العالم الاخر/محمد صالح كريم خان/۱۹۶۵ ص ۲۱ .

(۷) الاسلام والعلم الحديث/عبدالرزاق نوفل/ص ۱۳۷ .

نالەبارەدايە ، ھەموو سالتیک دەیان ھەزار کەس بە زۆرداری ئەکوژرتین ،
وەکو لە ئەمریکا لە ساڵی ١٩٧٧ی زایینی دا (١٢) ھەزار کەس کوژراون (٨) .

وہ بە دەیان ھەزاریش بە دەستی خۆیان ، خۆیان ئەکوژن بۆ ئەوہی
پزگاریان ببیت لەو ژیانە نا ئاسوودەییہی کە تییی دا ئەژین ، بۆ نمونە
لە ساڵی ١٩٧٦ زایینی دا لە ئەلمانیای پۆژ ئاوا زیاتر لە (١٤) ھەزار کەس
لە ئافرەت و لە پیاو خۆیان کوشتووہ (٩) . ھەر وہا لە فەرنسایش ھەموو
سالێ ٧-٨ ھەزار کەس خۆیان ئەکوژن (١٠) .

بەستنەوہی مرۆف بە سوودی تاییبەتی خۆیوہ لە سنوری جیھانتیکی
مادی دا ، وە باوەر نہ بوون بە دوا پۆژتیکي ھەمیشەیی ، وای لە لە مرۆفی
ئەم سەردەمە کردووہ ، کە لە پیناوی بەرزوہوہندی خۆیدا ئامادە یە
(میکیفیلیانە) ھەرچی رینگا ھە یە بیگریتە بەر بۆ گەشتن بە ئامانجەکانی
، بەبێ ئەوہی گوئی بداتە پەوایی و ناپەوایی ئەو رینگایانہی گرتوہ تە بەر
، با لەسەر حسابی بەرزوہوہندی خەلکی تریش بیت .

لە ئەنجامی سروشتی ئەو پزیمە دەست کردانە ، بە تاییبەتی دواي
بەریا بوونی شۆرشی پیشەسازی لە ئەوروپا و بەیدا بونی ئیمپریالیترمو
داگیرکردنی ولاتان بۆ خواردنی بەرو بوومیان و چەوساندنەوہی میلیلتان
بۆ سوودی خۆیان ، ئەمەش بووہ ھۆی بەریا بوونی دوو شەپری گەورەي
جیھانی کە دەیان ملیۆن کەسیان لەناو برد ، وە لە ئەنجامی ئەو
جەنگانەشدا دا بەش کردنی ولاتان و میلیلتان بە شتیوہ یەکی ناپەواو
دردندانە کە مافی دەیان نەتوہ پێشیل کراو ، نەتوہی سەردا سەپیترا

(٨) پۆژ نامەي (الثورە)ی عێراقی ژمارە ٣٠٦٠ لە بەرواری ١٦/٧/١٩٧٨

(٩) پۆژ نامەي (الجمهورية)ی عێراقی ژمارە ٣١٨٣ لە بەرواری
١٩٧٨/٢/١ .

(١٠) البدیل نوسینی فەیلەسوفی فەرەنسایی پۆجیہ گارودی لاپەرە: ٣١

، که تا ئیستاش له زۆر ولاتی جیهاندا چهندهها میللهت به شتیههکی نارهوا نهچهوستیرینهوهو ، هیچ مافیکی نهتهوایهتیو نیشتمانیان نییه ، تهناهت له زۆر ولاتا هیچ جوړه سهربهستیو ههتا مافی ژیانیشیان نییه ، به ئاسودهیی بزین !!

ههه نههشه ههتا ئیستاش له سهدهی بیستههدا ، سهدهی زانستو بیتشکهوتن ، له زۆربهی ولاتاندا شوۆرشی نیشتمانیو نهتهوایهتی بهریا کراوهو ، میللهته ژیر دهستهکان داواوی مافی زهوت کراویان نهکن ، بئگومان بهردهوامیش ئهبن تا نهگهن به مافی رهواي خویان که خسوای گهوره بهخشیوییهتی به ههوهو میللهتان بهبن جیاوازی (یاایها الناس انا خلقناکم من ذکر وانثی وجعلناکم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اکرمکم عند الله اتقاکم) الحجرات ۱۳ .

واته : نهی کۆمهلی ئادمیزاد ، ئیمه ئیوهمان له نیترو مئیهک دروست کردوه ، وه کردوومان به چهندهتهوهو هۆزیکهوه بۆ نهوهی یهکتری بناسنو ناشناییهکتری بن ، وه بزانی ، که چاکترینتان لای خوا بهتهقوا ترینتاته (ئوهی زیاتر گوئ رایهله بۆ فرمانهکانی یهزدان) .

ههروهها بلاوبونهوهی پیاو کوشتنو دزیو جهردهیی له ولاته بهناو بیتشکهوتوهکاندا ئامانجیکی سروشتی ئهو پزیمانیه که ههپهشه له لهناو جوونی خویانو بیتشکهوتنهکهیانو مروفایهتیش ئهکات . له سهه ژمیریهکی نهتهوه یهکگرتووکاندا پروون کراوهتهوه کهه : له سالی ۱۹۷۴ زاینییدا زیانی تاوانو بهدرهفتاری له ولاته یهکگرتووکانی ئهمریکا (۸۹) ملیار دۆلار بووه ، له کاتییکا له سالی ۱۹۷۰ زاینییدا (۵۱) ملیار بووه ، واته به زیاتر بوونی له سهدا ۷۴ر۵ !! وه زۆربهی ئهو زیانه له ئهنجایی قوما

کردنو تلیاک خواردنو مهی خواردنهوه بووه که (۳۷) ملیاری
بهرکه وتووه (۱۱) .

نه مانه و ههزاران تاوانی تر که هه ره شه له پاشه پوژی مروقیسه تی
نه کهن وایان له زانایانی جیهان کردوو ، دهنگی ناره زایی بهرز بکه نهوه ،
وه کو دکتور شفیتزر نه لئ : من زور رهش بینم له وه هه لوستهی ئیستا
مروقیسه تی تیدا نه ژی ، وه خوی تیدا نه بینتی ، هه رگیز ناتوانم بلیم نهو
هه لوسته نه وه نده خراب و ناله بار نییه - نه گهر بهم شیوه به بمینیتته وه -
که به ته وایبی وه به هه موو ژیری خۆم وا هه ست نه کهم به ره و چه رختیکی
وه کو سه ده کانی ناوه راستمان نه بات له شیوه به کسی نوئی دا . به لام من
دلنیام بهم شیوه به نامینیتته وه (۱۲) .

چونکه نه م شارستانیه تهی ئیستا ناگونجی له گه ل مروف و ژبانی
مروقیسه تی دا ، وه هه لوسته تیکی وای هه به که ریک ناکه ویت له گه ل
سروشت و فیطره ی مروف دا ، وه هه مووی له نه ندیشه ی بیردوزه
زانسته کان و ناره زوو ، هه ستی مروف پهیدا بووه ، سه ره تاکانی شوپشی
فه ره نساو نه ندیشه کانی مارکس و لینین له گه ل مردوو بی گیاندا
نه گونجین ، نه که له گه ل مروقیکی زیندودا (۱۳) .

نوسه ری بهرزی پۆمانیا کونستانان جورجیو نه لیت : (من هه ست
نه کهم که پوودا ویکتی ناهه موارو بشه له ده ورماندا رووی داوه ، من نازانم
له کوئی سه ری هه لداوه ، وه که ی ده ستی پین کردوو ، وه چه ندی پین
نه چیت ؟ به لام هه ست به بوونی نه کهم . ئیمه ی خسته ته گیزا ویکه وه که
پیتستان نه که نه تی (که ولمان نه کات) وه ئیسقانه کانمان به که له دوا ی به که

-
- (۱۱) پوژنامه ی الثوره ی عیراقی ژماره ۲۲۰۴ بهرواری ۱۴/۱۰/۱۹۷۵ .
(۱۲) گوڤاری العربی کوهیتی ژماره ۲۰۶ لاپه ره / ۱۸۸
(۱۳) الانسان ذلك المجهول - لاپه ره / ۳۷ ، ۴۰

ئەشكىتىنى . من ھەست بەو پۈوداۋە كەورە ئەكەم ، ھەستىكى وا چۆن
 مەشك پىشش نوقم بوونى كەشتىكە ھەستى پىن ئەكات و ھەولى بەجىتى
 ھىشنىنى كەشتىكە ئەدات . بەلام ھىچ پەناگايە كەمان نىيە لە ھىچ
 جىگايەكى ئەم جىھانەدا (۱۴) .

ھەرۋەھا پەۋشەت كە پىتۈەرى ھەلسو كەوت و پەفتازى مەۋشە لە
 زىانى پۈژانەيدا ، لە پەيۋەندى نىوان و پىزدان و دەرونى خۆيدا، پەيۋەندى
 نىوان تاكو كۆمەل ، پەيۋەندى نىوان كۆمەلىك و كۆمەلانى تر . پۈژىمە
 مەۋف كەردەكانى ئەم سەردەمە چ لە پۈژ ئاۋاۋ چ لە پۈژ ھەلات ھەمويان
 لە يەك سەرجاۋەى مادى پەۋە ھەلقولون ئەگەرچى ھەريەكەيان بە
 شىۋەيەكى جىاۋاز لەۋى تر خۆى ئەنوۋىنى ، پۈژ ئاۋاۋ سەرمایەدارى تاك
 پەرستەو سەربەستىكى بىسنورى پىن بەخشىۋە ، تابتوانى بە ھەمو
 شىۋەيەك ، ۋە بە ھەر پىگايەك خۆى بىمەۋى تىن كۆشىت بۆ گەشىتن بە
 ئامانجەكانى ئەگەرچى ئەو پىگايەى ئەيگىرتە بەر زىانىش بگەيەننى بە
 خەلكى ، ۋە يا لەسەر حسابى خەلكى تىرىش بىت .

ۋە سۆشپالىستى پۈژ ھەلات كۆمەل پەرستەو ھىچ نىرخىكى
 دانەناۋە بۆ مەۋف ، ۋە مافى تاكى پىشىل كەردوۋە ھىچ حسابىكى بۆ
 ناكات لەناۋ كۆمەلدا نەبىت . بەلام ئەۋەى كە ھەردوۋلا ھاۋبەشپان تىدا
 كەردوۋە جىا كەردنەۋەى پەۋشەتە لە ھەموو كاروبارىكى زىان ، ھەرچەندە
 ۋلاتە سەرمایەدارەكان دان ئەنئىن بە پەۋشەت ، بەلام لە ھەموو چالاكىكى
 ئابورى جىباى ئەكەنەۋەو دوورى ئەخەنەۋە . خۆ لای ماركسىيەكان ۋشەى
 پەۋشەت لە فەرھەنگى زىانىندا سەراۋەتەۋە ھەرچەندە دروشمى دادگەرىيان

(۱۴) تھافت العلمانية/لاپەرە : ۱۷۵

بەرز كۆردۆتەوۈ داۋاي تىر كۆردنى پىئويستىيە گىشتى يەكانى كۆمەل ئەكەن، بەلام لە سەرچاۋە يەكى نەگۆرۈۈ گىيانىيەۋە ۋەرنە گىراۋە ، بەلكو ھەموو بزوتنەۋە يەكى مۇقايەتە نەگىپنەۋە بۆ كەرەسەكانى بەرھەم ھىنان (وسائل الانتاج) كە بزۈننەرى مېژۈۈى مۇقايەتە يە ، ۋە ھىچ ھۆيەكى گىيانى لە دەرەۋەى مادە كارى تىنە كۆردۈۈ . ۋە ئەتتەن : كەرەسەكانى بەرھەم ھىنان مېژۈۈ و پىشكەۋتنى مۇقايەتە دروست ئەكەن . لىرەدا نامەۋى دىژنە بەم باسە چونكە ئەۋەى مەبەستى منە ئەۋە يە كە ھەردوۈ پۇرئەمە كە ھىچ نرختىك داناننن بۆ پەۋشت لە ژيانى كۆمەلدا . نەمەش ۋاي لە شفىتزرەرى فەيلەسوف كۆردۈۈ كە ئەلى :

نەم شارستانىيەتەى ئىستتا تواناي خۇپراگرتنى نەماۋە چونكە بچراۋە لە ياساي بنەپتەى شارستانىيەت كە پەۋشتە (۱۵) .

ھەر ۋەكو وتمان پوون بۆتەۋە بۆ زۆر لە زاناکانى جىھان ، كە نەۋ پۇرئەنەى ئىستتا سەپىنراۈن بەسەر مۇقايەتەىدا ، ھىچيان ناگونجىن لە

(۱۵) گۇفارى العربى ژمارە ۲۰۶ كانونى دوۋەمى سالى ۱۹۷۶ .
 البرت شفىتزر فەيلەسوف پزىشك و مۇسىقا ژەنى بەناۋبانك لە نەلمانىا لە ھەرىمى ئەلزاس لە سالى ۱۸۷۵ لە داىك بوۈ . لە سالى ۱۸۹۳ چۆتە زانكۆى ستراسبورگ بۆ خۇئىندىسى مۇسىقاۋ لاهوت ، دۋاي ئەۋە چۆتە پارىس بۆ زانكۆى سۆربۇن بۆ خۇئىندىنى فەلسەفە ، ئىنجا بۆتە مامۇستاي فەلسەفەۋ لاهوت لە زانكۆ پىشۋەكەى . ناۋبانكى لە ھەموۈ ئەۋرپا دەر كۆرد . لە سالى ۱۹۰۶ دەستى داىە خۇئىندىنى پزىشكى بۆ ئەۋەى بچىتتە ئەفرىقا بۆ چارەسەرى نەخۇشان . دۋاي ھوت سال بوۈ پزىشك ، ئىنجا چۈۈ بۆ ئەفرىقا . لە سالى ۱۹۵۳ بەخشىشىسى تۆبلى ئاشتى ۋەرگرت . نىكەى ۵۰ سال لە خەستە خانە يەكى ئەفرىقا خزمەتى كۆردۈۈ ۋە ھەر لەۋى لە سالى ۱۹۶۵ كۆچى دۋايى كۆردۈۈ .

گەل سروشت و فېطرەى مرقۇدا ، چونكە ھەر پزىمەيان كەسىك وەيان چەند كەسىك دايان ناوہ ، كە ئەوانىش تەنھا مرقۇش ، وە ھىچيان لە مرقۇف زياتر نىيە ، لە بەرئەوہ نەيانتوانىوہ بەتەواوى لە ناوہ روكى بىرو ھەست و سروشتى مرقۇف بگەن ، تا بتوانن پزىمىكى وای بۆ دابننن كە بگونجىت لە گەلبا و بەختەوہرى بكات ۰۰ وە كو دكتور ئەلكسىس كارىل نەلىت : (ئىمە نەوہىكى چارە پەشىن ، چونكە لە لاينى پەوشت و ژىرى يەوہ پوخاوين ، ئەو كۆمەل و گەلانەى كە لەبارى شارستانى و پىشە سازى يەوہ زۆر پىشكەوتوون ، دەقا و دەق ئەو كۆمەل و گەلانەن كە بەرەو لاوازى ئەرۆن ، وە بەرەو (بەربەرى و ھەمەجىت) ئەرۆن بە خىراى ، ئەو بىزارى و وەرس بوونەى كە ئىستا دانىشتوانى شارە گورەكانى پتوہ نەتلىتەوہ لە پزىمە پامبارى و ئابورى و كۆمەلەيەتەكانىان پەيدا بوو) (۱۶) .

كە و ابو تەنھا پزىمىك كە چارەسەرىكى رىشەى گىروگرفتەكانى كۆمەل بكات تەنھا ئىسلامە ۰۰ چونكە تەنھا ئىسلام ئەتوانن مرقۇفابەتى بگىرپتەوہ بۆ رىگى پاست و بىخاتەرى بەرەو شارستانىەكى پىشكەوتووى و كە مرقۇفابەتى تىدا بەسەتەوہ ۰ وە ھىچ گىروگرفتىكى- چ كۆمەلەيەتى و چ پامبارى و چ نەفسى و - ھتد- نەمىنى .

ئەم راستىشە پوون بۆتەوہ بۆ زۆر لە زاناكانى جىهان ، باوہ پىان ھىناوہ بە پزىمى ئىسلام، كە تا قە پزىمە دادگەرى و بەختىارى بەخشىت بە مرقۇف ۰ ھەروەكو فەيلەسوفى كەورەى فەرەنساش پۆجىە گارودى ، كە لە ئىسلام كۆلپەوہ و باوہ پى ھىناو ، وازى لە ماركسىەت ھىنا، وە لە يەكئ لە نوسراوہ كانىدا ئەلى : (ئەگەر ماركس ئىسلامى بخویندا ياوہ ،

بیروپای خۆی نه گۆری به رامبه به میتزووی مرۆفایه تی) (۱۷) ههروه ها له کتیبی (البديل) دا هاواری لی بهرز بۆ ته وه ، که ئەم کۆمه لگایه مان به ره وه له ناوچوون نه پوات ، وه پتیوستی به گۆرانیکی ریشه یی هه یه (۱۸) وه ده یان زانای تریش که لیره دا ماوه ی نه وه مان نییه ناویان به رین وه بیروپا کانیان بلا و بکه ی نه وه .

ئینجا با بزانی بۆچی نیسلام نه توانی مرۆفایه تی به خته وه بکات ؟ بۆچی نه توانی پزگاری بکات له و کۆتو زنجیره ی، پزیمه مرۆف کرده کانی ئەم سه رده مه کردو یانه ته ملی ؟ وه پزگاری بکات له و کیشه و گیرو گرتانه ی نوێ ترین پزیمی هاوچه رخ نه یه توانیوه چاره سه ری بکات ، وه ناشتوانی ، سه ره پای ئەم هه موو پیتشکه وتنه زانستی به ی له جیهاندا به دی هاتوه ! .

سه ره تا ئەبێ ئەوه بزانی نایینی نیسلام پزیمتیکی خوایی به بۆ مرۆفایه تی ، وه دوایی زنجیره ی پزیم و نایینه خوایی به کانه که هاتوونه خواره وه بۆ رینمایی و چاره سه رکردنی کیشه کانی کۆمه ل به درێژایی میتزوو . وه ناشکرشه له بهر ئەوه ی نیسلام دوایی پزیمی خوایی به ، له پیتشکه وتوو ترین شتیه دا هاتۆته خواره وه ، تابتنانی شان به شانی پیتشکه وتنی کۆمه لی ئاده میزاد به پیتی کاتو شوین پروات .

لیره دا زۆر کهس نه که ونه هه له وه ده رباره ی نیسلام ، وه وائەزانن، له بهر ئەوه ی نیسلام پزیمتیکی خوایی به ، ئەبێ ته نها به هاتنه خواره وه ی جی به جی ببیت له ژیاندا ، وه پتیوستی به هیچ هه ول و خۆهیلاک کردنیك نه بیت ، ههروه کو چۆن بوونه وه رو مرۆفی دروست کردوه ، وه چۆن

(۱۷) حركة الاسلام ومفکرو الغرب/دکتور محسن عبدالحمید

(۱۸) البديل/روجیه گارودی/ص ۷

ياساكانى گەردون ئەبات بەرپۆيە ، ھەر بەو شىتوہ يەش پۈژىمى ئىسلام
 جى بەجى بىكات بە شىتوہ يەكى (سىحرى) دوور لە زانىنى مرۆف ، وە بەجى
 ھۆيەكى ديارى ! بەلام ئەمە ھەلە يەكى زۆر گەورە يە ، ئەويش
 نە گەپتەوہ بۆ تى نە گە يشتن لە سروشتى ئىسلام و چۆن يە تى جى بەجى
 كردنى ، وەكو لە تاقى كردنەوہ يەكى بى وىنە ي مېژوو يى دا لە سەرە تاي
 پەيدا بوونيا جى بەجى كرا .

بۆ ئەوہى ئىخە لەو ھەلە يە دوور بگەوینەوہ ، ئەبى ئەوہ بزانىن ،
 ئىسلام پۈژىمە بۆ ژيانى مرۆف، وە بە پى تى توانا و زەى مرۆف و بارودۆخى
 تايبە تى ئەو كات و شوینە ي تيا ئەزى جى بەجى ئەكرىت ، وە پلەى
 سەر كەوتنى بەستراوہ بە چۆن يە تى و چەندايە تى باوہ پى ھىنانسى و ئەو
 ھەول و كۆششەى كە ئەدرىت بۆ جى بەجى كردنى ، ھەر چەندە ھەندى
 كەس كاتى بۆيان دەرئەكەوئىت پۈژىمى ئىسلام لە سنورى ووزە و توانا
 ھەولنى مرۆفدا جى بەجى ئەكرىت ، يەكسەر پەش بىن ئەبن ، تا ئەو
 پادە يەى ھەندىك گومان لە راستى ئىسلام پەيدا ئەكەن، چونكە چاوە پوانى
 بە شىتوہ يەكى دوور لە ھەولدان و خو ھىلاك كردن جى بەجى بىت .
 ھەندىكى تىش كە ئەبىن ئىسلامىش ھەر بە تى كوشانى مرۆف و لە
 سنورى توانا ھەل و مەرجى تايبە تى دا لە ژيانى كۆمەلدا جى بەجى
 ئەكرىت ، ئەلئىن ئىتر جياوازى چىە لە نىوان ئىسلام و پۈژىمە كانى تى
 ھاوچەرخ ، ئەوانىش ھەر بەو شىتوہ يە جى بەجى ئەكرىن ، وە ئىستاش
 چەسپاون لە ژيانى مرۆفايە تى دا !؟

لىرەدا لە وەلامى ئەو جۆرە كەسانەدا ، بۆ ئەوہى باشتر لە ئىسلام
 بگەن ئەو ھۆيانە پوون ئەكەينەوہ كە بۆتە ھۆى ئەوہى ئىخە لە پىناوى

ئىسلامدا تىبگۆشىن كە جىبەجىبى بگەين، وه له پزىمه كانى ترى جيهان
دور بگه وينه وه :

۱ - گرنگرين هۆ كه پالمان پتوه نهئى بۆ جىبەجىبى كردنى ئىسلام
له ژيانماندا ، ئهوه يه ئىتمه موسلمانين ، وه باوه پمان به خواى پهروه ردگار
هه يه ، وه باوه پمان هيتاوه كه ئىسلام پزىمىتگه له لايهن خواوه نيتراوه بۆ
سه ر مروف ، وه به زمان باوه پمان ئاشكرا ئه كه ين به به لگه ي باوه پ :
(أشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله) واته باوه پم هه يه كه
هيج خوايه ك نييه ته نها يه زداني پهروه ردگار نه بيت ، وه باوه پم هه يه محمد
په وانه كروى خوايه وه لگري پزىمى ئىسلامه بۆ هه موو مروفنايه تى .

كه واپوو له بهر ئه وه ي به دل باوه پمان هه يه ، پتويسته ئه م باوه په
بگه ين به كرده وه ، چونكه پىخه مبه ر (درودو سه لامى خواى لى بيت
فهروويه تى) : (باوه پ به خوا به داخوازي نييه ، به لكو باوه پ ئه وه يه كه
جىگير ئه بى له دلداو، كرده وه ش ئه يسه لمى تى) واته كردنى ئه و بيروباوه په
به كرده وه ي پوزانه له ژياندا ، نه ك ته نها به قسه و لاف ليدان .

خواى گه وره فهروويه تى :

(ومن لم يحكم بما انزل الله فأولئك هم الكافرون) المائدة/۴۶
واته : هه ركه سى فه رمانه واپى به و پزىمه نه كات كه خوا ناردويه تى
بۆ كۆمه لى ئاده ميزاد ، كافره ، واته موسلمان نييه . ئىنجا ليره دا راستى
باوه پ بوونمان به خوا ئه وه يه كه به دل باوه پ به تينين به ئىسلام كه
پزىمىتى خوايى به ، هه و ليش به ين بيكه ين به كرده وه ، واته ئه و پزىمه
له ژيانى پوزانه ماندا جىبەجىبى بگه ين ، بۆ ئه وه ي موسلمانى راسته قينه
بين . چونكه پزىم دانان يه كى كه له نيشانه گرنگ سه ره كيه كانى

خواهه تی . کهس بۆی نییه پزیم دابنئ بۆ مرۆف له هیچ باریکی زیاندا -
 چ کۆمه لایه تیی و چ پامیاری و چ ئابووری و ۰۰ هتد - وه ههر کهسی پزیم و
 بهرنامه ی زیان دابنئ بۆ مرۆف . واته داوای خواهه تسی نه کات ، وه
 نهوانه ی که داوای نه که ون و بهیره وی پزیمه که ی نه کن ، نه و کهسه
 نه په رستن . چونکه جاریکیان پیغه مبه ر (درودو سهلامی خوی لی بیت)
 نه م نایه ته پیترۆزه ی نه خوینده وه **(اتخلوا احبارهم ورهبانهم ارباباً من
 دون الله والمسیح ابن مریم وما امروا الا لیعبوا الهأ واحداً لا اله الا هو
 سبحانه عما یشرکون) التوبه ۰۳۱** واته : له بریتی خوا قه شه و پیاوه
 نایینی یه کانیان نه په رست ، خو نهوان هیچ فرمانیان پی نه کرابو ، که
 بیجگه له خواهه کی تاكو ته نها کهسی تر به رستن . نهوانه ی له که لیا بوون
 وتیان : خو نهوان قه شه کانی خو یان نه په رستوه ، به لام پیغه مبه ر (درودو
 سهلامی خوی لی بیت) فرمووی : به لی په رستویان ، چونکه نهوان
 چه لالیان بۆ چه رام کردوون ، وه چه رامیان بۆ چه لال کردوون ، نه مانیش ،
 به قسه یان کردوون و بهیره ویان کردوون ، نه وه په رستیان بووه بۆیان .

که وابوو چی به چی کردن و شوین که وتنی ههر پزیمیک جگه له
 ئیسلام دوور که وتنه وه یه له خوا و نایینی ئیسلام ، وه په رستنی نه و
 که سانه یه که پزیمه که یان داناوه .

۲ - بۆیه داوای چی به چی کردنی پزیمی ئیسلام نه که ین ، چونکه
 ههروه کو وثمان ، پزیمیکسی خواهی یه ، له بهر نه وه دووره له دهستی
 مرۆف و که م و کورپی و هه وه سو و ئاره زوو نه فامی ، وه دووره له یق و
 کینه ی . چونکه خواهی گهوره ، خواهی هه موو مرۆفایه تی یه و پزیمیکسی
 گشتی بۆ هه موو مرۆف داناوه ، به بی جیساوازی ، وه به بی نه وه ی له بهر
 خاتری که سیک وه یان چینیك وه یان میله تیک داینا بی ، به لکو هه موویان

لای خوای گهوره یهك چینن ، وه به یهك چاو سهیر نه کرین . پیغه مبه ر
 (درودو سهلامی لی بیت) فرموویه تی : (همووتان له ناده من ، وه
 ناده میش له گلله) ههروه ها فرموویه تی : (همووتان وه کو ده نکي شان
 وان - واته یه کسانن) .

به لام رژیمه مروّف کرده کانی هاو چهرخ هه ربه که یان که سیک وه یا
 کۆمه لیک به نارزه وی دلی خو یان ، وه به پی تو اناو زانیاریان دایان
 ناوه ، له بهر ئه وه شه لایهك ئاک په رسته و تاکی داوه به سه ر کۆمه لدا ،
 لایه کی تریش چین په رسته و چینیکي داوه به سه ر چینه کانی تر دا ،
 یه کیکی تر نه ته وه په رسته و ، نه ته وه یه کی داوه به سه ر نه ته وه کانی تر دا ،
 وه هه مووشیان لایه نی (مادی) مروّفیان داوه به سه ر لایه نی گیانی دا
 (روحی) . که و ابوو ته نها ئیسلامه به رزه وه ندی مروّفیکي له گه ل
 به رزه وه ندی کۆمه لدا له سنوریکي یه کسانو دادگه ردا پیکه سته وه ،
 ههروه ها به رزه وه ندی کۆمه لیک و کۆمه لیکي تر و ، میله تیک و میله تیکي
 نری له سنوریکي یه کساندا پیکه سته وه ، وه لایه نی (مادی) مروّف و لایه نی
 گیانی به شتیه وه کی مام ناوه ندی دیاری کردوه .

۳ - بۆیه داوای جی به جی کردنی ئیسلام نه که ین ، چونکه رژیمیکي
 خواییه ، خوای گه وره ش په روه ردگاری هه موو بونه وه رو ناده میزاده ،
 وه ته نها ئه ویش له سروشت و هه ست و ، ناره زوو و پتویستی یه کانی
 مروّف شاره زایه ، وه ئه ویش ئه زانی که چ رژیمیک به که لکی دیت ، وه چی
 به خته وه ری ئه کات و ، دادگه ری له ناویاندا بلاو ئه کاته وه ، وه چ رژیمیک
 له سه ر بناغه یه کی پته وو راست مروّفایه تی پتیش ئه خات . دکنۆر
 ئه لکسیس کاریل ئه لی : شارستانیتی هاو چهرخ خو ی له هه لۆیستیکي
 گراند نه بینن ؛ چونکه ناگه رنجی له گه لماندا ، دوور له سروشتی راسته قینه ی

مرۆف دامهزراوه ، له ئەندێشەیی دۆزراوه زانستیه‌کان و ئاره‌زووی چه‌ند
که‌سیک په‌یدا بووه (١٩) .

٤ - لایه‌نیکی تر له لایه‌نه‌ گرنگه‌کانی پرژیمی ئیسلام پشت به‌ خوا
به‌ستنه ، که دلتیایی و به‌ختیاریی و ئاسووده‌یی ، ئه‌پرژینی به‌سه‌ر مرۆفدا ،
ئەویش به‌ هۆی بوونی په‌یوه‌ندیه‌کی راسته‌وخۆ ، به‌ خوای گه‌وره‌وه ،
به‌بێ هیچ هۆیه‌ک ، ئەمه‌ش ئه‌وه‌ ئه‌گه‌یه‌نی که به‌ هۆی هیچ واسطه‌وه
شیخ و که‌سیکه‌وه په‌یوه‌ندی نا‌کریت به‌ خوای گه‌وره‌وه ، به‌لکو راسته‌وخۆ ،
هه‌رکه‌سه له ناستی خۆی ، له هه‌موو سوچیکه‌ی ئه‌م جیهانه‌دا توانای
په‌یوه‌ندی گیانی هه‌یه به‌ خوای گه‌وره‌وه . وه ئه‌م په‌یوه‌ندی به‌ راسته‌وه
خۆیه‌ و له مرۆف نه‌کات ، هه‌ست به‌ سه‌ربه‌ستیه‌کی ته‌واو بکات ، وه
دلتیایی له هه‌موو کاروباریکی ژياندا ، که ته‌نها خوای گه‌وره‌ ده‌سه‌لاتی
هه‌یه به‌سه‌ریاو ، ئەویش نه‌توانی قازانج یا زیانی بێ بگه‌یه‌نی ، ئیتر هیچ
که‌سیک توانای نه‌وه‌ی نییه ، چ قازانج و چ زیانی بگه‌یه‌نی به‌ مرۆف .
(قل لن یصیبنا الا ما کتب الله لنا هو مولانا) .

واته ! بلی تووشی هیچ نابین نه‌وه‌ی خوا نه‌ینوسی بۆمان .
وه خوای گه‌وره به‌ هاواری هه‌موو که‌سیکه‌وه دیت ، وه دالده‌ی نه‌دات ،
وه‌کو له قورئاندا فه‌رمویه‌تی :

(واذا سالک عبادی عني فاني قريب اجيب دعوة الداعي اذا دعان ،
فليستجيبوا لي وليؤمنوا بي لعلهم یرشدون) البقره / ١٨٦ .

واته : خوا به‌ پێخه‌مه‌به‌ر نه‌فه‌رمووی : نه‌گه‌ر لێیان پرسیت له باره‌ی
منه‌وه ، من نزیکم ، وه وه‌لامی هه‌موو داخوازیه‌ک ئه‌ده‌مه‌وه - دیم به‌ هاوار
هه‌موو که‌سیکه‌وه - نه‌گه‌ر داوای کرد له من ، ده‌با داوا له من بکه‌ن، وه
باوه‌ریان به‌ من بێ به‌لکو سه‌ربه‌که‌ون .

(١٩) الانسان ذلك المجهول .

• (وقال ربکم ادعونی استجب لکم) •

واته : پهروه ردگارتان نهفه رموئی : لیم بیارینه وه منیش دیم به
هاوارتانه وه .

نهم سه ره تا نیسلامیه - که پشت به ستنه به یه زدان -
سه به سستی به کی ته واو نه به خشیت به مروّف ، که هه ست نه کات هیچ
هیزیک جگه له خوا ده سه لاتی نییه به سه ریا ، وه نهم سه به سستیه ش
مانای نه وه یه ، مروّف دلنیا یه له ژیان و گیان و سامان و نابرووی ، وه له
جیگا و شوینی له زیاندا وه هه موو مافیتی پاریزراوه ، ته نها نه وه ی پیوسته
له سه ری نه بی باوه پی نه واوی هه بیت به خوی گوره ، وه ته نها پشت
به و به سستیت ، وه هه موو هه ول و کوششیتی له پیتاوی پازی بوونسی
خوادا بیت . وه هه رگیز بیزارو سه رسام و دلگران نه بیت ، چونکه هه موو
شتیک به ده ست خوی گوره یه (والله معکم ولن یترکم اعمالکم) محمد/ ۳۵
واته : خوا له گه لتانایه وه په نجتان به زایه نادات .

نهم بیروپایه یه کیتکه له گرنگترین هوکانی چاره سه ری نه وه
گیرو گرفته ده روونی یانه (نفسی) ی که توشی مروّفایه تی بوون، وه پیوه ی
نه تلینه وه . به لام نهم پشت به خوا به ستنه و نهم په یوه ندی یه راسته و
خویه نه وه ناگه یه نی که مروّف ده سته و سنان دابنیشی ، چاوه پی بی له
ناسمانه وه بوی بباری ، وه ده سستیکی نه پیتی گیرو گرفته کانی چاره سه
بکات . به لکو پیوسته هه موو تواناو چالاکیه کی خوی به کار به پیتی، وه
هه رچی پتگیای په وا هه یه بیگریته بهر بو گه یشتن به نامانجه کانی له
ژیاندا . جاریکیان پیاویک چووه خزمهت پیغه مبهر (درودو سه لاهی خوی
لی بیت) که دانیشست پیغه مبهر لی یی پرسی ووشره که ت چی لی کرد، کابرا
وتی : داومه ته ده ست خوا - مه بدستی نه وه بووه که به ره لای کردووه -

بەلام پېغەمبەر (درودو سەلامى خىزى لى بىت) فەرموۋى: پىرۆ بىبەستەرەۋە
ئىنجا بىدەرە دەست خوا .

ئەم دۇنيا بونەش وا لە مەۋف ئەكات لە ژىياتىكى پىر لە ھەستى
براھىتى و دۆستايەتى و ئاشتى دا بىزى ، ۋە ھىچ پىر ۋە كىنە و جىاۋازى يەكى
چىنايەتى نەبى لە نىوانياندا . ۋە كو پېغەمبەر (د۰خ) فەرموۋىەتى :
(كەستان باۋەرتان (الايمان) نايىت تا ئەۋەى بۇ خۇى پىرى خۇشە بۇ
براكەشى پىرى خۇش بىت) . كەۋابوۋ پىۋىستە لە سەر مۇسلمان بۇ
گەشتىن بەۋ پىبازانەى ئىسلام دىارى كىردوۋە ، ھەلسى بە جى بەجى
كىردى دەستورەكانى ئىسلام بە تەۋاۋى و بە بى گەم كوپى و خۇ گىل
كىردن لە ناۋەپۇك و مەبەستەكانى .

ئەمەش ماناى ئەۋەىە فەرمانرەۋانى مۇسلمانان بۇيان نىبە
لەخۇيانەۋە ، خۇيان بىسەپىتن بەسەر خەلكىداۋ ، بە ئارەزۋى خۇيان
پەفتار بىكەن ، بەلكو لەسەرىانە پىزىم و ياساكانى ئىسلام جى بەجى بىكەن ،
ۋە ھەركاتى لە سنورى دەسەلاتى دىارى كراۋى خۇيان لايداندا، مۇسلمانان
بۇيان ھەىە بە ئاشكرا بىچن بە كىزىاندەۋ لە كارىان بىخەن ، ۋە فەرمانرەۋاى
تر ھەلبىزىرن ، ھەرۋە كو پېغەمبەر (د۰خ) فەرموۋىەتى : (مىل كەچى و گۇى
پاىەلى نىبە بۇ مۇسلمانان لە ئاستى لادان لە فەرمانەكانى خوا) ھەرۋەھا
(د۰خ) فەرموۋىەتى : (كەۋرە نرىن شەھىد ئەۋ كەسەىە بەبى ترس قسەى
پاست بىكات لە پوۋى فەرمانرەۋاى ستەمكاردا) . ھەرۋەھا وتارى
جىگىرەكانى پېغەمبەر (د۰خ) باشترىن بەلگەىە بۇ ئەم مەبەستە . ۋە كو
جىگىرى يەكەم ئەۋبەكرى سىدىق (خ) لە وتارىكدا فەرموۋىەتى :

(مىن كراۋم بە پىبەرى ئىۋە ، بەلام چاكتىرىنتان نىم ، ئەگەر دىتان پاست
ئەپۇم ئەۋا چاۋدىرىم بىكەن ، ئەگەر لامدا پاستم بىكەنەۋە ، بەھىزانان لای

من بئهِتِزَه تا هَقى لى نِه سَتِينم ، وه بئهِتِرَتان لاي من به هِتِزَه تا هَقى
بۆ وه رده گرمه وه .

به م شتوه به برايه تى و ناشتى و خوشه ويستى جىگاي شهرو شۆپو
جياوازي چينا يه تى و ، رِق و كينه ي شارستانيتى هاو چرخ ، نه گريته وه .
به لگه نه ويسته هموو نهو كاره ساتانه ي به سهر نيمه دا - گه لاني موسلمان -
ها تووه ، وه يان به سهرمان ديت ، هۆكه ي لادانمانه له راسته قينه ي
پژيمى ئيسلام (اَفغِير دِين الله يِبغون وله اسلم من في السموات والارض
طوعاً وكرهاً واليه يرجعون) آل عمران / ۸۳ واته : نايا نيوه جگه له نايينى
خوا ، نايينىكى ترتان ئوويت : نه وه ي كه له ناسمان و زه ويديه مل كه چى
فرمانى نهون پتيان خوش بيت يان نا ، وه ههر بۆ لاي نه ويشس
نه گه رينه وه .

۵ - چاودتري دوولايمن :

له رژيمه كانى نه م سهرده مه دا - چ سهرمايه دارى و چ سوشيا ليستى
- مروفو چالاكيه كانى له سنورى (ماده) ده رناجيت ، جيهان لاي نه وان
ته نها ماده يه ، ئيتير هيچ كوئى نادهن به لايه نى گياني .

له نه نجاميتكى سروشتى نهو رژيمانه يه په يدا بوونى ناكوكى چينا يه تى
له ولاته سهرمايه داره كاندا ، وه په يدا بوونى به زۆر خۆسه باندين به سهر
خه لكيدا له ولاته سوشيا ليسته كاندا (۲۰) ، له بهر نه وه مروفو لهو

(۲۰) رژيمى پاميارى ولاته سوشيا ليسته كان رژيمى يه ك پارتو ، وه هيچ
هه ليزارد نيتك نيبه ، وه هيچ پارتو كۆمه لتيك نيبه به ناشكرا
ناكوكى پارتى فرمانپه وا بيت ، ههروه ها داگير كردنى چيكوسلوفاكيا
له سالى ۱۹۶۷ وه نه فغانستان له م كاتانه دا نمونه يه كى ناشكراى
به زۆر خۆسه باندينه .

پژیمانەدا هیچ ناوانیکی گیانی نییە - ھەروە کو لە پیتشەو پونمان کردەو - جگە لە ئاوات و ئارەزوو مادبەکان ، و ھەموو شتێ لە یوانگە یەکی مادی یەو نەبینی .

بەلام لە پژیمی ئیسلامدا ، ھەرچەندە چالاکی مادی و ھەولدان لە پیتناوی بەرز کردنەوێ ئاستی مادی ژیان مەبەستەو زۆریش گرنگی پێ دراو ، بەلام لە گەل ئەو شدا ، خۆی لە خۆیدا نامانچ و ویستی مروئی موسلمان نییە ، بەلکو تەنھا رینگایە بۆ گەشتن بە نامانجی سەرەکی کە پەزیمانەندی خوای پەروردارگەر ، لەبەر ئەو لای موسلمان (جیھان کیتلگە ی دوا پۆژە) . وە خوای گەرە فرموویەتی :

(ولا تكونوا كالدين نسوا الله فانساهم انفسهم) الحشر/ ۱۸ واتە: وە کو ئەوانە مەبەن کە خویان لەبیر کرد ، بۆیە خوایش خۆیانی لەبیر بردنەو . ئیسلام نە چالاکی مادی و گیانیی لە یەك جیا ئەکاتەو ، و نە ھەولدان بۆ ژبانی جیھان و دوا پۆژ جیا ئەکاتەو ، بەلکو بە یەك چا و وە لە یەك کاتا ئەیان بینن ، وە شان بە شانی یە کتر ھەولیان بۆ ئەدات ، وە کو پێخە مەبەری مەزن (دەخ) فرموویەتی : (وا ئیش بکە بۆ جیھان وە کو ھەرگیز نەمریت ، وە واش ئیش بکە بۆ دوا پۆژ (قیامەت) وە کو سبەینن بمریت) .

لەبەر ئەو ھۆیانە ی سەرەو چاودیری و سەر بەرشتی لە ئیسلامدا دوولایەنە یە کەم چاودیری و گرنگترینیان ، چاودیری خودی مروفە کە لە ویزدان و بیروباوەری مروفدا خۆی ئەنوینن ، وە لە ئەنجامی باوەر بەخوا ، ترسو ھیوای پۆژی زیندوو بوونەو پەیدا ئەبیت ، لیرەدا مروفسی موسلمان خۆی لە خۆیدا چاودیری سەر بەرشتی کەریکی گەرە ی ھەبە ، کە دووری ئەخاتەو ئە ھەموو لادانێک لە سنووری یاساو ، خراپە کردنو زیان گەیاندن بە خەلکی ، وە لە ھەمان کاتدا ھانی ئەدات بۆ چاکە کردنو

رهفتار کردن به پنی د.ستورره کانی ئیسلام ، وه چون به گژ هه موو ناله باری و لادانیک له راستی له کومه لدا چونکه نه مانه تیکۆشانن بۆ گه یشتن به نامانجی موسلمانان که رهزامه ندی خوی گه وره به .

بن گومان نه م جۆره چاودیری به له هیچ پزیمتیکسی نه م سه رده مه دا نییه ، جگه له پزیمه ئایینی به کان ، که هانده ری ئایینی و باوه پ به خواو رۆژی زیندوو بوونه وه دروستی نه کات .

نه م جۆره چاودیری به کارنکی گرنگی هه به له ژبانسی پۆزانسی مرۆف و کومه لدا . چونکه مرۆف ئاشکرایه لای ، نه گه ر له چاودیری یاسا پابکات و خۆی بشاریته وه ، ناتوانی له چاودیری خوی گه وره پابکات ، که له ناوه رۆکی ده روونی مرۆف ناگاداره :

(ربکم أعلم' بما فی نفوسکم) الاسراء/ ۲۵ واته : خوی ئیوه نه زانی چی له ده رونتانا هه به .

ئینجا سه ره پای چاودیری خودی له ئیسلامدا ، چاودیری گشتی کارنکی گرنگی هه به ، که نه ویش له نهجامی ده ستورره گرنگه کانی ئیسلامه . پیغه مبه ر (د.خ) فه رموویه تی : (موسلمان ئاوتنه ی موسلمانه) واته : هه موو موسلمانیک نه رکی سه رشانیه تی ، رهفتارو هه لسو که وتی براکه ی هه لسه نگینتی ، وه هه موو که م و کورپی به کانی بخاته پیتش چاوی ، بۆ نه وه ی له پینگای راست لانه دات، وه نه بیته کۆسپ له پینگای کاروو باری موسلماناندا . پیغه مبه ر (د.خ) فه رموویه تی : (هه رکه سی له ئیوه خراپه به کی دی ، نه بی بیگۆرپی به ده ست ، نه گه ر نه یوانسی به ده م - به قسه - وه نه گه ر نه یوانی ، نه بی به دل بی بوغزینتی ، که نه ویش لاوترین پله ی باوه ره) واته نه رکی سه رشانی موسلمان به رگری له خراپه کاری و لادان بکات له کومه لدا . وه نه بی به پنی توانای خۆی هه ول

بدات بو نههیلانی چ بدهست واته بهزور ، چ بدهم واته به نلموزگاری و
پراگه یاندن ، وه یان هیچ نه بی بدهل بی بوغزینی ، که نیشاتهی لاوازی
باوه په له مروقی موسلماندا .

ههروه ها سه ره پای چاودیری خودی و ، چاودیری گشتی کومه ل- که
گرنگترین چاودیرین - نیسلام وه کو هه موو پزیمیکسی نه م سه رده مه ،
چاودیری یاسایشی داناوه که بریتی به له دهسه لاتی یاساوه دهزگاگانی
چاودیری ده ولت له سنووری یاسای نیسلامدا ، که هه موو کاروباریکی
تیدا دیاری کراوه و به دریزی شی کراوه ته وه .

گیروگرفتی ئابووری

- گیروگرفتی ئابووری •
- گیروگرفتی ئابووری له روانگهی سه‌رمایه‌داری یه‌وه •
- گیروگرفتی ئابووری له روانگهی مارکسایه‌تیه‌وه •
- گیروگرفتی ئابووری له روانگهی ئیسلامه‌وه •
- ده‌زگای دا‌به‌ش کردن
- کارکردن
- کار له روانگهی سه‌رمایه‌داری یه‌وه •
- کار له روانگهی سوشیالیستی مارکسی یه‌وه •
- کار له روانگهی کۆمه‌نستی یه‌وه •
- کار له روانگهی ئیسلامه‌وه •
- پتیویستی •
- پتیویستی له روانگهی سه‌رمایه‌داری یه‌وه •
- پتیویستی له روانگهی سوشیالیستی مارکسی یه‌وه •
- پتیویستی له روانگهی ئیسلامه‌وه •

گیروگرفتی نابوری :

یہ کنیٰ لہ گرنگترین گیروگرفتہ کڑمہ لایہ تی بہ کان لہ ژیانسی مرقایہ تی دا ، گیروگرفتی نابوری بہ، کہ کاریکی گہورہی کردو تہ سہر ژیانسی مرقو رہفتارو ہہلسو کہوتی :

ہہموو پربازہ نابوری بہ کان لہ سہر تہوہ یہ ککہوتوون ، کہ لہ ژیانسی نابوری دا تہم گیروگرفتہ ہہ یہو ، پتویستہ چارہ سہر بکریت • بہ لام لہ دیاری کردنی سروشتی تہو گیروگرفتہو ہوکانی و ، لہ شیوہی چارہ سہر کردنیا جیا تہ بنہوہ ، وہ ہہر یہ کہ یان - واتہ ہہر پربازیک - لہ روانگہی تابہ تی بیروپای خوہوہ بوئی تہ پروانیت وہ چارہ سہری بو دیاری تہ کات •

گیروگرفت لہ روانگہی سہرمایہ داری بہوہ :

نابوری ناسہ سہرمایہ دارہ کان و ابیر تہ کہ نہوہ کہ گیروگرفتی نابوری بریتی بہ ، لہ بہ نارہ حہت گہ یشتن بہ ہہموو پتویستی بہ کانی مرقو، وہ تیر کردنیان، ہوی تہ مہش تہ گتیر نہوہ بو دانہ بہرہم ہینہ کان (عوامل الانتاج) لہ چاو پتویستی بہ کانی مرقو دا ، چونکہ سروشتو سامانہ سروشتی بہ کان دیارینو ناتوانی نہ لہ پانتایی زہوی زیاد بکریت، وہ نہ لہو سامانانہی لہ ناو زہویدان • لہ کاتیکا پتویستی بہ کانی مرقو پوژ بہ پوژ لہ گہ شہ کردنو پتربووندان، بہ پی پی پیشکہوتنی شارستانہت و، پتربوونی ژمارہی دانیشتوانی سہر زہوی • تہ مہش تہوہ تہ گہ یہ نتی کہ سروشت ناتوانی پتویستی بہ کانی مرقایہ تی دابین بکات ، وہ لہ تہ انجامدا گیروگرفتی نابوری بہیدا تہ بیت (۲۱) •

(۲۱) المدخل الى النظرية الاقتصادية في المنهج الاسلامي / دكتور احمد النجار ص ۸۹ •

رینگه چاره‌ی نهم پربازمه بۆ نه و کیروگرفته نه‌وه‌یه که پرنی نه‌لین :
 پژیملی بازار، یان پروژهی سه‌ربه‌ست ، نه‌ویس به دانانی قازانج به
 بزوینه‌ری سه‌ره‌کی دابه‌ش کردنی به‌ره‌م و پیکه‌خستی به‌کاربردن
 (استهلاک) . نه‌مشی له‌سه‌ر بناغهی خاوه‌نداریتی تایبه‌تی دارشتوو که
 خاوه‌نداریه‌کی سه‌ربه‌ست و بی‌سنوره (۲۲) .

گیروگرفت له روانگهی مارکس‌یه‌تی‌یه‌وه

ئابووری ناسه مارکسیه‌کان وا بیرنه‌که‌نه‌وه ، که گیروگرفتی
 ئابووری بریتی‌یه له ناکۆکی هیزه‌کانی به‌ره‌م هینان و
 په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی به‌ره‌م هینان (۲۳) ، وه هه‌رکاتی پیکه‌وتن په‌یدا بو له

(۲۲) اسس و مبادی الاقتصاد الاشتراکی / عبدالوهاب الباهری .

(۲۳) مارکسیه‌کان شیبوه‌ی به‌ره‌م هینان‌یان له میژودا کردوو به پینج
 به‌شه‌وه : کۆمه‌نستی سه‌ره‌تایی ، کۆیله‌یی ، ده‌ره‌به‌گابه‌تی ،
 سه‌رمایه‌داری ، سۆشیالیستی ، که به‌بیرورای نه‌وان دوا‌ی نه‌میش
 کۆمه‌نستی په‌یدا نه‌بیت ، وه یان نه‌لین سۆشیالیستی بناغیه‌یه بۆ
 کۆمه‌نستی ، که زیاتر له ۶۵ سآله‌ خه‌ریکن وه تا ئیستاش به‌ره‌ودوا
 رۆیشتوون نه‌که به‌ره‌و کۆمه‌نستی .

شیبوه‌ی به‌ره‌م هینان :

بریتی‌یه (له لای مارکسیه‌کان) له پیکه‌وتن و هاوسه‌نگی له نیتوان
 په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی به‌ره‌م هینان له گه‌ل هیزه‌کانی به‌ره‌م هینان (هیزی
 ئیشوکار ، وه که‌ره‌سه‌کانی به‌ره‌م هینان) وه نه‌وان نه‌لین : هه‌رکاتی
 پیکه‌وتن نه‌ما له نیتوانیاندا ، په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی به‌ره‌م هینان نه‌بیته
 کۆسپ له پیکه‌وتن گه‌شه‌کردنی هیزه‌کانی به‌ره‌م هیناندا .
 په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی به‌ره‌م هینان بریتین له وه په‌یوه‌ندی‌یه‌کی له ناو

خه‌لکیدا هه‌ن له کاتی به‌ره‌م هینان و دابه‌ش کردنی سامانه‌کاندا . نهم
 په‌یوه‌ندی‌یه‌ش شیبوه‌ی جیا‌جیا وه‌رته‌گرن ، وه نهم شیوانه‌ش پشت به
 خاوه‌نداریتی که‌ره‌سه‌کانی به‌ره‌م هینان نه‌به‌ستن .

نیتوان نهو هیزو په یوه نډیا نه دا ، ناسایش بال ته کیشی به سهر ژیانسی
 نابووری داو گیروگرفت نامینتی . ریڼه چاره ی نه مانیش نه وه په که
 لایه نیتیکی ناوه نندی (مرکزی) خوی نه سه پینتی به سهر کارو باری نابووری دا ،
 وه سنوور بۆ بهرهم هینان و به کار بردنیش به چه نډایه تی و جورایه تی به وه
 دیاری نه کات ، به لکو نیشوکاری هموو که سیک ل هم پژی نه دا دیاری
 کراوه ، مروف له هه لبراردنی نیشوکارو نه خشه کیشان بۆ نیشوکاره کانی
 سهر په ست نیبه ، وسنووری نیشوکاری بریتی به نه چی به چی کردنی نهو
 یاساو ده ستوران نه که له و لایه نه ناوه نندی به وه ده نه چیت . ل هم پژی نه دا
 بازارو مله ملی نیبه ، به لکو مه به ست تیر کردنی پیوستی به کانی زور به ی
 خه لکه - وه کو خویان نه لین - نه که مه به ست قازانچ بیت وه کو پژی می
 سهر مایه داری . به لام نه وه ی شایانی باسه ل هم دوا یی به دا هه نډی لسه
 نابووری ناسه کانیان داوی نه وه نه کهن که پشت به قازانچ به سترتی
 وه کو پتوه ریڼ بۆ ناراسته کردنی وزه مادیه کان وه خه ملاندنی به ره همی
 پیوست بۆ کومه ل (۲۴) .

گیروگرفت له روانگهی نیسلامه وه :

ریڼیازی نابووری نیسلام به شتیه به کسی جیاواز له ریڼیازه کانی تر
 نه روانیتته گیروگرفتی نابووری ، نه به گیروگرفتی سروشت و سامانه کانی
 نه زانی . وه نه به نا کوکی نیتوان شتیه به ره هم هینان و په یوه نندی
 به ره هم هینان . به لکو به گیروگرفتی مروفی نه زانی . نه ویش به ناله باری و
 بی دادی دابهش کردن و بهر نه هینانی سروشت و سامانه کانی
 به شتیه به کی ته واو باشت .

(۲۴) المدخل الى النظرية الاقتصادية / لایه ره / ۱۰۴

رینکخراوی خوارده‌مه‌نی و کشتوکالی نیوگه‌لان بلاوی کرده‌وه ،
ئوه‌نده خوارده‌مه‌نی هه‌یه له جیهاندا به‌شی هه‌مووی بکات به‌لام نه‌بوونی
داد‌گه‌ری له دابه‌ش کردندا بۆ‌ته هۆی زیاتر بوونی برسیتی به‌ پێژه‌ی
له سه‌دا (١٤) له سالی ١٩٧٠ وه تا سالی ١٩٧٨‌ی زایینی .

هه‌روه‌ها پاپۆرتیکی تری هه‌مان رینکخراو، ده‌رباره‌ی باری خۆراکی
نیوگه‌لان ، له مانگی مارتی سالی ١٩٧٨ که له پۆما بلاوکرایه‌وه پوونی
کردۆته‌وه ، ژماره‌ی ئه‌وانه‌ی له خراب خۆراکیدا نه‌ژین له جیهاندا ، له
(٤٠٠) ملیون که‌سه‌وه له سالی ١٩٧١ وه زیانر بووه بۆ (٤٥٥) ملیون
که‌س له سالی ١٩٧٤‌ی زایینی‌دا . هه‌مان سه‌رچاوه ئه‌لیت (٤٥) ولات
تووشی که‌م خۆراکی بوون له جیهاندا ، له‌وانه‌ش : به‌نگلادش و میسرر
هیندو ئه‌یوبیا و کینیا و . هتد (٢٥) .

بۆ به‌رگری له‌ گیروگرفتی ئابووری ، ئیسلام رینگه‌ چاره‌ی به‌نه‌په‌تی
داناهه‌ ، ئه‌ویش برینی‌یه له‌و یاساو ده‌ستورانه‌ی که‌ هێله‌ سه‌ره‌کیه‌کانی
رێبازی ئابووری ئیسلامی لێ‌پێک هاتوه‌ . به‌ تایبه‌تی ئه‌و ده‌ستور
ئاراسته‌ کردنه‌ی که‌ دانراوه‌ بۆ پایه‌ سه‌ره‌کیه‌کانی ئابووری ، که
(ئیشوکارو سامان) . خۆبه‌ستنه‌وه به‌و ده‌ستورانه‌ گیروگرفت له‌ناو
نه‌بات ، به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌وه ، واته‌ دوور که‌وتنه‌وه لێ‌یان و پشت گوێ
خستنیان گیروگرفت دروست نه‌کات **(ولو ان اهل القرى آمنوا واتقوا
لفتحنا عليهم بركات من السماء والارض ولكن كذبوا فاخذناهم بما كانوا
یکسبون) الاعراف ٩٦** . واته‌: نه‌گه‌ر خه‌لکی گونوشاره‌کان باوه‌ر به‌ خوا
به‌ینن وه لێ‌ی بترسن، ده‌رگای خێرو فه‌ریان له‌ ناسمان و زه‌وی‌دا بۆ
ئه‌که‌ینه‌وه .

(٢٥) رۆژنامه‌ی (الثورة)ی عێراقی ژماره‌ ٢٩٥٤ به‌رواری ١٤/٣/١٩٧٨

ئینجا له بهر نهوهی نه باسه کهمان دهرنه چین ، نهگه پرتینهوه بۆ
هۆکانی گیروگرفت ، که بێدادی دابهش کردن و وه بهرنه هیتنانی (عدم
استثمار) تهواوی سروشت و سامانه کانیتهی • (الله الذی خلق السموات
والارض وانزل من السماء ماء فاخرج به من الثمرات رزقا لکم وسخر لکم
الفلک لتجرى فی البحر بامرہ وسخر لکم الانهار وسخر لکم الشمس والقمر
دائبن وسخر لکم اللیل والنهار وآتاکم من کل ما سألتموه وان تعدوا
نعمة الله لا تحصوها ان الانسان لظلوم کفار) ابراهیم ۳۳-۳۴ •

واته : نهو خوایهی زهوی و ناسمانه کانی دروست کردوه ، له
ناسمانه وه باران نهبارینهی ، وه به باران میوه و پوزیتان بۆ پهیدا نهکات ،
کهشتی خستوته ژیر پکیفتانه وه، که به فرمانی نهو نهروات له دهریادا ،
وه پوباره کانی خستوته ژیر پکیفتانه وه، وه ههرچی داواتان کرد داویتهی
پیتان ، نهگه ژیهو نیعمه ته کانی خوا بژمیرن ناتوانن هه مووی بژمیرن ،
به پراستی مروف سنه مکارو سوپاس ناپه ژیره •

دمزگای دابهش کردن

لای نابووری ناسه سه رمایه داره کان دابهش کردن بریتی به له
دابهش کردنی سامانی به رههم هیتراو ، یان داهاتی نه ته وه به سهه دانه
به رههم هیتنه کاندای ، که بریتین له سه رمایه وه ، زهوی و سهه چاوه
سروشتهی به کان و ، نیشوکارو ، پیکخستن • نهویش به شیهوی سودو
زهویانه و کرئ و قازانج •

لهم پزیمه دا خه لکی سهه بهستن ، که دهست بگرن به سهه سهه چاوه
به رههم هیتنه کاندای ، هه ره که سه به پئی تواناو لی هاتوویی خوی ، له ژیر
ناوی سهه بهستی نابووری دا ، که هه میشه له خزمهت لی هاتوو و
به هیزه کاندایه ، وه هۆیه کی سهه کی به بۆ دهست گرتنیان به سهه زۆر بهی

سەرچاوه كانداو پهيدا بوونی دابړکردنیش، مارکسیزمه کانیس به پئی بیروپی خوځیان له شی کردنه وهی میژووی مرؤقیایه تی ، باوه پریان وایه که خاوه ندرایتی دانه بهرهم هینه کان په یوه ندی به کی راسته و خوی هه یه به شتوهی بهرهم هینانه وه . واته : هر شتوه یه کی بهرهم هینان له قوناغیتی میژووی دا ، پښکای دابهش کردنی سهرچاوه کانی بهرهم هینان و جوری ټو که سانه ی ټه بڼه خاوه نی، دیاری ټه کات . وه له دم دؤخه دا ټه میتینه وه تا میژوو ټه چیتته قوناغیتی تره وه ، بهرهم هینان شتوه یه کی نوی وهر ټه گریو ، ته نک هه ټه چنی به پژی می دابهش کردنی کون ، وه ټه بیتته کوسپ له پښکایدا تا له ناوی ټه بات ، پاش نا کوکیه کی دريژخایه ن، دابهش کردنی نوی سهرچاوه بهرهم هینه کان دینه کایه وه، که ټه گونجیت له گه ل شتوهی بهرهم هیناندا .

به لام پژی می نابووری ئیسلام، له چاره سهری کیشه ی دابهش کردندا بوچوونیتیکی جیاوازو فراوان تری هه یه . تاگونجیت له گه ل بیروپی سهرمایه داری دهرباره ی سهر بهستی نابووری . وه ته نها به دابهش کردنی سامانی بهرهم هینراوه وه ناوه ستی و، خوی بدزیته وه له کرنکترین لایه نی دابهش کردن، که دابهش کردنی سهر چاوه کانی بهرهم هینانه . هه روه ها باوه پی نییه به بوونی په یوه ندیه کی (حه تمی) له نیوان خاوه ندرایتی دانه بهرهم هینه کان و شتوهی بهرهم هینان . به لکو دابهش کردن لای ئیسلام کیشه ی مرؤقه ، که خاوه نی پیوستی و ناوات و ټاره زووه . وه پیوسته به ده ستیان بهینئ و تیریان بکات ، به شتوه یه ک پاریزگاری ټاده میتی مرؤف بکات . له بهر ټه وه دانی ناوه به خاوه ندرایتی تایبه تی دا، بو تیرکردنی پیوستی به کانی مرؤف ، وه دانی ناوه به خاوه ندرایتی گشتی دا ، بو تیرکردنی پیوستی به گشتی به کانی کومه ل ، هه روه ها خاوه ندرایتی ده وله تیشی داناوه بو پاریزگاری ټه وانه ی که ناتوان

پتو پستی به کانیان به دهست بهیتن ، له پښکای خاوه نندار پتسی تایبه تی و
ئیشو کاره وه ، بۆ هیتنانه دی هاوسه نگی کۆمه لایه تی و ، بلاو کردنه وه ی له
کۆمه لدا . ئه مه نه باره ی دابهش کردنی سه رچاوه کانی به ره هم هیتنانه وه ،
ئیس تاش دینه سه ر دابهش کردنی به ره همی نه ته وه - داها تی نه ته وه -
به سه ر هه موو به شه کانی کۆمه لدا .

لیره دا بۆ ئاسانی پروون کردنه وه ی باسه که مان ، کۆمه ل دابهش
ئه که ین به سی به شه وه :

به گهم : ئه وان ه ی به هۆی توانای ژیری و له شی یه وه ، ئه توان
داها تیکی به رز به دهست بهیتن ، وه ژیا نیکسی باش و خوش گوزه ران
بده نه سه ر .

دوو ههم : ئه وان ه ی که چه ند خه ریکی ئیشو کارو هه ولدانن ، ته نها ،
ئه وه نده یان دهست ئه که ویت ، ژیا نیکسی ساده و ناخۆش ئه دده نه سه ر .

سی ههم : ئه وان ه ی به هۆی که م و کورپی ژیری یا له شی یه وه ، ناتوان
هیچ داها تیک به دهست بهیتن ، واته په ک که وته ن .

ده زگای دابهش کردن ئه ئیسلامدا ، له دوو پایه ی سه ره کی پیک
ها توه :

کارو پتو پستی . وا له خواره وه له به ر پۆشنایی ئه و به شان ه ی
کۆمه لیان لئ پیک ها توه شی یان ئه که ینه وه :

۱ - **کار کردن :** بۆ ئه وه ی ده وری کار بزانی له دابهش کردندا ،
پتو پسته ئه و په یوه ندی به بزانی له نیا ن کریکارو ئه و سامانه دا ، که
به هۆی کاره وه به ره همی نه هیتن :

كۆمەنستەكان پايان وايە ، كرىكار هيچ مافىكى نىيە وەرى بگرىت ،
له ئەنجامى ئەو كارەى ئەيكات ، تەنھا تىر كرىدى پىويستى يەكانى نەبى .
به بى گوى دانە چۆنەتى و چەندايەتى ئەو نىشو كارەى كه بىي هەلئەستى .
چونكه كار لاي ئەوان ، فەرمانبەرايە تىه كى كۆمەلایە تى به كرىكار پىشكەشى
ئەكات به كۆمەل كۆمەلىش به تىر كرىدى پىويستى يەكانى پاداشتى
ئەداتەو . كۆمەل به پاي ئەوان بونىكى گرىنگ و سەرەكى يە ، مروف به تەنھا
به هيچ نە قەلەم ئەدرىت ، چونكه لەو بوونە گورە بەدا ئەتويتەرە . لىرەدا ،
مروف كار بۆ كۆمەل ئەكات ، كۆمەلىش ئەبىت به خاوەنى ئەو سامانەى
كه مروف به دەستى ئەهينى . .

دابەش كرىدى لەم رزىمەدا ، لەسەر ئەم سەرەتايەى خوارەو دابەش
ئەكرىت :

(له هەر كەسىكەو به بىي تواناي ، بۆ هەر كەسىك به بىي پىويستى)
كه وابوو ، كار هيچ دەورىكى نىيە له دەزگاي دابەش كرىدى كۆمەنستىدا ،
بهلكو دابەش كرىدى به بىي پىويستى ئەكرىت . واتە تاكه كەس هيچ
مافىكى نىيە ئەزىانى ئابوورىدا ، جگە ئە تىر كرىدى پىويستى يەكانى .
هەر ئەمەشە ئەبىتە هۆى ئەوەى كه مروف ئە كۆمەلى كۆمەنستىدا ، هيچ
هاندەرئىك نايىت هانى بدات ، بۆ زياتر كرىدى و باشتەر كرىدى جۆرى
به رهمەكه . كه وابوو ئە كۆمەلى كۆمەنستىدا ، ئامرازى دابەش كرىدى
تەنھا پىويستى يە .

سۆشاليسىتە ماركسىەكانىش : په يوه ندى كرىكارو ئەنجامى
كارەكەى له روانگەى تىگەيشتنى تايبەتى يانەو له بارەى بهاوه ديارى
ئەكەن .

ئەوان ئەلەين : كرىكار بەو كارەى ئەيكات ، بەها بۆ شتومەك ديارى
ئەكات(۲۶) . لە بەر ئەومى كار سەر چاوەى بەهايسە ، ئەبى دەزگای
دابەش كردن لە سۆشیاالىستى دا تەنھا كار بىت ، وە لەسەر بناغەى نەم
سەرەتايە بىيات بىرئىت كە ئەلەيت :

(لە ھەر كەسىكەوہ بە بىى توانای ، بۆ ھەر كەسىك بە بىى
كارى) كەوابوو ھەموو كەسىك بۆى ھەيە بە بىى ئەو وتەيەى سەرەوہ
ئەنجامى كارى خۆى بەدەست بەئىنى .

لىرەدا بەشى يەكەمى كۆمەل كەلە پىشەوہ دياريمان كرىيانىكى
خۆش گوزەرانو باش ئەباتە سەر . بەشى دوو ھەمىش بە كۆلەمەزگى
زىان ئەباتە سەر ، وە ئەبى بە سنگىكى فراوانەوہ ئەو جياوازى يە پەسەند
بكات كە لە نىوان ئەوانو بەشى يەكەمدا ھەيە . چونكە ھەر كەسە
بە بىى تواناو ئىشوكارى خۆى بەشى ئەدرئىت(۲۷) .

بەلام بەشى سەھەم نە كۆمەل ، كە بە ھۆى كەم و كورى ژبرى يا
لەشى يەوہ ، ناتوان ئىشوكار بکەن ، وە ھىچ داھاتىك بە دەست بەئىن ،
لە بەر پۆشنایى ئەو سەرەتايانەى نە پىشەوہ وتمان ، وە لەبەر پۆشنایى
درووشەكانيان وەكو (ھەر كەس كار نەكات نان ناخوات) بىگومان ئەبى
دەست بەردازى زيان بىن .

دكتور مستەفا سباعى لە كىتەبى (اشتراكىة الاسلام) دا لە لاپەرە
ھەشتا ئەلەى : بە چاوى خۆمان ديمان لە يەكەتەى سوڤىەت كە دەولەتسى
سەرەكى سۆشیاالىستى يە ، چەند جياوازى يەكى گەورە ھەيە لە نىوان
ناستى زيانو داھاتى بەشەكانى گەلانى سوڤىەتدا ، ھەر لە داھاتى

(۲۶) الموجز في الاقتصاد السياسى/ل.ا.ل. ليونتيف/ ترجمة : ابو بكر
يوسف ص ۲۹ .

(۲۷) لىرەدا ئىجمە بەبىى بىردۆزەو درووشەكانيان قسە ئەكەين .

کریکارینکوهه که ۴۵ پۆبله ، بۆ داهاتی مامۆستایهکی زانگۆ که دهاتی
۱۵۰۰ پۆبله وه له هاوولانیهکی ناسایی بهوه ، که له ژوورینکی بچوکی
ناخۆشدا نهژی ، بۆ فهروانهریکی گهوره ، یان کاربهدهستیکی پارتی
کۆمه‌نست، که له کۆشکیکی گهوره و خۆشدا نهژی و ئوتومبیلیکی تایبه تیشی
له ژیردایه .

ههروهها دکتۆر سباعی له هه‌مان سه‌رچاوه‌دا نه‌لی : به‌ چاوی
خۆمان دیمان سوالکهره‌کان له‌ به‌ر ده‌رگای مزگه‌وته‌کاندا له‌ ناو جه‌رگه‌ی
شاری مۆسکۆدا ، ده‌ست پان نه‌که‌نه‌وه بۆ خه‌لکی که خیرپان بچن .

کار له پوانگه‌ی ئیسلامهوه :

به‌لام کار له پوانگه‌ی ئیسلامهوه پینکایه بۆ به‌ خاوه‌ن بوونی کریکار
له‌ نه‌نجامی کاره‌که‌ی ، یان به‌ شتوه‌به‌که‌ی تر بلیتین : خاوه‌نداریتی تایبه‌تی
له‌ پژیمی ئیسلامدا له‌ سه‌ر بناغه‌ی کار په‌یدا نه‌بیت . لیره‌دا خاوه‌نداریتی
تایبه‌تی مافیکی سروشتی و په‌وایه‌تی . که‌وابوو کار له ئیسلامدا نامی‌ریکی
سه‌ره‌که‌ی به‌ له‌ ده‌زگای دابه‌ش کردندا . نه‌که‌ هۆیه‌کی سه‌ره‌کی بیت بۆ
به‌های شتومه‌کو نه‌نجامی نه‌و کاره . هه‌روه‌ها کار ته‌نها نامی‌ری دابه‌ش
کردن نییه له ئیسلامدا ، به‌لکو شان به‌شانی کار ، پیوستی نامی‌ریکی
کرنگه ، وه هه‌ر یه‌که‌یان ته‌واو که‌ری نه‌وی تریانن ، بۆ هه‌تانه‌دی دادگه‌ری
کۆمه‌لایه‌تی له‌ ژبانی مرقایه‌تی‌دا ، که هه‌ر خاوه‌ن مافی ، مافی خۆی
بدریتی ، نه‌که‌ وه‌کو پژیمه‌ مروف کرده‌کان له‌ لایه‌که‌ تا‌که‌ بدریت به‌سه‌ر
کۆمه‌لداو ، له‌ لایه‌که‌ی تر کۆمه‌ل بدریت به‌سه‌ر تاکدا ، وه یان چینیکی
بدریت به‌سه‌ر چینه‌کانی تر .

۲ - پیتوستی :

نامتیری دووههم له دهزگای دابهش کردن له ئیسلامدا پیتوستی به، بهلام پیتش ئهوهی باسی پیتوستی له پیتبازی ئیسلامدا بکهین ، با بزانیی بیروپای پیتبازه کانی تر چی به:

- کۆمه نسته کان وه کو له باسی کاردا وتمان ، دهزگای دابهش کردنیان ته نها له پیتوستی پیک هاتوو ، ئیتر گوئ نادهن به هیچ نامتیریکی تر به پیتی بردۆزه ی (له هه ر که سیکه وه به پیتی توانای ، بۆ هه ر یه کتیک به پیتی پیتوستی) بیتی گومان ئهم دابهش کردنه له بهر ئه وه ی هانده ریکی خودی نییه هانی مرۆف بدات بۆ تیکوشان له پیتناوی دا .
نه بیتته هۆی نه بوونی ملامتی که هۆیه که بۆ پیتشکه و تنی ئابووری .

- سۆشیالیسته مارکسیه کانیش - ئه وانهی ناوی سۆشیالیستی زانستی یان له خۆیان ناوه - دهزگای دابهش کردنیان ته نها له سه ر بناغه ی کاره ، ئه ویش به پیتی (له هه ر که سیکه وه به پیتی توانای ، بۆ هه ر که سیک به پیتی کاری) ئه مهش ئه وه نه گه یه نئ ، هه ر که سه به پیتی کاری خۆی داها ت به دهست نه هیتنی وه له بهر رۆشنایی به شه کانی کۆمه لدا - که له پیتشه وه دیاریمان کرد - به شی یه که م داها تی بهرز به دهست نه هیتنی و ، خۆش گوزه ران ئه ژی . به شی دووه مهش داها تیکی که م به دهست نه هیتنی و ژیانیان خۆش نابن . به لام به شی سه هه م که به پیتی تیکه یشتنی مارکسیه تی ده رباره ی ناکۆکی چینایه تی - که ناکۆکی نیتوان چینی کریکارو چینی سه رمایه دار - نه له چینی کریکاره ، وه نه له چینی سه رمایه داره . چونکه به هۆی که مر کوری ژیری ، یا له شی یه وه ، ناتوانن ئیشو کار بکات ، وه هیچ سه رمایه شی نییه ، که وابوو ئه بن دهست بهرداری ژیان ببن ، چونکه دابهش کردنی مارکسیه تی له سه ر چاوه یه کی

په وشتی یوه نه هاتووه ، به لکو له سهرچاوه ی ناکوکی چینایه تی یوه
هاتووه !!

له پښتیمی سهرمایه داری دا :

پتویستی له پوانگه ی سهرمایه داری یوه ، به ته وای به شیک له
کو مه ل که چینی کریکاره به ره و برسیتی و په جالی نه بات ، چونکه سهرمایه
داره کان ده زگای دابهش کردنیان له سهر بناغه ی پښیمی بازارو پر وژه ی
سهر به ست دامه زراوه . وه هه موو شتی لای نه وان ، وه گو شمه ک ، خواست و
خستنه پروو له بازاردا به های بو دیاری نه کات . که و ابوو پتویستی چند
پتربیت له کو مه لی سهرمایه داری دا ، نه و نده هیزی کار کردن له بازاردا
خستنه پرووی پتر نه بیت ، نه مهش نه بیته هوی ده رچوونی زوریان له
مهیدانی کارو دابهش کردند ، وه زور بوونی خستنه پرووی کار نه بیته
هوی پهیدا بوونی بی کاری له کو مه ل دا . وه بی کاریش له ده زگای دابهش
کردنی سهرمایه داری دا هیچ به شیک نیی ، واته هه مان ده ست به ردار
بوونی زیان چاوه پښی نه کات .

که و ابوو پتویستی له پښیمی سهرمایه داری دا ، بریتی به له چونه
ده ره وه ی کو مه له که سیک له ده زگای دابهش کردن ، نه ک نامیریک بیت
له ده زگایه ! نه مهو به ده یان هوی تریش ، ولاته سهرمایه داره کانی کردونه
مهیدانی خرابه کاری و ، به دپه فتاری و ، دزی و ، جهرده یی و ، خو کوشتن و ،
خو فر وشتن و ، دروست بوونی ده یان ریک خراوی و پرا نکاری ، که هه موو
نه و ولاتانه ی گرتو ته وه پتوه ی نه تلینه وه . بو نمونه سهر ژمیری به ک له
واشنتون له م سالانه ی پتسوودا بلا و کرایه وه ، پروونی کردونه وه که
تیکرایی کوشتن له پوژبکدا ، نه ولاته یه کگرتو وه کانی شمیریکا (۳۲)

كەسە ، وە بەم پېيە لەو سالدادا (١٢) ھەزار كەس كۆژراوە لەو
ولاتەدا (٢٨) .

پېوستى لە پوانگەى ئىسلامەوہ :

دەزگای دابەش کردن لە ئىسلامدا نە لەسەر بناغەى ناکۆكى
چىنايەتى دامەزراوە ، وەكو پزۆيمە ماركسىستەكان ، وە نە لەسەر بناغەى
پزۆيمى بازارو پزۆيمى سەربەست وەكو پزۆيمە سەرمايەدارەكان بەلكو
لەسەر بناغەى كى پەوشتى نەگۆرو پىنك ھىنانى كۆمەلئىكى بەختيار
دامەزراوە ، كە ھەموو وەك برا ژيانئىكى كامەران بەدەنە سەر . ھەروەكو
پىغەمبەر (د .خ) فەرموویەتى : «باوەزى نابىت ھەر كەسىك ، تا ئەوەى بۆ
خۆى پىى خۆشە ، بۆ براكەشى پىى خۆش بىت» ھەروەھا فەرموویەتى :
(موسلمانان وەكو يەك لەش وان ، ئەگەر بەشىكى ئەو لەشە ئازارى
ھەبوو ، ھەموو لەشى تا دای ئەگرئى و شەونخونى ئەكىشى) .

لەبەر ئەو ھەروەكو ئىشوکار نامىرىكى گرنگە لە دەزگای دابەش
کردندا ، پېوستىش لە ھەمان كاتا نامىرىكى گرنگە ئەو دەزگايەدا .
بەلكو ھەريەكەيان تەواكەرى ئەوى تریاشن ، بۆ گەيشنى كۆمەل
بەدادگەرى كۆمەلایەتى و پىبەش نەبوونى ھىچ كەسىك ، يا ھىچ چىنىك .

بەم شىوہیە بەشى يەكەم لە كۆمەل - كە بەپىى توانای ئىشوکاریان
نەتوانن داھاتىكى بەرز بە دەست بەینن - بە ھىچ جۆرى پىگایان لى
ناگىرىت بە مەرجىك ئەو پىگایانەى ئەبگرنەبەر بەپىى دەستوورەكانى
ئىسلام پەوا بىت .

(٢٨) پۆژنامەى «الثورەى عىراقى ژمارە ٣٠٦٠ بەردارى ١٦/٧/١٩٧٨ .

به لام بهشی دووهم که راده یه کی نزم له داهاات به دهست نه هینئو ،
 باری ژیانی خوش نییه ، نامتری پیوستی ده وریکی گرنگی هه یه بۆ
 گه یاندنی نهم به شه به ژیانیتی خوش گوزهرانو، به زرکردنه وهی ناستی
 ژیانیان . ههروه ها بهشی سێهم که نه له کۆمه نستی و سۆشیا لیستی دا،
 وه نه له سه رمایه داری دا هیچ پشکیکی نییه، له پژیی ئیسلامدا پشکیکی
 گرنگ و سه ره کی هه یه بۆ ژیانندی و ، گه یاندنی به ناستیک که شیایو
 مرۆفیتی خاوهن ههست و سۆزی ئاده میتی بیت ، وه که رامه تی بیاریزی .
 نه و پشکه ییش پیوستی به، ههروه کو خوی گه وه فرموویه تی:

(وفي اموالهم حق للسائل والمحروم) اللاریات/ ۱۹ .

واته : له سامانه کانیاندا ، مافی سواکه رو نه داران هه یه .

(والذین فی اموالهم حق معلوم ، للسائل والمحروم) المعارج ۲۴-۲۵

واته : نه وانهی که له سامانه کانیاندا ، مافی دیاری کراوی
 سواکه رو نه داران هه یه . پیغه مبه ر (د.خ) فرموویه تی : «خه لکی
 هه ره که پێکیک برسی به کیان تیدا بوو ، تیریان نه کرد ، واته چاره سه ری
 کیشه که یان نه کرد - به رین له خوا و کۆمه کی خوا ، به لئێ پژیی ئیسلام
 هیچ که لینیکی له ژیانی مرۆفایه تی دا نه هیلآوه ته وه ته گبیری بۆ نه کرد بۆ و
 چاره سه ری دادگه رانه ی بۆ دانه ناییت .

خاوه ندریتی :

خاوه ندریتی پێناسه نه کریت : (به مافی که لک لئوه رگرتن و
 دهستکاری کردنی شمه ک به شیوه یه کی بئسنور (مطلق) ، به لام به و
 مه رجی به شیوه یه ک به کارنه هینئو که یاساو پژیی په سه ندی نه کات ،
 ههروه ها پوسکین پێناسه ی نه کات به : مافی دهست به سه را گرتنی نه و

سامانہی بہ ریگایہ کی رہواو نابرومہند بہ دەست دیت ، وہ بہ کارہیتانی
بہوریایی و کارامہیی) (۲۹)

خواہنداریتی لہ ئیسلامدا :

ریبازی نابووری ئیسلام ریبازیکی سہربہخۆو پەسەنہ ، لہ
سەرەتای پەیدا بوونی یەوہ دانئ ناوہ بہچەند جۆریک لہ خواہنداریتی .
نەك وہ کو ریبازی سەرماہەداری کہ لہ سەر بناغەئ خواہنداریتی تاییبەتی
دەرژاوہ ، تەنہا باوہری ہەیہ بہو جۆرہ خواہنداریتی یہ ، لہ ہەموو
جۆرہ سامانیکیدا . بەلام تاقئ کردنہوہ کانی میتزوو نەوہی بۆ دەرخستن
کہ ریبازہ کہیان لہ کەئ سروشتئ مرۆف و پیتشکەوتنی باری کۆمەلایەتی دا
ناگونجئ ، وہ ناتوانئ دەوری خۆئ بہو شتوہیہ بەریتنہ سەر . بەلکو
گیروگرتئ نابووری زیاتر بہرہو ئالۆزی نەبات و ، مرۆفایەتیش بہرہو
سەر لئ شتوانتیکی گەورہی کۆمەلایەتی .

لەبەر نەوہ ناچار بوون دان بنیئ بہ خۆمالئ کردن - میلی
کردن سی چەند بەرژوہ و نەدیہ کی گەورہ و گشتئ دا ، وہ کو ئیستا لہ
ولایتہ سەرماہەدارہ کانددا دەستیان داوہتئ . بەلام ئەم جۆرہ خواہنداریتی یہ
شتوہیہ کی فراوانئ وەرنہ گرتوہ ، بەلکو بہ پئی پتویستی و ناچار
بوونیانہ .

ہەر وہا ریبازی ئیسلام وہ کو ریبازی سۆشیالیستی نییہ
خواہنداریتی کشتئ بناغەئ ریبازہ کہیہ تی و ، لہ سەری دەرژاوہ . وہ بہ
ہەمان شتوہ نەمانیش لہ ژیر پالہ پەستۆئ رووداوہ کانی میتزوو و

(۲۹) التوزیع/دکتور محمد عزیز محمد لاپەرہ/ ۷ .

سروشتی مرؤفدا، ناچار بوون زؤر یا کم دن بنین به خاوه نداریتی تاییه تی دا ، شان به شانی خاوه نداریتی گشتی . به لام لیتره شدا خاوه نداریتی تاییه تی جۆریکی سه ره کی و فراوان نییه . به لکو هه مان ده ستوور سه رنه که وتنی ریبازه که یان له چاره سه ره کردنی گیروگرفنی نابووری و کۆمه لاییه تی دا ، ناچاری کردوون دان بنین به خاوه نداریتی تاییه تی دا له شتیه به کی ته سک و سنوورداردا .

به لام پژی می ئیسلام هه ره له سه ره تای سه ره له دانیه وه ، له سه ره چه ند جۆریک خاوه نداریتی ریبازی خۆی دارشتووه ، نه وانیش : خاوه نداریتی تاییه تی ، خاوه نداریتی گشتی ، خاوه نداریتی ده ولت .

سه رنه که وتنی دوو پژی مه که ی پینشو ، له تاقی کردنه وه میژووپی به که یاندا سه لماندووپی ته تی ، که ریبازی ئیسلام له بارترین ریبازه له گه ل سروشتی مرؤف و گه شه کردنی کۆمه لاییه تی دا نه گونجی ، چونکه نه وه دوو پژی مه ی که باسما ن کردن ، هه ردوکیان ناچار بوون دابه زن له زؤر خالی بنه په تی بیردۆزه کانیان ، وه دن بنین به شتیه به کی جیاواز له شتیه سه ره کی و په سه نه کانیان ، له ژیر پاله په ستۆی پتیوستی مرؤقاییه تی و سروشت و فیطره ی مرؤف و گه شه کردنی کۆمه لدا . هه رچه نده نه وه دان پیا نانه یان ناگونجی له گه ل سه ره تا بیردۆزه یی به کانیاندا .

بوونی چه ند جۆریک خاوه نداریتی له ئیسلامدا ، وای له زؤر له نه شاره زایان له پژی می ئیسلام کردووه که بئین : نابووری ئیسلام تیکه لیکه له نابووری پژی می سه رمایه داری و سوشیالیستی ، به بی نه وه ی بیرله وه بکه نه وه که پژی می ئیسلام به سه دان سال له پیتش په یدا بوونی

بوونی ئەواندا پەیدا، بوو، وە لە سەرەتای مێژووی پەیدا بوونیشیەوە، ئەو جۆرە خاوەنداریانەی لە سەردەمی فەرمانرەوایی دا جێ بە جێ کردوو و سەرکەوتنیشی بە دەست هێناوە، سەرکەوتنێک، لە مێژووی مەزناوەتی دا بەکەم تاقی کردنەوەیە، کە تا ئێستاش هیچ پزیمیکێر، نەیتوانیوە ئەو سەرکەوتنە بە دەست بهێنێ .

مێژوو بەلکە بەکەمی پوون، ئاشکرامان ئەداتێ لەسەر پزیمی ئیسلام کە توانیویەتی گێروگرتی ئابووری چارەسەر بکات لە سەردەمی فەرمانرەوایی دا، بە شێوەیەک کە هەزاری بنەبڕ بکات، ١٠ هەموو هاو ولاتیانی ولاتی ئیسلام لە هەزاری و ترسو لەرز پزگار بکات. هەروەکو لە سەردەمی عومەری کوری عەبدول عەزیزدا، فەرمانبەرانێ کۆکردنەوی زەکات لە کاتی زە کاتی ئەفریقایان کۆکردبوو، کەس دەست نەکەوتبوو هەزار بیتو زە کاتە کەیان لێوەربگریت، لەبەر ئەوە بەو زە کاتە کۆیلەیان لە ولاتی دراوسێیان نەکری و ئازادیان ئەکرد .

و هەر لەو سەردەمدا، هەموو پزۆی جاپچی نەگەراو هاواری ئەکرد کوان هەزارەکان؟ کوان قەرزەرەکان؟ کوان ئەوانەیی ژنو شوویان ئەوێت؟ کوان هەتیوەکان . بۆ ئەوەی چارە سەری کێشەکانیان بکەن . بێگومان ئەمە ئەوە نەگەیهنێ، کەس نەبوو زە کاتیان لێوەربگریت، وە دەولەت لەو کاتەدا خۆی گەپاوە بە دواي هەزارو کەم دەرامەتاندا تا یارمەتیان بدو، چارە سەری گێرو گرتەکانیان بکات !

بەلام ئێستا لە سەردەمی سەرمايەداری و سۆشیاڵیستی هاو چەرخدا، لە گەب ئەو هەموو پێشکەوتنە زانستیانەیی لە بواری پێشەسازی و کشتوکال و تەکنۆلۆژیای ١٠٠ هتد . . . پووی داو، وە شانازی پێوە ئەکەن نەیانوانیوە چارەسەری کوێرەوهری و ترسو لەرزى ژيان بکەن، لە پێشکەوتنەترین دەولەتی ئەم سەردەمدا .

جۆره كاني خاوه نداريتي له ئيسلامدا

پژمى ئابوورى ئيسلام داني ناوه به سى جۆر خاوه نداريتي دا :

خاوه نداريتي تاييه تي (تاكه كهس) و ، خاوه نداريتي گشتي و ، خاوه نداريتي ده ولت . هەر چهنده زۆر له ئابوورى ناسه كاني ئيسلام خاوه نداريتي له ئيسلامدا ئه كهن به دوو به شه وه ، ئه وانيش خاوه نداريتي تاييه تي و خاوه نداريتي گشتي 7 ليره دا ئه وان خاوه نداريتي گشتي و خاوه نداريتي ده ولت تيان به يه كه وه به ستووه . هه نديكي تر له زانايان ئه يگهن به سى به شه وه ، به جيا كردنه وه ي خاوه نداريتي گشتي و خاوه نداريتي ده ولت (30) . ئيمه يش له سه ر بيروپاي ئه مانين ، چونكه تا پاده يه ك جياوازي هه يه له نيوان ئه و دوو خاوه نداريه دا ، وه كو له دوابي دا بۆت پوون ئه بيتته وه . هه ر چهنده هه ردوولايان مه به ستيان تير كردني زۆر به ي خه لكى و هينانه دي هاوسه نكي و دادگه ري كۆمه لايه تي به . له بهر ئه وه ئيمه ش خاوه نداريتي له ئيسلامدا ئه كه ين به سى به شه وه . وا له خواره وه ئه وه نده ي كه ماوه ي ئه م باسه سه ره تاييه يه بيت ، له سه ر هه ريه كه يان ئه دوين :

1 - خاوه نداريتي تاييه تي (تاكه كهس) :

سروشتي خاوه نداريتي تاييه تي له ئيسلامدا .

پژمى ئيسلام مافي خاوه نداريتي تاييه تي داوه به مروف ، به لام مافيكى بي سنورو به ره لاي نه داوه تي ، تا به ئاره زووى خۆي - وه كو سه رمايه داري - به كاري به يني بۆ سوودي خۆي ، به بي گوي دانه سوودي كۆمه ل به گشتي ، وه ئه و ده وره ي كه ئه م خاوه نداريه يه دراويه تي

(30) وه كو دكتور احمد النجار له كتبي (المدخل الى النظرية الاقتصادية) دا وه چهنده كه سيكي تر .

له ژيانی نابووری دا • به لکو ئیسلام شان به شانی ئهم مافه چهنه
 مه رجیکسی بۆ داناوه ، وه ناراسته ئه کریت بۆ گونجانندی
 بهرزه وهندی تایبه تی له گه ل بهرزه وهندی کۆمه لدا • ههروه ها هۆو
 ریگا کانی به دهست هینانی و شتوه ی به کارهینانی و بهر په پیدانی • هه مووی
 دیازی کراوه له سه ر بناغه یه کی به رزی په وشتی بۆ ژيانی مرۆفایه تی ،
 که بیهته هۆیه ک له هۆکانی دادگه ری کۆمه لایه تی ، وه کو له م ریبازانه ی
 خواره وه دا ده رئه که ویت :

یه که م: هه موو شتی له م جیهانه دا هی خوا یه و کۆمه لیش جیگر به تی:

ریبازی یه که م که شان به شانی خاوه نداریتسی بریاری له سه ر
 دراوه ، مرۆف وه کو جیگری کۆمه ل وایه له و خاوه نداریه ی به
 ده ستیه وه یه ، نه و خاوه نداریه یه شتوه ی فهرمان به ریتی یه کی کۆمه لایه تی
 وه رئه گریت ، زیاتر له خاوه نداریه یه کی به ره لآ ، چونکه سامان به گشتی
 مافی کۆمه له و، کۆمه لیش جیگری خوی گه وره یه (هو الی جعلکم
 خلائف فی الارض) الفاطر/ ۳۹ •

واته : خوا ئیه ی کردووه به جیگر له زموی دا • (واذ قال ربک
 للملائکه انی جاعل فی الارض خلیفه) البقره/ ۳۰ • واته خوی گه وره
 به فریشته کانی وت : من جیگرم له زهوی دا داناوه •

خاوه نداریتی تایبه تی له ئه نجامی هه ول و تیکۆبانی مرۆفه وه په یدا
 نه بیت • واته: کارکردن بۆ به دهست هینانی به شیک له و سامانه ی خوی
 گه وره به خشیویه تی به کۆمه ل ؛ چونکه له بنه په تا هه موو شتی له م
 جیهانه داهی خوی گه وره یه ، نه و کۆمه لی بۆ دهست کاری و که لک لی وه رگرتن
 کردووه به جیگری خۆی (الله ما فی السموات وما فی الارض) البقره/ ۲۸۴

واته : هه رچی له ناسمانه کان و زهوی دا هه یه هی خواجه . نینجا
هه ره که سه به پئی تواناو پتویستی خۆی به شی خۆی به دهست نههینتی .
لیره دا گتپانه وهی هه موو سامانیک بۆ خوای گهوره ، چه نه
نهجامتیکی گرنگی هه یه وه کو :

۱ - خه لکی هه موو یه کسانن له که لک وه رگرتن و دهست کاری
هه موو سامانیک ، چونکه ئه م ئایه ته پیرۆزه (وسخر لکم ما فی السموات
وما فی الارض جمیعاً منه) الجائیه / ۱۳ به ره و پوووی کۆمه ل و تراوه نه ک
تا که که سیک ، وه یان چینیک له کۆمه ل .

۲ - ماوه نامینتی بۆ شانازی کردن به و سامانه ره ، چونکه سامانی
خوای گه وره یه و به خشیویه تی به کۆمه ل هه مووی ، وه مرۆفیش وه کو
فه رمانه ربیکی کۆمه ل وایه له و سامانه دا . له بهر ئه وه ماوهی ئه وه نییه
شانازی بکات ، وه یان ئه و سامانه ی به کار بهینتی بۆ زیان گه یاندن و
چه وساندنه وهی که سانی تر . زه نرخی مرۆف له کۆمه لگای ئیسلامدا
به سامان و ده وله مندی ناپیورئ ، به لکو به چاکه کردن و جی به جی کردن
فه رمان و ده ستوره کانی ئیسلامه (ان اکرمکم عند الله اتقاکم) الحجرات / ۱۳
واته : چاکترینان لای خوا ئه وه یه زیاتر فه رمانه کانی خوا به جی
بهینتی .

۳ - هه ستیکی وا له مرۆف دا دروست نه کات ، به سنگیکی
فراونه و مل که چ نه کات بۆ ئه و فه رمان و ده ستورانه ی دانراوه بۆ سامان و
دارایی و شیوه ی به کارهیتانی و په ره پیدانی و ئه و نه ک و باجانیه ی دانراوه
له سه ریان .

به بی دوا که وتن جی به جی یان نه کات ، به بی ئه وه ی به زۆرو سته می
بزانی ، وه یان پئی ناخۆش بیت ، چونکه ئه و که سه نه زانی سامان هی

حوایه و پتویسته له پښگای خوادا پښه یه کی لښ خه رج بکریت ، وه هه ر نه وهسته یه که تا ئیستاش له م سه رده مه ی ئیستادا ، زور نه موسلمانان زه کات و چه ندین جوړی تر له و ئه رکانه ی ئیسلام دا یناوه جڼ به جڼی نه که ن . وه یارمه تی هه زاران نه داران نه دن ، له پاش سه دان سال دوور که ونه وه له پښیم و فرمانه وایي ئیسلام . وه ته نها هه ستیکي خودی یه که له ناخی مروقی موسلماندا چه سپیوه ، وه ئیستاش له دلی زور نه موسلماناندا بلتسه ی ماوه و ، هانیان نه دات بو به جڼ هینانی نه رکه کانی سه رشانیان به بڼ نه وه ی هپچ که سیک ، وه یا هپچ پښیم و یاسایه کی ئیستا داوای لښ بکات ، چونکه نایینی ئیسلام مروف به شیوه یه که په رره رده نه کات که واز له هه ندی سه ربه ستی و سوودی تاییه تی خو ی به ینتی نه پیناوی کو مه ل دا به بڼ نه وه ی هه ست به که م و کوړی بکات له زیانیا ؛ چونکه نه وهسته پیروزه یه له ناخی ده روونیدا چه سپیوه و به و شیوه یه په فتاری پڼ نه کات ، بو نه وه ی له ده ستوورو فرمانه کانی ئیسلام ده رنه چیت تا به راستی موسلمان بیتو ، توئشه ی نه و دنیا له گه ل خو ی هه ل بکری .

دووهمه : که لک وه رگرتن و ده ستکاری نه که ته نها دابڼین :-

هه روه ها خاوه نداریتی تاییه تی ، خاوه نداریتی ده ستکاری و که لک وه رگرتن له و سامانه یه نه که ته نها دابڼ کردنی له کو مه ل ، چونکه نه گه ر به نه زانی و گه ر جی ده ستکاری نه و سامانه بکات ، به شیوه یه که که زیان بگه یه نڼی به یه کیکی تر ، یان به کو مه ل وه یان به خو ی ، کو مه ل بو ی هه یه ده ست بگریت به سه ر سامانه که یدا ، چونکه مافی خاوه نداریتی به ستراوه به چاکی و ژیری ده ستکاری و که لک وه رگرتن له و سامانه :

(ولا توتوا السفهاء اموالکم التي جعل الله لکم قیاماً) النساء/ ۵

واته : سامانی خۆتان مه‌دهن به ده‌ستی ئه‌و گیتیلانه‌ی نازانن چۆن
سوودی لێ وه‌ربگرن .

ئهمه خالیتیکی زۆر گرنگه له پزیمی ئیسلامدا، چونکه سامان له ولاتی
ئیسلامدا ، به پێی ئه‌و سه‌ره‌تایه به فیترو ناپوات ، وه جینگای تایبه‌تی
خۆی نه‌گریت ، ئه‌میش هۆیه‌کی گرنگه بۆ په‌ره‌سه‌ندنێ سامانی نه‌ته‌وه .
سینهم : پینگانه‌دان به کۆبوونه‌وه‌ی سامان لای ژماره‌یه‌کی که‌م
له‌خه‌لکی :

پینگه نه‌دان به کۆبوونه‌وه‌ی سامان و دا‌بر‌کردنی له کۆمه‌ل له لایه‌ن
ژماره‌یه‌کی که‌م له ده‌وله‌مه‌ندان (کی لا یكون دولة بين الاغنياء منكم)
الحشر/ ۷ واته : بۆ ئه‌وه‌ی سامان ته‌نها له نیتوان ده‌وله‌مه‌نده‌کاندا ئالو
گۆری پێ‌نه‌کریت ، وه هه‌زاران بێ‌به‌ش بن لێی . . . وه‌کو ئیستا له ولاته
سه‌رمایه‌ داره‌کاندا خاوه‌نی سه‌رمایه‌ گه‌وره‌کان به ئاره‌زووی خۆیان و به
پێی به‌رژه‌وه‌ندی تایبه‌تی‌یان پامیاری ئه‌و ولاته‌و ، کاروباری ناوخۆ
ده‌ره‌وه‌ی ولاته‌که‌ش دیاری ئه‌که‌ن . هه‌ر ئه‌مه‌شه ئه‌بیتته هه‌وی دروست
بوونی دا‌بر‌کردن (احتکار) له ولاته‌کاندا که باریکی زۆر زیان به‌خشیو
ناله‌باره له ژیا‌نی ئابووری هه‌موو ولاتی‌کا ، وه به‌ردی بناغه‌ی دروست
بوونی سه‌رمایه‌داری به .

بۆ به‌رگری له‌و باره‌ ناله‌باره ، پزیمی ئیسلام پزیره‌یه‌که له‌و سامانه
وه‌رئه‌گریته‌وه له خاوه‌ن سامانه‌کان و خه‌رج ئه‌گریت له سوودی هه‌زاران و
به‌رژه‌وه‌ندی‌یه‌ گشتی‌یه‌کاندا ، وه بۆ که‌م کردنه‌وه‌ی جیاوازی چینه‌یه‌تی و
نزیک کردنه‌وه‌یان له یه‌کتی به‌کار ئه‌هینریت .

پوداتیکی گرنگ له میژووی ئابووری ئیسلامدا ئه‌و پزیره‌ی (مبدأ)
سه‌ناندوه‌ ئه‌ویش ئه‌وه‌یه : له کاتیکه‌ پیغه‌مبه‌رو (دخ) هاویری

موسلمانه کانی کوچیان کرد له مه که وه بو شاری مه دینه بو پزگار بو نیان له ستهم و چهوساندنه وهی قوره یشه کان، بی گومان به سه لتی (ته نه سا خوین) کوچیان کرد چونکه نه یانتوانی به ناشکرا له ناو مه که دا بار بکه ن، به لام که گه یشته مه دینه ، خه لکی نهو شاره یارمه تی و کومه کیتی گه وره و بی وینه یان پی کردن ، که گه وره ترین کومه که له میژووی مرؤفایه تی دا ، که بگاته نهو پاده یه بیروباوه پ نهو نه ده کار بگاته سهر مرؤف، هه موویان بکات به برا به دل و به گیان و ، به کرده وهش برایه تی خوین بسه لینه .

به لئی خه لکی مه دینه تیکرا کوچره کانی مه که یان کرد به هاوبه شی ژیا نی خوین ، له هه موو سامان و پیویستی به کی ژیا ندا ، وه به نارزه ووی دلی خوین به بی نه وهی ده سه لاتیک زوریان لی بکات .

به لام له گه ل نه وه شدا جیاوازی ما بوو له نیوان خه لکی مه دینه و کوچره کانی مه که دا ، له بهر نه وه کاتی که هۆزی به نی نه زیر خوین دا به ده سته وه ، نهو سامان و ده سته که و تانه ی که ده ست موسلمانه کان که و تبوو لهو پرودا وه دا، پیغه مبه ر (د.خ) دا به شی کرد به سهر هه موو کوچره کاندا ، وه ته نها دوو که سی خه لکی مه دینه ی لهو ده سته که و ته دا به شدار کرد ، چونکه نه وانیش وه کو کوچره کان هه ژار بوون . له بهر نه وه تا پاده یه ک جیاوازی نیوانیان که م بووه وه وهه ژاره کن ناستی ژیا نان بهر ز بوویه وه .

چوارهم : دانانی سنوری کاتی بو خاوه ندریتی تایبه تی :

دانانی سنوری کاتی بو خاوه ندریتی تایبه تی و ، به سته وهی به ژیا نی خاوه نه که یه وه ، واته خاوه ندریتی تایبه تی نه بریته وه به کوتایی هاتی ژیا نی خاوه نه که ی واته : مردنی ؛ چونکه هه لو مرجی که لک وه رگرتن و به رده وای که لک وه رگرتن ، که دوو هۆی سه ره کین بو

خاوه ندریتی ، به مردنی خارنه کهی کوتایی دیت . له بهر نهوه ئیسلام
ماوهی نهوهی نه داوه که خاوهن سامان خوی پاشه پوژی سامانه کهی
دیاری بکات ، به ئاره زووی خوی به هر که سیک ، وه یان به هر
شیوه به ک بیهویت ، بی به خشیت و نه ناوی به ریت ، وه کو پژی می
سهرمایه داری ، که دهسه لاتی بی سنووری داوه به خاوهن سامان بو
دهستکاری سامانه کهی نه پاش مردنی به ئاره زووی خوی .

وه یان وه کو هندی ولاتیان میراتی بو کوپی گه وره به جی نه مینی ،
بو شهوهی سهرمایه که بلاوه نه کات . به لام ئیسلام یاسای تایه تی دانوه
بو میراتی و دابهش کردنی به سهر کهس و کاردا ، که لایه نیکی گرنکه له
دابهش کردنی ساماندا ، وه هویه که بو دووباره دابهش کردنهوهی به سهر
زورترین ژماره له خه لکی دا ، به دابهش کردنی سامانی به جی ماو به سهر
کهس و کاری خاوه نه که یدا .

وه تنها دهسه لاتیکی ئیسلام داویه تی به خاوهن سامان ، لهو
سامانهی له دواي به جی نه مینی ، سیه کی نهو سامانه یه که خوای
گه وره پیی نه به خشیت ، نهویش نه پیناوی هینانه دی دوو نه جامی
گرنکدا ، نهوانیش :

۱ - بی گومان مرؤف له کاتیکا دپته سهر کاتی نریک بوونه وه له
مردن ، نیت هر هیوا یه کی بهم جیهانه نامینی ، وه هیچ ئاره زوو و
ئاواتیکی دینایی نامینی ، چونکه چاوه پیی جیهانیکه تره ، که جیهانی
هه میشه یی به له بهر نهوه نهو به شهی پیی به خشراره له سامانه کهی باشتر
وايه به کاری بهینی له ریگای چاکه دا ، له گه له دست کورت و هه ژاراندا ،
وه له ریگای بهرزه وه ندی کومه لدا . واته نه بهم به خشینه کاریکسی

گرنگی هه‌یه نه به‌دی هه‌ینانی داد‌گه‌زی کۆمه‌لایه‌تی‌دا ، که لایه‌نی هه‌ره
گرنگه له پ‌ژیمی ئابووری ئیسلامدا .

۲ - خاوه‌ن سامان به‌و به‌شه‌ی پ‌یی به‌خه‌راوه‌ نه‌توانی دوا
پ‌وژینگی باشتر ، یان ژیانیتکی باشتر له جیهانی نوی‌دا - که بۆی
نه‌چیت - به‌ده‌ست به‌ینی ، به‌به‌کاره‌ینانی ئه‌و سامانه‌ی له‌ پ‌ینگای
چاکه‌و ده‌ست گرۆبی هه‌زاراندا . وه‌ یان له‌ به‌رزه‌وه‌ندی‌یه‌ گه‌ستی‌یه‌کاندا .
چونکه‌ خوای گه‌وره‌ یاداشتی ئه‌و چاکه‌یه‌ی ئه‌داته‌وه‌ له‌ جیهانی
هه‌میشه‌یی‌دا .

که‌وابوو دیاری کردنی ماوه‌ی خاوه‌نداریتی تایبه‌تی ، دوو ئه‌نجامی
گرنگی هه‌یه :

یه‌که‌م : دابه‌ش کردنی سامان به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی زۆر له‌ که‌سو
کاری خاوه‌ن ساماندا . وه‌ دووه‌میان : به‌خشینی ئه‌و به‌شه‌ی به‌
خاوه‌ن سامان به‌خه‌راوه ، له‌ پ‌ینگای چاکه‌و ده‌ست گرۆبی هه‌زاران و ،
به‌رزه‌وه‌ندی‌یه‌ گه‌ستی‌یه‌کاندا . وه‌ هۆیه‌کی گرنگه‌ بۆ دووباره‌ دابه‌ش
کردنه‌وه‌ی داهاات . وه‌ ئه‌بیتته‌ هۆی بلاو بوونه‌وه‌ی سامان به‌ناو زۆربه‌ی
کۆمه‌لدا ، وه‌ که‌م کردنه‌وه‌ی جیاوازی نیتوان هه‌زارو ده‌وله‌مه‌ند .

به‌لام ئه‌گه‌ر یه‌کیک مرد ، وه‌ که‌س له‌ دوا‌ی به‌جی نه‌ما ، ئه‌و
سامانه‌ی له‌ دوا‌ی به‌جی ئه‌مینێ ده‌ولت ده‌ست ئه‌گریت به‌سه‌ریاو
ئه‌خریته‌ گه‌نجینه‌ی گه‌ستی ولاته‌وه‌ و به‌کار ئه‌هینری بۆ سوودی
گه‌ستی کۆمه‌ل .

پښتانه به دهست هينانې خاوه نداريتي

په گهڼه : کارکردن (العمل) :

پښتانه ناپوړې نېسلاڼ کارکردنې به هه موو جوړه پوهاکانپه وه ،
به تا که پښتانه به دهست هينانې خاوه نداريتي داناره ، وه ماوه نادان
هېچ کهس به خوړايي بېتته خاوهن سامان و دارايي له سهر مافي
په کيکي تر (للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن)
النساء/ ۳۲ •

واته : پياوان به شيان هه په له وهی په يداي نه کهن ، وه ثافره تانپش
به شيان هه په له وهی په يداي نه کهن • له بهر نه وه گرنگيه کي زوري داوه
به نيشوکار کردن به پاده بهك ، نهو گرنگي و پښتانه نېسلاڼ
داويه تي به کارکردن هېچ پښتانه له م سهر دمه دا نه يداوه تي •
پښتانه (دخ) فهرموويه تي : (نه گره په کيک کوتايي ژيانې هاتو
نه مامتيکي پښتانه با بينيژي) •

هه چه نده پښتانه کاني تر له ژير پاله په ستوي شوړشي کړنکاران
دژي خاوهن کاره کان ، بو لابردي زورداري و چه وساندنه وه له سهريان ،
لايان کردوته وه به لاي کړنکارانه وه به نيازي خوړيان •

به لام نېسلاڼ له سهره تاي سهر هه لدانپه وه ، هه مان گرنگي داوه
به کړنکارو کارکردن ، وه هاني خه لکي داوه بو کارکردن • وه ماوه ي
نه وهی نه داوه که سيک هه بڼ بتوانيتت و کار نه کات • وه بڼي به بار به
سهر په کيکي تره وه •

له قورثاني پښتانه له ۳۶۰ نايه تا ناوي کارکردن هاتوه ، وه له
۱۰۹ نايه تا ناوي کردار هاتوه • نه مهش نه وه دهر نه خات ، که تا چ

پادهیهك گرنگی دراوه به کارکردن له ئیسلامدا . وه لهو گرنگی و
بایهخهی دراوه به کارکردن ئەمانهی خواریهون :

۱ - کارکردن ئابرووی مروّقه : پیغهمبەر (د.خ) فەرموویه تی :
(به ئابرووترین دهستگهوت ئەوهیه ، مروّف بهدهستی خۆی به دهستی
بهینتی) چونکه کارکردن له پیناوی پاراستنی کهرامهت و پزگاری بوون له
پتیبستی و نهبوونییه . ههروهها فەرموویه تی : (ههراگیز کهستان
خواردنیکی نهخواردوو ، که باشتربیت لهوهی به کارکردن پهیدیای
ئهکات . داودی پیغهمبیری خوا سهلامی خوای له سهربیت به کارکردن
ژیاوه) . ههروهها فەرموویه تی : (خوا بهندهی خاوهن باوهپو خاوهن
پیشهی خۆش نهویت) ، عائشهی خیزانی پیغهمبەر (د.خ) فەرموویه تی:
(تهشی به دهستی ئافرهتهوه باشتهره له پم به دهستی جهنگاوه ریکهوه له
پیناوی خوادا) .

۲ - کارکردن خوا پهستییه : له لایهکی تریشهوه خوای گهوره
کارکردنی ، نهوهنده پزیز لی ناوهو نرخه داوهتی ، تا گه یاندویه ته پلهی
خوا پهستی ، که بناغهی ههموو پزیمهکانی ئیسلامه پیرۆزترین
لایهنییه . ههروهها دایناوه به پارانوهو داوای لی بووردن له خوا ،
وه سوپاس کردنی خوا ، لهو پروهوه . پیغهمبەر فەرموویه تی : (کارکردن
خوا پهستییه) ههروهها (د.خ) فەرموویه تی : (ههندیك گونا ههمن ، نه
نوێزوو ، نه حهجو نه عهمرهش پاکیان ناکه نهوه ، بهلام پهژاری به
دهست هینانی بژیوی پاکیان نهکاتهوه) . وا بزانه ئهم فەرموودهیه بهسه
بۆ نهوهی پوونی بکاتهوه ، که پزیمی ئیسلام ، پزیمیکی (واقعی) یهوه
ههموو پایهو بناغهکانی پیشکهوتنی کۆمه لایهتی و ئابووری و هتد . تیدایه .
مسلمی کوری یهسار نهگهیرتهوه : جارێکیان چهند کهسێک له نهشعهریهکان

له کاروانیځکدا هاتن بۇ خزمهتی پیغهمبەر(د.خ) وتیان ئه‌ی پیغهمبهری
 خوا : کهس له دوا‌ی پیغهمبهر (د.خ) دښتر نییه له فالانه کهس - که
 له گه‌ل ئیمه‌دایه - ، به پوژ به پوژووه ، که له جیځکایه‌ک پشووه ئه‌ده‌ین ،
 نه‌و نوژ ئه‌کات تا ئه‌که‌وینه ری . پیغهمبهر (د.خ) فرمووی : نه‌ی کڼ
 پیوستی بۇ ناماده ئه‌کاتو به‌ختیوی ئه‌کات ؛ وتیان : ئیمه ، فرمووی :
 ده ئیوه هه‌موو دڼ له‌و باشترن ! هه‌روه‌ها (د.خ) فرموویه‌تی : (خوا‌ی
 گه‌وره‌ پقی له به‌نده‌ی بی ئیشه‌) .

۳ - کارکردن ئه‌رکی سه‌رشانه (فه‌رزه) : - ریازی نیسلام به‌وه‌یه
 نه‌وه‌ستاوه که هانی مرؤف بدات ، وه ئاراسته‌ی بکات بۇ کارکردن ،
 به‌وه‌ی که کاری داناوه به‌ ئاپرووی مرؤف له لایه‌ک ، وه دایناوه به‌
 خوا به‌رستی له لایه‌کی تره‌وه ، به‌لکو کارکردنی فه‌رز کردوه له سه‌ر
 هه‌موو مرؤفیکه‌ی خاوه‌ن توانا (هو‌ ال‌دی جعل لکم الارض ذلولاً فامشوا
 فی مناکبها وکلوا من یزقه‌) الملك/ ۱۵ واته‌: خوا زه‌وی مل که‌چ کردوه
 بو‌تان ، وه به‌ هه‌موو قوژبهنه‌کانیا بکه‌رین ، وه له به‌ره‌می بخۆن .
 لیتره‌دا خوا‌ی گه‌وره‌ فه‌رمانی داوه که نه‌بی هه‌موو که‌سیک به‌پنی
 توانای خو‌ی ، له سه‌ر رووی ئه‌م زه‌وی به‌ ، نه‌ پیتنای ژیاندا بگه‌ریتو
 تی‌بکو‌شیت . نیسلام به‌ یاسای تایبه‌تی ، کارکردنی فه‌رز کردوه له
 سه‌ر شانی مرؤف ، وه هیچ که‌سیکی خاوه‌ن توانا له کۆمه‌لی نیسلامدا ،
 نابڼ بی‌کار بمی‌نیته‌وه . پیغهمبهر (د.خ) فرموویه‌تی : (گه‌پان به‌ دوا‌ی
 پوژی جه‌لالدا ، فه‌رزیکه له سه‌روو فه‌رزه‌ کانه‌وه) . هه‌روه‌ها فرموویه‌تی :
 (خوا‌ی گه‌وره‌ ئه‌فه‌رمووی : نه‌ی به‌نده‌ی من ده‌ست بپزوینه‌ پوژیت
 نه‌دم) . که‌وابوو خوا بۇ هیچ که‌س ناباریت له ئاسمانه‌وه ، به‌لکو
 نه‌بی هۆیه‌ک هه‌بی بۇ وه‌رگرتنی نه‌و پوژی به‌ لی ، نه‌و هۆیه‌ش
 نه‌ن‌ها کارکردنه .

لیره‌دا ده‌وله‌تی نیسلام لی‌پرسراوه له کارپیتدانی هه‌موو که‌سیتک که بتوانیت کار بکات ، بۆ‌ئوه‌ی ژبانی خۆبۆی و خیزانی دابین بکات ، وه‌ده‌وزی خۆبۆشی ببینی له‌ به‌ره‌می نه‌ته‌وه‌دا . وه‌هاوبه‌شی بکات له‌ پیتسخستنی ولات و به‌رز کردنه‌وه‌ی ناشی ژبانی هاوولاتیان . ئه‌نه‌سی کوری مالک ئه‌گێرپته‌وه : (جاریکیان پیاویک هاته‌ خزمه‌ت پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) داوای یارمه‌تی لی‌کرد . پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رمووی : له‌ئه‌وه‌ هه‌یجت نییه‌ ؟ پیاوه‌که‌ وتی : هه‌ندی که‌ل و په‌ل و پیتخه‌فه‌ شه‌وه‌ جامیتی ناو‌خواردنم هه‌یه‌ . پیتغه‌مبه‌ر فه‌رمووی : برۆ‌ بیان‌هینه‌ بۆم . پیاوه‌که‌ رویشته‌وه‌هتانی . پیتغه‌مبه‌ر لی‌ی وه‌رگرت و هه‌ستا له‌ ناو‌خه‌لکه‌که‌دا وتی : کئی ئه‌مانه‌م لی‌ نه‌کری ؟ زه‌لامیتک وتی : من ئه‌یانکرم به‌ دره‌مه‌میتک . پیتغه‌مبه‌ر فه‌رمووی : کئی زیاتر ئه‌دات ؟ زه‌لامیتکی تر وتی : من ئه‌مه‌وی به‌ دوو دره‌م . پیتغه‌مبه‌ر شته‌کانی دا‌وه‌ ، دوو دره‌مه‌که‌ی لی‌ وه‌رگرت ، دای به‌ پیاوه‌که‌وه‌ ، فه‌رمووی : برۆ به‌ دره‌مه‌میتکیان خوارده‌مه‌نی بکړه‌ بۆ‌ مندا‌له‌کانته‌ ، وه‌ به‌ دره‌مه‌که‌ی تر ته‌وریک بکړه‌و بۆم به‌ینه‌ ، پیاوه‌که‌ رویشته‌ ته‌وره‌که‌ی کړی و هه‌ینای . پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) لی‌ی وه‌رگرت و به‌ ده‌ستی خۆی کلکی خسته‌ ته‌وره‌که‌ و دای به‌ ده‌ست پیاوه‌که‌وه‌ فه‌رمووی : برۆ‌ دار بپه‌ له‌و کتوه‌و به‌ینه‌ بازار بپه‌روشه‌ ، وه‌ دوا‌ی پانزه‌ روژ سه‌رم لی‌ بده‌ره‌وه‌ .

پیاوه‌که‌ پاش ماوه‌ی دیاری کراو هاته‌وه‌ خزمه‌ت پیتغه‌مبه‌رو (د.خ) وتی : له‌م ماوه‌یه‌دا ده‌ دره‌م په‌یدا کردوه‌ ، به‌ چه‌ند دره‌مه‌میتکی جلو به‌رگ و پیتخه‌م کړیوه‌ ، به‌وی تریشی خوارده‌مه‌نی . پیتغه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رمووی : ئه‌مه‌ت باشتره‌ له‌وه‌ی که‌ له‌ روژی قیامه‌تا داوای یارمه‌تی له‌ خه‌لک کردن واته‌ سوال کردن . له‌که‌ بیت به‌ ناو‌چاوته‌وه‌ .

ئەمە نمونەيە بۇ ئەوئەي كە دەولەتئە ئىسلام لئە پئرسراوئە لئە دابئىن
كردنئە ئىشوكار بۇ ھەموو كەسئەك ، وئە نە تەنھە ئامادە كردنئە كار بۇئە ،
بەلكو لئە پئرسىنەوئەش لئە ئەنجامئە كارەكەئە .

٤ - كار كردن خەباتە (جھاد) لئە پئئى خوادا : ھەر وئەھا ئىسلام
كار كردنئە داناوئە بە خەبات لئە پئنگائى خوائى گەورەدا ، لئەو بارەبەوئە
پئغەمبەر (د.خ) فەرمووئەتئە : (گەپران بە دوئەي پۇزئە ھەلآلدا خەباتە
لئە پئنگائى خوادا) .

ئەكئەپئەوئە جارئەكئەيان لاوئەكئە پئئكەوئەو زۆر بە چالاكئە بەلأى
كۆمەلئەكئە تئەپەپئە ، كە لئە خزمەت پئغەمبەرا (د.خ) دانىشتئەبوون .
وئەيان ، سەپركەن ئەو لاوئە ، خۆزگە ئەو چوستو چالاكئەئە لئە پئناوئە
خوائى گەورەدا بوئەيا . پئغەمبەر (د.خ) فەرمووئە : وا مەلئەن ، چونكە
ئەگەر ئەو چالاكئەئە لئە پئناوئە خۆئەدا بئەت ، كە بئۇئە پئئوئەستئە بە كەس
نەبئەت ئەوئە لئە پئناوئە خوائى گەورەدا بە . وئە ئەگەر لئە پئناوئە داكئە
باوكتئەكئە پئردا بئەت يان بۇ زئەاندنئە مال و مندالەكەئە بئەت ، ئەوئە ھەر
لئە پئناوئە خوائى گەورەدا بە (٣١) .

دووھەم : پئئوئەستئە :

لئە خائئە يەكەمدا - كار كردن - ووتمان تەنھە پئنگائە بەك كە ئىسلام
بەپبارئە لئەسەر داوئە بۇ خاوئەندارئەتئە تائەبەتئە ، كار كردنئە . بەلام ئئەمە

(٣١) لئەقرآت فئە الاقئصاء الاسلامئە/دكتور فاضل ھاسبوئە .

له باسی کیروگرتی نابووری دا ئەوممان پروون کسردەو ، له کۆمه‌لدا به‌شیک هەن به‌هۆی کەم و کۆری ژیری ، یا لەشی‌یه‌و ، ناتوانن هیچ داهاشیک به‌ دەست بهێنن ، وە دەزگای دا‌ه‌ش کردنی ئیسلام پێوستی ئەوانی به‌هۆیه‌کی گرنگ داناو ، بۆ به‌شدار بونیان لێ داهاشی نەتەو و بە‌پێووە بردنی ژایانیان به‌ شتێوه‌یه‌ک که مل که‌چ و ناچاری هیچ کەستیک وە یان هیچ کارێکی ناپه‌وا نەبن له‌ پێناوی ژایاندا .

لێره‌دا له‌ پێگاکانی به‌ دەست هێنانی خاوه‌نداریتی‌دا ، ئیسلام هەمان باری په‌چاو کردووه‌ و پێوستی ئەوانی داناو به‌هۆی به‌ هێنانی خاوه‌نداریتی بۆیان ، که‌ مافیکی په‌وای خۆیانەو هیچ منه‌تیکسی نییه‌ ، چونکه‌ هه‌روه‌کو ئەزانین هه‌موو سامانیکی ئەم جیهانه‌دا هی خ‌وای گه‌وره‌یه‌ ، خاوه‌نه‌که‌ی تهنه‌ا فه‌رمانبه‌ریکه‌ له‌و سامانه‌دا . وه‌رگرتنی ئەو پێژه‌یه‌ش ئەرکی سه‌ر شانی ده‌وله‌ته‌ .

هیچ کەس بۆی نییه‌ شانازیان به‌ سه‌ردا بکات ، وە یان شانازی به‌ خۆیه‌وه‌ بکات ، که‌ به‌شدارێ کردووه‌ له‌ کۆمه‌کی هه‌زاراندا ، چونکه‌ ئەو کەسه‌ تهنه‌ا فه‌رمانبه‌ریتی خۆی له‌و سامانه‌دا به‌پێوه‌ بردووه‌ ، وە به‌ ته‌واوی ئەو سامانه‌ هی خۆی نییه‌ ، تا شانازی پێوه‌ بکات ، به‌لکه‌و خ‌وای گه‌وره‌ به‌شیکێ ئەو سامانه‌ی ئەوانی دیاری کردووه‌ بۆ هه‌زاران .
(والذين في اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم/المعارج) ۲۴-۲۵
 واته‌ : ئەوانه‌ی له‌ سامانه‌کانیاندا مافی دیاری کراو هه‌یه‌ بۆ سو‌الکه‌رو نه‌داران . که‌وابوو مافی په‌وای خۆیانە . هه‌روه‌ها په‌روه‌ردگار فه‌رموو‌یه‌تی
(انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملین علیها والمؤلفة قلوبهم و فی الرقاب والغارمین و فی سبیل الله و ابن السبیل فریضة من الله التوبة/ ۶۰
سێهه‌م :

بیتجگه له کارکردن و پتویستی ، که باسمان کردن ، چهنه
 رینگایه کی تر ههن بۆ خاوه ندریتی تایبه تی ، نهوهی شایانی باسه
 نهمانیش هه موویان نهجمی کاریکی لهوه ییش نهجم دراون وه کو :
 ۱ - میراتی: میراتی رینگایه که بۆ به دهست هیتانی خاوه ندریتی
 له ئیسلامدا ، نهویش مرۆف پاش مردنی . نهو سامانهی له دوای بهجی
 نهمینتی ، دابهش نهکریت به سهر نهو کهسانهی له دوای بهجی ماون ،
 به ریزهیه کی دیاری کراو له یاساکانی ئیسلامدا .

ههروهها وتمان میراتیش نهجمی کاریکه که لهوه ییش نهجم
 دراوه ۰۰ میراتی کاریکی گرنگی ههیه له کاروباری ئابووری دا . وه
 هانده رینکی گهروهیه بۆ ههولدانو زیاتر کارکردنی مرۆف ؛ چونکه له
 لایهك دووباره دابهش کردنهوهی داهاته له کومه لدا ، به بلاو بوونهوهی
 بهسهر ژمارهیه کی زۆردا له بریتی یهك کهس . وه له لایه کی تریشهوه
 مرۆف که لئی پوون بوو پاش خۆی مندا له کانی یان کهسو کاری سوود
 نهو سامانو داهاتهی وه نهگرن ، زۆر به شادمانی یهوه وه بهر یه پری
 دلسۆزی یهوه ههول ئهدات وه تی نه کوشیت بۆ به دهست هیتانی
 داها تیکی بهرز . بۆ نهوهی ژبانی ئهوانی باشتر پی دابین بکات که له
 دوای بهجی نهمین .

۲ - دهستکهوتی جهنگ : مه بهست نه دهستکهوتی جهنگ نهو
 سامانو شتومهکو کهلو په لانهیه له نهجمی جهنگدا له گهل دوژمنانی
 ئیسلامدا دهست نه کهوون . ئهم دهست کهوته پینچ یه کی دابهش
 نهکریت به سهر ئهوانه ی لهم ئایه ته ی خواره وه دا دیاری کراوون (واعلموا
 انما غنمتم من شيء فان لله خمسه وللرسول ولذی القربى والیتامی
 والمساکین وابن السبیل) الانفال/ ۴۱ واته : بزانت ئه وه دهستکهوته ی
 له جهنگدا دهستانان نه کهویت پیج یه کی بۆ خواو پیغمبهری خواو
 خزمانی وه تیوانو بیچارانو و پنیوارانه .

به لآم له سه زده می عومهری کوری خه تابا (خ) دور به شسی
 پیغه مبهرو (دخ) خزمانی خرایه سه ز به شسی به کهم که ئه ویش به کار
 نه هینریت بۆ به رژه وه ندی به گشتی به کان ، وه کو چاک کردنی ریگاو بان ،
 دروست کردنی مزگرت و خسته خانه و قوتا بخانه و ۰۰ هتد (۳۲) .

په ره پیدانی خاوه ندریتی

له کاتیکا که خاوه ندریتی تایبه تی سروشتیکی تایبه تی هه به له پژی می
 نیسلامدا ، وه پتگای دیاری کرا ویش هه به بۆ به ده ست هینانی، ههروه ها
 په ره پیدانی شسی سه ره به ست نه کراوه ، که هه ر که سه به ئاره زووی خو ی
 په ره ی پیندات ، وه کو پژی می سه ره مایه داری ، به لکو مرؤف له نیسلامدا
 ئه وه نده سه ره به ستی په ره پیدانی خاوه ندریتی تایبه تی هه به که له سنووری
 په ره پیدانیکی په وادا بیت ، وه بگونجیت له گه ل پتیا زو مه به سه سته کانی
 نیسلام . له بهر ئه وه نیسلام ده ست ئه خاته په ره پیدانی سامان و دارایی و
 ناراسته ی ئه کات ، وه کو له م خالانه ی خواره وده دا پوون ئه بیته وه :

۱ - پیغه مبهرو (دخ) فه رموویه تی : (هه ر که سنی گزی مان این بکات
 - بمان خه له تینی - له ئیتمه نییه - واته موسلمان نییه) له هه موو کارو
 باری ژیا ندا ، به تایبه تی له کاروباری کرین و فرۆشتن و ئالو گوژدا :
 پیویسته موسلمان به هیچ شتیه به ک گزی نه کاو ، درۆ نه کاو ، کهم و
 کوری شمه کی نه شاریته وه ، وه ده ستی خه لکی نه بریت ، به لکو نه بئ
 هه موو شتی له جتی خویداو به نرخی راسته قینه ی خو ی بفرۆشیت .
 پیغه مبهرو (دخ) فه رموویه تی : کریارو فرۆشیار بۆیان هه به په شیمان
 بینه وه له به کتر ، خو ئه گه ر له ئالو گوژه که یاندا راستیان کرد له گه ل

(۳۲) النظام المالی الاسلامی المقارن/الدكتور بدوی عبداللطیف .
 لاپه ره / ۱۲۱ .

یه کتری ، کهم و کوپی شمه کیان د.رخست نهوا خوایش فهپه بهره کهت -
 نهخاته کاره که یانه وه ، به لام نه گهر کهم و کوپی شمه که کانیاں شارده وه ،
 درۆیان تیدا کرد خوایش فهپی کاره که یان هه لئه گریئ) . چونکه گزی و
 دهست برین له ئیش و کاردا زیان به کۆمه ل ئه گه یه نیئ . له ئیسلامدا نابئ
 هیچ کهس زیانی که سیتیکی تری پی خویش بیت . وه کو پیغه مبه ر (دوخ)
 فهرموویه تی : (کهستان باوه پی نابئ تا ئه وه ی بو خوئی پیی خوشه بو
 برا که شی پیی خویش بیت) ههروه ها له م باره به وه خوای گه وه
 فهرموویه تی : (اوفوا الکیل ولا تکونوا من المخرسین ، وزنوا بالقسطاس
 المستقیم ولا تبخسوا الناس اشیا هسم ولا تعسوا فی الارض منسدین)
 الشعراء/ ۱۸۱-۱۸۳ واته گزی مه کهن له تهرازوو و کیشانه دا وه
 زبانیه خش مهن به تهرازوی هاوسه نگ شت بکیشن دزی له شمه کی
 خه لکی مه کهن و خراپه و به دره فتاری له زه ویدا بلاو مه که نه وه .

۲ - دابپرکردن (الاحتکار) :- ههروه ها دابپرکردن له ئیسلامدا
 کارینکی ناپه وایه ، زیانیکی گه وه ئه گه یه نیئ به کۆمه ل و نابووری ولات ،
 له پیتناوی قازانجی چهند که سیتکا یان چهند کۆمپانیا به کدا ، که دهست
 ئه گرن به سهر بازاردا . له بهر ئه وه پیغه مبه ر (دوخ) فهرموویه تی: (ههر
 که سی چل پوژ خوارده مه نیه ک دابپر بکات له خه لکی ، له خوا دوور
 ئه که ویته وه ، خوایش له و دووره) . چونکه ئه و کهسه دهست نه گریئ
 به سهر بازارداو به ئاره زوی خوئی ، وه به پیی بهرزه وه ندی تاییه تی
 به ره مه کانی به نرخه گران ئه فرۆشیت ، چونکه له لایه کی تری بازار
 له و به ره مه ی ئه وان دهست ناکه ویت . له بهر ئه وه خه لکی ناچار ئه بیت
 چهند گرانیس بیت بیکریئ ، به تاییه تی پیوستی به کانی ژبان . بی گومان
 ئه مهش زیانیکی گه وه به بو کۆمه ل ، وه یاری کردنه به پوژی کۆمه ل و
 نابووری ولات به گشتی .

له بهر ئهوه ئیسلام زۆر به توندی چسوه به گژیاو بهرگری لئی کردوه ، چونکه وه کو له فهرمووده که ی پیتشودا پروون کرایه وه دابره کهر دووره له خوا ، وه ئه کهر پاش ماوه یه که په شیمان بیته وه و بیکات به حیریش ، ههه خوا لئی وه ناگریت .

دابره کردن هۆیه کی گرنکه بۆ بلاو بوونه وه ی به دیره فتاری ، چونکه نهوانه ی که ههژارن ناتوانن پیتویستی به کانیان به گران بگرن . له بهر ئه وه ناچار نه بن له پیناوی ژیاندا په نا بیه نه بهر هه موو پرینگایه که چ ناپه وا ، چه وا . هه ره ئه وه هۆیه ش بوو وای نه عومه ری کوری خه تاب (خ) کرد فهرمان به ره کانی سهرده می خۆی وریا بکاته وه پتیا ن پابگه یه نی که : (هاوولاتیان برسی مه کهن با کافر نه بن) چونکه برسیتی دهردیکی ئه وه نده گرانه مرۆف ناچار به کافر بوئیش ئه کات .

۳ - سوو ! سوو که بهردی بناغه ی سهرمایه داری به له پزیمی ئیسلامدا کاریکی زۆر ناپه وایه . به پتیی دهستوره کانی ئیسلام ، نابیی موسلمانان به هیچ شتیوه یه که به ره به دارایی و سامانی خۆیان به دن له پرینگای خواردنی سووه وه . خوای گه و ره فهرموویه تی : (واحلّ الله البیع وحرم الربا) البقرة/ ۲۷۵ واته : خوا کپین و فرۆشتنی حه لال کردوه ، وه سووی حه رام کردوه .

(یا ایها الذین آمنوا لا تاکولوا الربا اضعافاً مضاعفة واتقوا الله لعاکم تفلجون) العمران/ ۱۳۰ واته : ئه ی نهوانه ی باوه پرتان هتیا وه سووی دووباره له سه ره زیاد کراو مه خۆن ، پشت به خوا بیهستن بۆ ئه وه ی سه ربکه ون .

ههروه ها له م باره یه وه پتیه مبه ر (د . خ) فهرموویه تی : (لعن الله اکل الربا وموکلّه وکاتبه وشاهديه وقال هم سواء) واته خوا نه فرینسی

کردوو له سوو خۆر ، وه له وهی سوو ئەدات ، له نوسه ره که ی ، له
ئاگاداره کانی ، وه ئەفه رمووئ : هه موویان چوون یه کن .

له رژیمی ئیسلامدا پاره ، پاره به دهست ناهیتئ ، به لکو کارکردن
پاره به دهست نه هیتئ . سوو هۆیه که بۆ زۆر کردنی سه رمایه یه که نه
به رهه می تیکۆشانو نه به رهه می کارکردنه . چونکه پاره پیدانی سامان و
دارایی له پیکای سوو وه نه بیتته هۆی هاتنه دهره وهی سه رمایه یه کی زۆر
له مهیدانی به رهه م هینان و ئال و گۆردا ، به ویش نه بیتته هۆی پهیدا بوونی
بئ کاری و بلا بوونه وهی نه بوونی له ناو دانیشتواندا ، سوو خۆره کانیش
به ئاره زوی خۆیان به سه ری به وه پائه بوئرن .

چونکه ئه و سامانه یان به په نجی شان به دهست نه هیتناوه و هیهچ
پشتیان پتوهی نه یه شاوه ، ئا لیره دا جیاوازی چینایه تسی پهیدا نه بئ
وه کو ولاته سه رمایه داره گان) .

دکتور شاخه به پتوه به ری پیتشووی بانقی پاریخ له ئەلمانیا ، له
سالی ۱۹۵۳ی زایینی دا له دمشق له وتاریکدا وتسی : به عه مه لیه یه کی
ماتماتیکی بئ کۆتایی دهرئه که ویت ، که هه رچی دارایی هه یه له سه ر پووی
نهم زه وی به به ره و دهستی کۆمه لیک له سوو خۆره کانی جیهان ئه پروات .

چونکه ئه وان هه میشه قازانچ نه کن ، به لام قه رزازه کانیا ن هه ندئ
جار قازانچ و هه ندی جاریش زیان نه کن ، له بهر ئه وه له کۆتایی دا به
حسابی ماتماتیکی ئه بئ هه مووی به ره و ئه وان به پروات که هه میشه قازانچ
نه کن .

۴ - قه دهغه کردنی بازرگانی به شتومه کی ناپه واوه :

وه کو بازرگانی به خواردنه وهی سه ر خۆش کهر و بازرگانی به

ئابروي خه لکي و ، بازارگاني له گه ل دوژمندا ۰۰۰ هتد ۰ ههروه ها قومار کردن به هه موو جوړه کانيه وه ، وه بازارگاني به هه ر شتيکه وه ، يان به ره هم هيناني هه ر شتي که زياتي مادي و گياني و ويژه يي ۰۰ هتد ۰۰ بگه يه نني به کومه ل ، يان زه مينه خوش بکات بو بلاو بوونه وه ي خراپه و به دره فتاري له کومه ل دا ۰ وه بازارگاني به فليمي (جنسي) و سيخوري و نه و جوړه فليمانه ي هاني خه لکي نه دن بو خراپه ، وه مرؤف توشي گري کويري دهر ووني نه کن ۰ ههروه ها نه و گؤنارو پؤژونامه و به رتو کانه ي که مه به ستيان بلاو کردنه وه ي هه ستي (جنس) و پيو کوشتن و هره نه کاني تاوانکاري ، نه وانه ي که زايونز مه کان ده ستيان گرتوه به سه رياندار ناراسته يان نه کن بو مه به سته گلاوه کانيان ، نه ويش بو بلاو کردنه وه ي بي ئابروي و به درفتاري و يه ره لايي به له هه موو جيهاندا ۰

۵ - کوکردنه وه ي دارايي و نه خستنه کاري :

کوکردنه وه ي دارايي و نه خستنه کاري کاريکي تاپه سه نده ، چونکه نه بيتته هؤي کشانه وه ي هه نديک سه رمايه له مه يداني کارو به ره هم ، هيناندا ۰ له بهر نه وه نيسلام هاني خه لکي داوه بو نه وه ي دارايي کوته کريته وه دوور له به ره هم مه يدانه کاني ، به لکو نه بي هه ميشه له کوږي کارو به ره هم هيناندا بيت بو نه وه ي ئابووري ولات به خيرا يي که شه بکات و ته نگ و چه نه مه ي ئابووري پوونه دات ۰

خوای گه وړه هه رپه شه ي کردوه له وانه ي به و شتپه يه پاره کوته که نه وه ، وه نايخه نه کاره وه (ويل لكل همزه لمزة ، الذي جمع مالا وعدده ، يحسب ان ماله اخلاه ، كلا لينبلن في الحطمة) الهمة / ۱- ۴ واته : دؤزه خ بو ئاوانه ي که پاره کوته که نه وه (نايخه نه مه يداني کاره وه) هه ر نه يژميترن ، وا نه زانن پاره که يان نه مريان نه کات، وا نييه ، نه وان به ره مو دؤزه خ نه بات ۰

ئىسلام چارەسەرىنكى گىرنگىسى بۇ ئەم پۈۋالەتە داناۋە ، ئەۋىشى
زەكاتە ، كە لە سەدا (۲۵)ى پارە ئەبات ھەموو سالىك ، ۋە واى لى
دەيت ئەو پارەيەى كۆيان كىرەتەۋەۋە ناىخەنەكارەۋە، بەرەۋە كەم بوۋنەۋەى
ئەبات .

ھەرۋەھا ماۋە نادىت بە پەرەپىدەنى ئابورى لە ھىچ پىنگايەكى
ناپەرۋاۋە ، ۋەكو زۆردارىۋى داگىر كىردنۋ دىۋى ۋە جەردەۋىۋى فروفىلۋ
ھەر پىنگايەكى تر لەۋ بابەتەنە (ولا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل)
البقرة/۱۸۸ واتە : بە ناپەرۋاۋە نا ھەق سامانى يەكتىر مەخۇن .

پىنگاكانى خەرج كىردن (الانفاق)

ۋەكو لەمەۋ پىش پۈۋنمان كىردەۋە ، سامانۋ دارايى بە گىشتى ھى
خۋاى كەۋرەيە ، ۋە خۋاى گەۋرە كۆمەلى كىردۋە بە جىگىرى خۋى لەۋ
سامانۋ دارايىيەدا بۇ كەلك لى ۋەرتىرۋ بەكار ھىنانى لە زىاندا
(الله ملك السموات والارض) الشورى/۴۹ واتە : خۋا خاۋەنى
زەۋىۋ ئاسمانەكانە . مەۋفىش ۋەكو ئەندامىنكى كۆمەل مافى كەلك
ۋەرتىرۋى دراۋەتى ، كە بەكارى بەپىنى بۇ سوۋدى خۋى بە شىۋەيەكى
پاستەۋخۇ يان لاۋەكى (غىر مېاشر) .

ۋە ھەرۋەكو لە كارۋبارى پۇژانەدا جىگىرى كەسىك ئەبى
فەرمانەكانى ئەۋ كەسە بەجى بەپىنى ، ھەر بەۋ شىۋەيەش كۆمەل لە بەر
ئەۋەى جىگىرى خۋاى گەۋرەيە ، پىۋىستە لە فەرمانەكانى دەرئەجىت، ۋە
بەبى كەم ۋەكوپى جى بەجى يان بىكات .

لېرەدا ھەرۋەكو پىنگاكانى بە دەست ھىنانى خاۋەندارىتىۋ
چۆنىەتى پەرەپىدەنى دىارى كراۋە، ھەر بەۋ شىۋەيەش چۆنىەتى خەرج
كىردنى دەست نىشان كراۋە ، ۋە ئەبى مەۋف گىۋى پايەلى ئەۋ

دهستورانہ بیت .

خوای گهوره فرمانی داوه مروّف له و سامانهی به دهستی یه یه به
خه رج بکات (وانفقوا مما جعلکم مستخلفین فیہ) الحدید/۷

واته : خه رج بکن له و سامانهی خوای گهوره ئیوهی کردوه به

جیگری خۆی تییدا .

به لام ئیسلام ههروه کو له هه موو باریکی زیاندا مام ناوه ندی یه ،
له خه رج کردنیشا مام ناوه ندی یه و ، فرمانی کردوه ئه بی نه ئه وه نده
دهست ته نگ بین که هیچمان لی هه لئه وه ری ، وه نه ئه وه ندهش دهست
بلاو هیچمان به دهسته وه نه مینی (ولا تجعل یدک مغلوله الى عنقک
ولا تبسطها کل البسط فتقعد ملوماً محسوراً) الاسراء/ ۲۹ ههروه ها
خوای گهوره فرموویه تی : (کلوا واشربوا ولا تسرفوا) الاعراف/ ۳۱

واته : بخۆن و بخۆنوه به لام زیاده خۆری مه کن .

ههروه ها کۆمه ل بۆی هه یه دهست بخاته کارو باری خه رج کردنوه
بۆ ئه وهی زیان نه گه یه نی به مروّف ، وه یان سه کۆمه ل ، وه یان به
دهوله تی ئیسلام ، خوای گهوره فرموویه تی : (ولا تاتوا السفهاء
اموالکم) النساء/ ۵ واته : سامانه کانتان مه دن به گه و جه کان .
مه به ست له م ئایه ته ئه وه یه مروّفی گه وچ ناتوانی سامانی خۆی به
شیوه یه ک به کار بهینی که سوودی نه بۆ خۆی ونه بۆ کۆمه لیش هه بی .

له بهر ئه وه دهوله تی ئیسلام ده سه لآتی هه یه له بریتی کۆمه ل

دهست بخاته سامانی نه و جۆره که سانه وه .

خەرج كۆردن لى ئىسلامدا دوو جۆره :

يەكەمىيان : خەرج كۆردنى (فەرز) كە ئەركى سەرئشانى مەرۇفە ، وە
ئەبىي ئەنجامى بىدات پىيى خۇش بىتت يان نا .

دووهەمىيان : خەرج كۆردن بە ويستى خۇي : واتسە مەرۇف بە دلى
خۇي ئەتوانى ئەنجامى بىدات وە يان نا .

خەرج كۆردنى فەرز بىرىتىيە لى خەرج كۆردن لى پىنكاي خوادا ،
ئەمىش چەند بەشىكە (فەرمانپەرە واش بۆي هەيە كە بە زۆر ئەم خالانەي
خواروۋە ئەنجام بىدات بە ئى سەندنى سامان لى خاۋەنەكەي بۆ ئەنجام
كە ياندنى ئەم خالانەي خواروۋە ئەگەر خۇي ئەنجامى نەدات) :

۱ - خەرج كۆردن بۆ خۇيى و مال و مندالى و خزم و كەسووكارى :
خوای گەرە فەرموويەتى : **(وبالوالدين احساناً وبذى القربى)**
النساء/۳۶ واتە : چاكە و يارمەتى بە دايكە و باوك و خزمان بكنە . وە
پىغەمبەر (دخ) فەرموويەتى : (كار كۆردن ئەگەر بۆ خۆ بەخىو كۆردن
بىتت ، بۆ ئەۋەي پىويستى بە كەس نەبىت ئەۋە لى پىنكاي خوادايە ، وە
ئەگەر بۆ دايكە و باوك و مندال بەخىو كۆردن بىتت ، ئەۋە هەر لى پىنكاي
خوادايە .

بىگومان لاي هەمووان ئاشكرايە كە مەرۇف لى پىرسراۋە بەرامبەر
بە زىيانى خۇيى و مال و مندالى و هەرۋەھا لى ئىسلامدا لى پىرسراۋىشە لى
خزم و كەسووكارى ، وە ئەبىي بە پىيى تواناي خۇي بەشدارى يارمەتى
دانى هەموو خزم و كەسووكارى بىكات .

۲ - هەرۋەھا خەرج كۆردنى فەرز بىرىتىيە لى هەموو خەرجبەك كە
بىتتە ھۇي بەرز كۆردنەۋەي ئالاي ئىسلام و بلاۋ كۆردنەۋەي ، وە جىبەجى

کردنی دهستووو فرمانه کانی . وه له سهر میری ئیسلام یتویسته له سامانی خاوهن سامانه کان وه بگریته بق ئهو مه بهستانه ی سهره وه . وه بق بهرز کردنه وه ی ناستی زانیاری و پۆشنبیری و تهندروستی موسلمانان (۳۲) .

ئهمه یه پریگای ئیسلام له خهرج کردندا ، کهوا بوو ههر کهسه ی سهر پیتیجی بکات، وه پریگایه کی تر بگریته بهر ، ئه وه دووره له ئیسلامه وه . وه ئیسلام لی پرسراو نییه لهو (انما المؤمنون الذين آمنوا بالله ورسوله ثم لم يرتابوا وجاهدوا بأموالهم وانفسهم في سبيل الله اولئك هم الصادقون) الحجرات/ ۱۵ واته : ئهو خاوهن باوه پرا نه ی ، که باوه پریان به خواو پیغه مبهری خوا هیتاوه ، وه هیچ گومانیان پهیدا نه کردووه لی ی ، وه تی کوشاون به گیان و سامانیان له ری ی خوادا ، نهوانهن راست نه کهن .

۳ - ههروه ها خهرج کردن بق کۆمه لو به ره ژه وه ندی به گشتی به کان ، وه کو له خالی دووههدا وتمان ئهرکی سهرشانه ی ئه بی جی به جی بگری ، خوا ی بهروه زدگار فه موویه تی : (وفي اموالهم حق للسائل والمحروم) الداریات/ ۱۹

واته : له سامانه کانیاندا مافی نه دارو سوالکه ران دیاری کراوه ، هیچ منه تیکی نییه ، چونکه مافی ره وای خۆبانه لهو ساماندا ، وه نابجی خاوهن سامان و ایزانی له مافی خۆی به شی ئه وانی داوه چونکه سامان - وه کو له وهو پیش وتمان - هه مووی هی خوایه و خواش به شی ئه وانی له سامانی ده و له مه نده کانا داتاوه .

(۳۲) انال والحکم فی الاسلام/ عبدالقادر عوده .

یارمه‌تی دانی هه‌زارو به‌شداری کردن له به‌رزه‌وه‌ندی‌یه
گشتی‌یه‌کاندا ، جی‌به‌جی کردنی فه‌رمانه‌کانی خواجه ، وه بجو‌کس‌ترین
که‌مته‌رخمی ، وه یان سه‌رپیچی لادانه لهو فه‌رمانانه‌و یاخی بوونه له
خوای گه‌وره . له‌به‌ر ئه‌وه ده‌وله‌تی نی‌سلام ده‌سه‌لاتی ئه‌دریتی ، به
زۆر لهو ده‌وله‌مه‌ندانه بسیتی بۆ سوودی گشتی کۆمه‌ل .

ئهم خه‌رجیانه هیچ په‌یوه‌ندی‌یه‌کی نییه به‌زه‌کاته‌وه ، هه‌ر چه‌نده
هه‌ندی‌یه‌کس وا بیر ئه‌که‌نه‌وه که مه‌به‌ست له‌م خه‌رجیانه ته‌نها‌زه‌کاته .
به‌لام راستیه‌که‌ی وا نییه ، چونکه‌زه‌کات باجیکی دیاری کراوه . وه
بۆ جیا‌کردنه‌وه‌یان ئه‌م ئایه‌ته به‌لگه‌یه‌کی ئاشکرمان ئه‌داتی که
فه‌رموویه‌تی: (ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ،
ولكن البر من آمن بالله واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبیین ، وآتی
المال علی جبه ذوی القربی‌ والیتامی‌ والمساکین‌ وابن‌ السبیل‌ والسائلین
وفي‌ الرقاب‌ واقام‌ الصلاة‌ واتی‌ الزکاة‌) البقرة/ ۱۷۷ .

واته : چاکه‌ ئه‌وه نییه که پوو بکه‌نه پۆژ هه‌لات و پۆژ ئاوا ، به‌لکو
چاکه (موس‌لمانی) ئه‌وه‌یه که باوه‌پی هه‌بی به‌ خوا و پۆژی زیندو
بوونه‌وه و فریشته‌کان و کتیبو پیغه‌مه‌به‌ران ، وه به‌ ویست و ئاره‌زووی
خۆی له‌و سامانه‌ی هه‌یه‌تی یارمه‌تی خزمه‌کانی و هه‌تیوان و بی‌چاران و
پنیواران و سوا‌لکه‌ران و ، پزگارکردنی کویله‌ بدات ، وه نوێژ یکه‌ت و
زه‌کاتیش بدات .

لی‌ره‌دا به‌ وردی سه‌رنج بده‌ بزانه‌ چۆن خوای گه‌وره‌ ئه‌و
خه‌رجیانه‌ی خستۆته‌ ریزی باوه‌ر به‌ خوا و پۆژی دوا‌یی‌سه‌وه ، وه
خستوویه‌ته‌ پیش نوێژو زه‌کاته‌وه .

واته‌ ئه‌و خه‌رجیانه‌ش وه‌کو نوێژو زه‌کات ئه‌رکی شه‌رشانی هه‌موو
موس‌لمانی‌که .

لەم بارە بەوە پێغه مبهەر (د.خ) فەرموویەتی (لە سامانا جگە لێه
زە کات مافی تریش هەیه) .

پژمێ ئیسلام ماوه نادات بە پرمزیلو دەست تەنکی و پێسکەییو،
پارە . کۆکردنەوه، بە شتیو یهك که دور بکهو یتهوه له بهرهم هینان.
وه کو خوی گهوره فەرموویەتی : **(والدين یکنزون الذهب والفضة
ولا ینفقونها فی سبیل الله فبشرهم بمذاب الیم) التوبة/ ۳۴** واتە: ئەوانە
نالتونو زیو کۆ ئەکه نهوهو له ریی خوادا خەرچی ناکەن ، مژدە
سزایه کی سهختیان بەهاری . ههروهها پێغه مبهەر (د.خ) فەرموویەتی :
(باوهری نابسی - واتە موسلمان نابی - ئەوهی خۆی تیربیتو
دراوسنی کەشی برسی) . دووبارە فەرموویەتی : (له هەر گەرە کیکدا
برسی یهك هه بوو ، ئەو گەرە که له خوا دوورنو خواش له وان دووره) .

ئەوهی شایانی باسه هەر کەستیک بە پێی توانای خۆی ئەرك
ئەخریتە سەر شانی ، وه هیچ کەس له سەر توانای خۆیهوه لێی
ناپرسیتهوه . **(لا یكلف الله نفساً الا وسعها) البقرة ۲۸۶**
واتە : خوا له سەر تواناوه ئەرك ناخاته سەر شانی کەس .

خەرچی ئارەزوو :

لەم جۆره خەرچیهدا مرۆف سەربەسته به ویستو ئارەزووی
خۆی ئەتوانی خەرچ بکات وه ئەتوانی خەرچ نەکات . بەلام له گەل
ئەوهدا ئیسلام هانی مرۆف ئەدات که بەشداری هه موو خەرچیهك بکات
که سوودی کۆمەلی تێدا بیت : **(مثل الدين ینفقون اموالهم فی سبیل
الله کمثل حبة انبتت سبع سنابل فی کل سنبله مائة حبه والله یضاعف
لمن یشاء) البقرة/ ۲۶۱** واتە : ئەوانە که سامانه کانیان له پێکای
خوادا خەرچ ئەکەن ، وه کو ده نکه گه نمی وایه که سهوز بوو حهوت

گول ئەگرىت وە ھەر گۈنە سەد دەنكى پىتوھە، وە خواش زىاتارى ئەكات
بۆ ھەر كەسى پىھوئى، وە ھەر لەم بارە يەو پىتھەمبەر (د۰خ) فەرموويەنى:
(دەستى يارمەنى درىژ بىكەن ، با بە لەتە خورمايە كىش بىت ، چۈنكى
بەرى دلى برسپەك ئەگرىت ، وە گوتاه لا ئەبات ، وە كو چۆن ئاو ناگر
ئەكوژىنپتەو) .

لە كۆتايى دا خالىكى گرنك ماوہ باسى بىكەن ، ئەويش : ئايا
ئەوانەى نىئانەو ھەژارن ، يا پەك كەوتەن و دەرامەتيان نىيە چى بىكەن ؟
بەلى ھەر چەننە ئەو خەرجيانەى كە باسماں كورد بۆ ئەم چىنانەى
كۆمەل دانراوہ ، كە پزگار بىكرين لە ھەژارى و ئاستى ژيانيان بەرز
بىكرىتەو، بەلام لە گەل ئەوہشا ماوہيان دراوہتى ئەمانىش چاكەو خىرى
خويان بىكەن ، وە خواى گەورەش پاداشتيان بداتەو، وە كو ئەفەرموئى:
(لیس علی الضعفاء ولا علی المرضى ، ولا علی الذین لا یجدون ما ینفقون
من حرج اذا نصحوا لله ورسوله ما علی المحسنين من سبیل والله غفور
رحیم) التوبة/ ۹۱ .

واتە : دلتەنگ نەبن ئەوانەى كە نىانە يان نەخۆش و پەك كەوتەن،
كە نىانە چاكەى لەسەر بىكەن ، ئەگەر ئامۆزگارى چاكەيان كورد لە
پىناوى خواو پىتھەمبەرى خوادا ، چۈنكى ئەمە جىگای ئەويان بۆ
ئەگرىتەو .

جارىكيان ھەژارىك ھاتە خىزمەت پىتھەمبەر (د۰خ) وتى :
(دەولەمەندەكان بە دەولەمەندى ئەرپۆن چۈنكى نويز ئەكەن وە كو ئىمە ،
پۆزۇ ئەگرن وە كو ئىمە، وە بە زیادەى سامانەكانيان خىرو چاكە ئەكەن .
پىتھەمبەر (د۰خ) فەرموئى :

ئایا خوا هیچی بۆ ئیوه دانە ناوه که چاکە ی پێ بکەن ؟ ئیوه به
 ھەر بیر کردنەو یەك له خوا چاکە یە کتان ھە یە ، وە بە ھەر (الله اکبر)
 و ئنێ چاکە یە کتان ھە یە ، وە فەرمان بە چاکە کردن چاکە یە بۆتان ، وە
 بەرگری له خرابە کردن چاکە یە بۆتان ۰۰۰ ھتد (۳۳) ۰

خاوەنداریتی گشتی و خاوەنداریتی دەولەت

موسلمانە کان له سەردەمی فەرمانرەوایی ئیسلامدا زەوی و زاریان
 بە پێی بارو دۆخی زەوی یە کە و چۆنیەتی دەست بە سەزاگرتنی ،
 کردووە بە سێ بەشەوہ :

بەشی یە کەم : ئەو زەوی و زارانە ی بە ھێز و واتە بە جەنگ پزگار کران ،
 وە کو زەوی و زاری عێراق و شام و میسر ۰

بەشی دوو ھەم : ئەو زەوی و زارانە ی کە دانیشتوانی خۆیان داوہ بە
 دەستەوہ ، پاش ھێرش کردنە سەریان لہ لایەن
 موسلمانە کانەرە ، و قایل بوون لہ ژێر دەسەلاتی
 دەولەتی ئیسلامدا بژین ۰ بەلام لەسەر ئایین و
 بیروپرای خۆیان بەمێننەوہ ۰ ئەم زەوی یانە ناو ئە برین
 بە زەوی و زاری پێکەرتن ۰

بەشی سێ ھەم : ئەو زەوی و زارانە ی بە پێ جەنگ دانیشتوانی
 موسلمان بوون و ، قایل بوون بە دەولەتی ئیسلام
 وە کو مەدینە و ئەندەنوسیاو ۰۰۰ ھتد ئەمە لە پرووی
 دەست بە سەرا گرتنی زەوی و زارە کانەوہ ھەر و ھا
 لە پرووی بارو دۆخی سروشتی یەوہ کراوہ بە چەند
 بەشی کەوہ :

(۳۳) اشتراکیۃ الاسلام/دکتور مصطفی السباعی ۰ لاپەرە : ۲۰۴

۱ - ئەو زەوى و زارانەى بە دەست خەلكەوہ بوون و كشتوكالى تيدا
كراوہ واتە ئاوەدان بوون .

۲ - ئەو زەوى و زارانەى بە شىئوہ يەكى سروشتى لە بار بوون بۆ
كشتوكال يان دارستان بوون ، بەلام ئاوەدان نەبوون ، واتە
خاوەنيان نەبووہ ، بە دەست كەسەوہ نەبوون .

۳ - ئەو زەوى و زارانەى كە نالە بار بوون و بە كەلكى كشتوكال
نەھاتوون بە بى ئەوہى دەستكارى بكرىت ، وە پىويستى يان بە
كارىكى زۆر ھەبووہ بۆ چاك كردن و زىندو كردنەوہ يان .

ئىنجا بۆ ئەوہى بتوانىن شىئوہ و چۆنيەتى خاوەندارىتى گشتى و
خاوەندارىتى دەولەت روون بکەينەوہ . پىويستە بگەريئەوہ بۆ شىئوہ
چۆنيەتى جى بەجى كردنى لە سەردەمى فەرمانرەوایی ئىسلامدا وە بە
تايبەتى سەردەمى پىغەمبەر (د.خ) چوار جىگرەكەى ، تا بزانيں بە چ
جۆرە سامان و زەوى و زارىكيان كردووە بەو دوو جۆرە خاوەندارىتى بە ،
بۆ ئەوہى بەلگە يەكى مېژوو يى و جى بەجى كراو بخەينە پيش چاوى
خوينەرى خۆشەويست كە لە سەردەمى ئىسلامدا جى بەجى كراوہ ، لە
كاتىكا لەو پۆزگارەدا ، ئەو جۆرە خاوەندارى يانە ھەر ناويشيان نەبووہ
لە جىھاندا . بەلام ئايىنى ئىسلام ، كە رزىمىكى پيشكەوتوو و دادگەرە ،
دزى چەوساندەوہ و ھەموو جۆرە بەكار ھىنانىكى ناپەوايە ئەو جۆرە
خاوەندارى يانەى داھىناوہ و جى بەجى كردووە ، بۆ ئەوہى بىتتە سەر
چاوە يەكى گرنك بۆ ھىنانەدى دادگەرى كۆمەلايەتى و نەھىشتى ھەزارى و
ترسو لەرز لە زىانى كۆمەلدا .

بى گومان ئامانجى سەرەكى ھەردوو خاوەندارى يەكە ، يەك ئامانجە ،
نەويش بەكار ھىنانيانە بۆ بەرژمەندى گشتى كۆمەل و دەولەتى ئىسلام .

تا ٺو ڀاڊه ڀهڻي هه نديءَ لاءِ ٺاڀووري ناسه موسلمانن کان ههردو و
جڙوڙهه ڪهڻان به ڇاوه نداريتي گشتي داناهو و ناوي ڇاوه نداريتي دهوله تيان
نه بردووه .

به لآم وه ڪو له پيشهوه و تمان هه نديءَ له زاناڪان جيايان ڪردو تهوه .
چونڪه جياوازي هه به له نيتوانندا وه ڪر له هه وه دوا بڙت پوون
نه پيشهوه ، نيسٽاش با بگهڙينهوه سهه ر باسي ڇاوه نداريتي گشتي و
دهوله ت و چوڻيه تيان له زهوي و زاردا ، له سهه ردهمي فه رمانه و ابي
بيسلامدا ، وه به پڙي ٺو به شانهي جيامان ڪردنهوه :

يه ڪم : له بهه ر ٺهوي زهوي زاري به شي يه ڪم ههردو و جڙو
ڇاوه نداري يه ڪي تيدا دياي ڪراوه ، وا له ڇواوه وه به دريڙي له
ههردو ڪيان ٺهه وڻين :

ڇاوه نداريتي گشتي له زهوي و زاردا

ٺو زهوي و زارانهي به جهنگ له لايه ن موسلمانن ڪانهوه ڀرگار
ڪران ، وه ڪو زهوي و زاري عتراق و شامو ميسر ، ڪه له سهه ردهمي عومري
ڪوري ڇهه تابا دهستي به سهه را گيرا ، ههه ر چهنده زوڙ موسلمانن کان ،
داوايان ڪرد ڪه دابهش بگريت به سهه ر ٺهوانهي به شداري ٺو جهنگه يان
ڪردووه ، وه ڪو دهست ڪهوتنه ڪاني تري جهنگ ، به لآم عومري دادگهه
وه به ڀاويڙي جهند ڪه سٽيڪ له موسلمانن کان ، ڀرپاري دا ڪه دابهش
نه ڪريت (۳۴) .

به لڪو ڪرديه ڇاوه نداريتي گشتي موسلمانان ، وه هيشتيهوه به
دهست ڇاوه نه ڪانياهو ، به رامبهه به باجي (خهراج) ڪه خرايه سهه ر ٺو

زهوی یانه . وه نهو باجه خهرج نه کرا بۆ سوودی گشتی کۆمه‌ل . وه کو
 له‌م نامه‌یه‌دا ده‌رئه‌که‌وئیت که عومه‌ر (خ) ناردی بۆ سه‌ده‌ی کورپی ئه‌بی
 وه‌قاس: (نامه‌که‌ت که‌یشت که‌ تئیدا پوونت کردبووه‌وه که‌ موسلمانان
 نه‌یانهوئێ ئه‌و ده‌سته‌که‌وتانه‌ی ده‌ستیان که‌وتوو ده‌به‌ش بکریت به
 سه‌ریاندا .

هه‌رچی که‌لو په‌لو ده‌ست که‌وتی تر هه‌یه‌ هه‌مووی ده‌به‌ش بکه‌
 به‌ سه‌ریاندا ، به‌لام واز له‌ زهوی زارو پوباره‌کان به‌ینه ، با به‌ ده‌ست
 نه‌وانه‌وه‌ بیت که‌ به‌ ده‌ستیان هه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی به‌ینه‌یه‌وه‌ بۆ موسلمانان ،
 چونکه‌ ئه‌گه‌ر ده‌به‌شی که‌ین به‌ سه‌ر نه‌وانه‌ی ئیستا ئاماده‌ن ، هه‌یچ
 نامینه‌یه‌وه‌ بۆ نه‌وانه‌ی دوای ئه‌م به‌ره‌یه‌ (جیل) دین) (٣٥) .

واته‌ خواوه‌نی پاسته‌قینه‌ی ئه‌و زهوی یانه‌ موسلمانان هه‌موویان ،
 وه‌ نه‌وانه‌ی که‌ ئیستا وا به‌ ده‌ستیان هه‌وه ، هه‌ی خۆیان نییه‌و بۆیان نییه‌
 جکه‌ له‌ به‌ره‌م هه‌تانی و که‌لک لێ وه‌رگرتنی ، هه‌یچ مامه‌له‌یه‌کی تری
 پتیه‌ بکه‌ن ، وه‌کو فرۆشتنی وه‌یان به‌خشینی ٠٠٠ هه‌تد .

بۆ نمونه‌ یه‌کێ نه‌ موسلمانان به‌ ناوی عه‌ته‌به‌ی کورپی فه‌رقود ،
 پارچه‌یه‌ زهوی له‌ که‌ناری پوباری فورات کورپی بوو له‌ خواوه‌نه‌ پتیشووه‌که‌ی ،
 کاتێ که‌ عومه‌ر پتیی زانی ، بانگی کرد پتیی وت : ئه‌و زهوی به‌ت له‌ کێ
 کورپوه‌ ؟ وتی : له‌ خواوه‌نه‌که‌ی . عومه‌ر موسلمانان کۆکرده‌وه‌ وتی :
 نه‌مانه‌ خواوه‌نی ئه‌و زهوی یه‌ن ، ئایا له‌مانه‌ت کورپوه‌ ؟ وتی نه‌خه‌یر .

عومه‌ر وتی : که‌وابوو بی‌گیره‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی لیت کورپوه‌و پاره‌که‌ی
 خۆتی لێ وه‌ر بگره‌وه‌ (٣٦) .

(٣٥) الاموال/ ابو عبید قاسم بن سلام لا په‌ره/ ٥٩

(٣٦) الاموال . لا په‌ره/ ٧٤

ههروههها له سهردهمی پتغهمبهرا (د.خ) خۆی خه بیهزی دا به
 جوئه که کان که بهرهمی بهینن بهرامبهز به بهشیکمی بهرهمه که ی ، واته
 بهشیکمی بۆ جوله که کان و بهشه که ی تری بۆ موسلمانان کان (۳۷) .

له باره ی ئه و جۆره زهوی یانه وه پتیشه وا مالک فهرموویه تی : (ئه و
 زهوی یانه دا بهش ناکریت ، به لکو ئه کریت به (وه قفسی) موسلمانان و
 بهرهمی باجه که ی (خهراج) خه رج ئه کریت بۆ بهرژه وه ندی گشتی
 موسلمانان وه کو موچه ی جهنگاوه ران ، دروست کردنی رینگاو بان ،
 پرۆزه گشتی به کان ۰۰۰

دووهم کان و کانزاکان :

هه موو جۆره کانزایه ک که له ژیر زهوی دایه ، نزیك بیت یان دوور
 له سه ر پووی زهوی ، ئه کریتته خاوه نداریتی گشتی بۆ هه موو خه لکی .
 لیره دا له واته یه هه ندی کهس بلین له سهردهمی فهرمانه وایی ئیسلامدا ،
 زۆر کهس کانزایان ده رهیناوه ، هه ر کهسه بۆ خۆی ، به لام ئه مه ئه وه
 ناگه یه نی که ئه بی کانزا بکریت به خاوه نداریتی تایبه تی ، نه بهر ئه وه ی
 به هۆی کاره وه مرۆف ئه توانی کانزا ده رهیننی و بیته خاوه نی ، چونکه
 له و سهردهمه دا توانای ده رهینانی کانزا ئه وه نده نه بووه ، که
 کهسیک بتوانی ده ست بکریت به سه ر کانیکمی گه وره داو ماوه نه دات
 کهسی تر سوودی لی وه بکریت ، وه بیته خاوه نی سه رمایه یه کسی
 گه وره ، به لکو هه ر کهسه به پیی پتویستی تایبه تی خۆی ده ری هیناوه و
 که لکی لی و مرکسرتووه وه نه یه توانیسوه ئه وه نده ده رهیننی ، ته نگ به
 خه لکی هه لچنی و زیان بگه یه نی به خه لکی وه یان به کۆمه ل به گشتی .

(۳۷) ژبانی پتغهمبهز / مامۆستا عبدالعزیز پاره زانی - لاپه ره / ۱۴۱

بهلام ئیستا به هۆی پیشکەوتنی پیشه سازی و زانستی بهوه ، وه بهیدا بوونی نامیرو کهرهسهی پیشه سازی فراوان ، توانای کان دهرهتینان ئهوهنده فراوان بووه ، کهسیک ئهتوانی ئهگهر ماوهی بدزیت به تهنها دهست بگریت به سهر چهندهها کاندای ، وهکو ولاته سهزمایه دارهکانی ئهم سهردهمه ئهمهش ئهبیته هۆی بهیدا بوونی جیاوازی چینایهتی و دروست بوونی چهوساندنهوهی کریکاران . له بهر ئهوه ئیسلام ماوهی ئهوه نادات ههر کهسه ههستی و به پئی توانای خۆی دهست بکات به کانزای دهرهتینان ، به لکو بریتی به له خاوه ندریتی گشتی . وه دهولت وهکو نوینهری کۆمهله ههکنهستی به ئهنجام دانی و سههرهشتی کردنی بۆ سوودی گشتی کۆمهله .

سهههم ئاوو سهر چاوهکانی :

ههموو ئاوو سهر چاوهی ئاوو ئاشکراو سروشتی بهکان ، وهکو دهریای روبرو سهرچاوهکان ، خاوه ندریتی گشتین ، وه ههر کهسه بۆی ههیه به پئی پتووستی خۆی سوودیان لئی وهربگریت ، چ بۆ خواردنهوهو چ بۆ ئاودیری و چ بۆ بهکارهتینانی تر ، بهلام بۆی نییه تهنگ به خه لکی ههتچنی و بن ئاویان پئی بگهیهنتی .

بهلام ئهگهر کهسیک خۆی سهر چاوهیهکی به دهست هیتا ، وهکو هه لکه نندی بیریک یان کاربزیک ، ئهوه مافی ئهوهی ههیه که لک لهو کارهی وهربگریت ، وه ئهوه ئاوهی بهیدا ی کردوه به کاری بهیتنی بۆ سوودی تایبهتی خۆی . وه کهس بۆی نییه به شداری ئهوه مافی بکات . وه یان لئی بستیننی ، تا له خۆی زیاتر نه بیته . بهلام ئهگهر له خۆی زیاتر بوو ، ئهوا بۆی نییه له خه لکی دابهرنی و نه عیلتی کهسیکی تر که لکی لئی وهربگریت . چونکه ئهوه کهسه بهو کارهی ئهنجامی داوه ، تهنها

ئەو ۋەندە ماغى بەدەست ھېناۋە كە كارى خۆى پى ئەنجام بدات . بەلام
 لەبەر ئەۋەى نە بناغەدا ئاۋى ژىر زەۋىيە كە بە ھۆى كارى ئەۋەى .
 دروست نەبوۋە ، ئەۋا بۆى نىيە ئەۋا ئەۋەى لە خۆى زىاتر بىت دەستى
 بە سەردا بگرىت ، بەلكو خەلكى تر بۆيان ھەيە كەلك لەۋ زىادەيە
 ۋەربگرن .

خاۋەندارىتى دەۋلەت

ئەم خاۋەندارىتىيە نە سەردەمى فەزمانرەۋايى ئىسازمدا ئەم
 سامانانەى خاۋەرۋەدى گرتۋنەۋە :

يەكەم : ئەۋ زەۋى زارانەى ئەۋەدان نەبوۋن ، واتە بە دەست
 كەسەۋە نەبوۋن ، بەم زەۋىيانەيان ۋوتوۋە (انفال) ۋەكو خۋاى گەرە
 فەرموۋىتەتى: **(يسالونك عن الانفال قل الانفال لله والرسول) الانفال/۱**
 واتە : نىت ئەپرسن دەربارەى ئەنفال بلى ئەنفال ھى خاۋا پىغەمبەرى
 خاۋايە .

ھەرۋەھا لە كاتىكا پىغەمبەر (د۰خ) كۆچى كرد بۆ مەدینە، ھەرچى
 زەۋى زارى ئاۋى نەدە كەشتى دايان بە پىغەمبەر (د۰خ) كەچى لى
 ئەكات لى بى بىكات (۳۸) .

بى گومان ئەمەش جى بەجى كردنى ئەۋ جۆرە خاۋەندارىيە
 ئەسەلىتى لەۋ سەردەمەدا . ئەم زەۋىيانە ، ھەموو ئەۋ زەۋىيانە
 ئەگرىنەۋە كە دەۋلەتى ئىسلام دەسەلاتى ھەبوۋە بە سەربا . واتە
 زەۋى زارى مردوۋى (بىشت گوى خراۋى) ھەر سى بەشەكەى كە

(۳۸) الاموال : ۲۸۲

له پيشهوه باسمان كردن (به هيز رزگار كراو ، پيگهوتن ، سه بن
جهنگ موسلمان بوون) .

دووههم : ههر زهوي يه كي له بارو ناوه داني سروشتي، وه هه موو
دارستانيك كه به بن جهنگ هاتوته ژير دهسه لاتي ئيسلامهوه .

سيههم : نهو زهوي يانهي خاوه نه كانيان به خشيويانن به دهوله تي
ئيسلام .

چوارههم : نهو زهوي يانهي خاوه نه كانيان تياچوون و نه ماوون،
وه كو زهوي يه كانی پاشاكانی فارس له عيراق، وه ههر زهوي يه ك خاوه ني
نه بووي .

پينجهم : ههر زهوي يه ك تاز: دروست بين ، وه كو دهركه وتني
دوورگه يه ك له دهريادا . نهه له بازه ي زهوي و زاري به شي يه كه مهوه ،
كه دابهش كراوه ، به سه ر خاوه نداريتي گشتي و خاوه نداريتي
دهوله تهوه . به لام دوو به شه كه ي تر به م شتوه يه ي خواره وه بووه :

به شي دووههم :

نهو زهوي و زارانهي كه دانيشتواني خوڤيان داوه به دهسته وه پاش
هيزش كردنه سهريان ، له لايهن موسلماننه كانه وه ، وه قايل
بوون له ژير دهسه لاتي دهوله تي ئيسلامدا بزين ، به لام له سه ر
نايني خوڤيان بيمينه وه ، وه پيگه وتوون به پي پي پيگه وتن نامه يه ك
كه ههر دوولا مؤريان كردووه ، به پي نهو خالانهي لهو پيگه وتن
نامه يه دا بووه جوړي خاوه نداريتي نهو زهوي و زارانهي كه به
دهستيانه وه بووه ، وه ناوه دان بوون بپياري له سه ر دراوه .
وه كو خه لكي نهجران و ئيله و نه رزعات و هه جهر .

نه باره‌ی نهو زه‌وی وزارانه‌وه قازی نه‌بو یوسف له کتیبی (الخراج) دا نووسیویه‌تی : (هه‌ر کۆمه‌لیک له کافره‌کان که پیشه‌وا پیکه‌وت له گه‌لیان ، به‌و مه‌رجه‌ی واز نه‌ فه‌رمانه‌وه‌ای به‌ینن و باجی (خه‌راج) بده‌ن نه‌وه‌ دانه‌نرین به (اهل الذمه) وه زه‌وی‌به‌کانیان زه‌وی خه‌راجی نه‌بیت، وه‌ ته‌نها نه‌وه‌یان لێ ئه‌سه‌نرێ که له سه‌ری پیکه‌وتون، وه له‌وه زیاتریان لێ ناسه‌نرێ) (٣٩) .

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر (د.خ) فه‌رموویه‌تی : (له‌وانه‌یه ئیوه بجه‌نگن له گه‌ل گه‌لیکدا ، وه نه‌وانیش پارێزگاری خۆیان نه‌که‌ن به سامانیان ، نه‌ک به خۆیان و منداڵیان ، وه له گه‌لتان پێک نه‌که‌ون ، وه ئه‌بێ له‌وه زیاتر که له سه‌ری پیکه‌وتون هه‌یچیان لێ نه‌سینن ، چونکه بۆتان په‌وا نییه) (٤٠) .

به‌لام ئه‌مه ته‌نها نه‌و زه‌وی‌یا نه‌گرێته‌وه که به ده‌ستیانه‌وه بووه به‌ره‌میان هه‌تانه ، چونکه نه‌و زه‌وی‌یا نه‌ی به ده‌ستیانه‌وه نه‌بووه چ له‌بارو باش بووبێ بۆ کشتوکال ، وه چ به که‌لکی کشتوکال نه‌هاتبێ ، نه‌بیته خاوه‌نداریتی ده‌وله‌ت وه‌کو باسما‌ن کرد .

به‌شی سه‌هه‌م :

نه‌و زه‌وی و زاران‌ه‌ی به بێ جه‌نگ دانیشتوانسی موسلمان بوون ، - واته به گه‌یشتنی ده‌نگی ئیسلام پێیان - وه‌کو مه‌دینه‌و ئه‌نده‌نوسیا و چه‌ند جێگایه‌کی تر نه‌ نیشتمانی ئیسلام .
 نه‌مانه نه‌و زه‌وی‌یا نه‌ی به ده‌ستیانه‌وه بووه ، دراوه به خۆیان به شێوه‌ی خاوانداریتی تاییه‌تی ، وه باجی (ده‌یه‌کیان) لێ سه‌نراوه (٤١) .

(٣٩) الخراج/للقاضی ابو یوسف : ٢٨

(٤٠) الاموال : ١٤٣

(٤١) ملكية الارض في الاسلام أبو الاعلی المودودی : ٢٦-٢٧

ئەبو غوبەيد قاسم كورى سەلام لە كتيبي (الاموال)دا
نوسيويتى : (هەر زەوى يەك خاوەنەكەى موسلمان بوو لە سەرى، ئەو
زەوى خۆيتى وەكو مەدينەو تائىر يەمەن و بەحرەين ، وە ھەر وەھا
مەكەش ھەر چەندە مەكە بە جەنگ پزگار كرا . بەلام پيغەمبەر (د.خ)
وازی لئەيتيان نەدەستى لە خۆياندا ، وە نە دەستى لە زەوى و
سامانياندا ، وە كاتى زەوى و سامانەكانيان دراىە ، نينجا موسلمان
بوون ، لە سەر ئەوئى كە بە دەستيانەوئىە ، ئيرەدا زەوى يەكانيان
بوو بە زەوى (دەيك) (٤٢) .

دووبارە ھەمان نوسەر نوسيويتى : (لە جئ ماوہ كاني پيغەمبەر و
(د.خ) جئ گرە كاني كە بۆمان ماوہ تەوہ ، دەر كەرتووە دەربارەى زەوى بە
سئ جۆر فەرمان ھاتووە : ھەر زەوى يەك خاوەنەكەى لە سەرى موسلمان
بوو ، ئەبئ بە ھى خۆى و تەنھا (دەيكى) ئەكەوئىتە سەر (٤٣) .

ئيرەدا ئەو زەوى يانەى لەبار بوون بۆ كشتوكال ، وە يان باخ و
دارستان بوون ، بەلام بە دەست كەسەوئە نەبوون ، وە ھەر وەھا زەوى
پشت گوئى خراوو نالەبار بۆ كشتوكال ، وە بە دەست كەسەوئە نەبوون ،
ئەمانە ئەبنە خاوەنداريتى دەولەت .

بهره و

دادگهري كومه لايه تي

پيغه مېر درودو سه لامي خواي لني بيت

فهرموويه تي : (نه گهر كه سيك به

برسي تي مابه وه سامان هي كه س نيه) .

بهره و دادگهري کۆمه لايه تي

دادگهري دروشمي سه ره کي پڙيمي ئيسلامه ، ته هه موو لايه نيکي ژياندا ، وه هه ميشه ئامانجي دهوله تي ئيسلام بووه . ميژروي ئيسلام له سه رده مي پيغه مبهرو (دخ) چوار هاو پي کهيدا (٤٤) . به لگه يه کي ئاشکرايه بۆ نه و مه بهسته ، که دهوله ت هه ميشه نه هه ول و تيکۆشاندا بووه بۆ پاراستني ژيان و گيان و ئازادي و کهرامه تي دانيشتوووان . وه زۆرداري و چهوسانده وه و هه ژاري و تايه فه گهري و ناکۆکيان له ناو کۆمه لي ئيسلامدا کرده ده ره وه له بريني هه موويان براي ته سي و خۆشه ويستي و چاکه کردن و دادگهري جي يان گرته وه .

پڙيمي ئيسلام مو سلمانان پهروه ده نه کات و تووي هه ست به لي پرسينه وه بهرام بهر به خوي و خيزانه که يي و کۆمه ل و مرؤفايه تي له دل يانا نه چيني . وه و بزدا نيکي و زيندويان تيا دروست نه کات هه ميشه چاودترو هانده ريکي سه ر، کي به بۆ شي وه و چۆنيه تي په فتار و کرده وه کاني به شيويه ک له ياسا و ده ستوره کاني پڙيمي ئيسلام ده ره نه چيت . وه نمونه ي له خۆ بوردن و قوربان ي دان بيت له پي تاوي ميلله ت و بي شتمان نه کهيدا ، چونکه باوه پ به خوا ، ئيسلام بوون نه وه يه که له کرده و دا دياري بدات ، هه ر وه کو پيغه مبهر (دخ) فه رمويه تي :

(باوه پ نه وه يه جي گير ببئ له دلدا و ، کرده و هه ش بي سه ليتني)

گوماني تيدا نييه مانه وه ي زۆر نه مو سلمانان له م سه رده مه دا ، وه پاش ده يان سا ل دوور که و تنه وه نه فه رمانه زايي وه کو له مه و پيش

(٤٤) ههروه ها له سه ر ده مي عومه ري کو پي عه بدول عه زيزدا . که زۆر له ميژوو نوسان به خه ليفه ي پي نجه م ناوي نه بن .

باسمان گورد له سهر به جئ هئنانئ نهرکه ئيسلاميه گانئ سهر شانيان به بئ نهوئ ياساو پزئيمئ نهم سهردهمه داوايان لئ بکات (به پيچه وانهوه دهيان کورپو کومه لئ جيا جياي دژ به ئيسلام هميشه خهريکئ هاندانئ خه لکين بژ دوور کهوتنه وه له ئيسلام) نهو ههستمش نيشانه يه کئ ديارئ به بژ نهو په روره ده ئيسلامئ به و ، جئ گير بوونئ له دل و دهر و نئ موسلماناندا ، که به خوئشي خوئيان هه لئه ستن به نه نجام دانئ نهو نهرکانه . وه کو نوئزوو زه کات دانو يارمه تي دانئ يه کتري و نه چراندئ خيزانو پزگرتنو به خئيو کردئ دايکو باوک ، هه روه ها به خئيو کردئ مندالان له لايه ن دايکو باوک هوه تا نه بنه خاوه نئ مال و خيزانئ خوئيان (٤٥) .

نهم په روره ده يه نمونه يه کئ گرنگئ ژيانئ موسلمانئتي به ، که جکه له ئيسلام هيچ پزئيمئک نهم جيهاندا نه يتوانيو وه بهو شئيوه به جئکاي خوئ بکاته وه له دلئ روئه گانئا .

پزئيمئ ئيسلام هميشه نالاي دادگهري کومه لايه تي به رز کردونه وه ، وه هر کاتئ موسلمانان بيانه وئ بکهن به دادگهري و به خئيارئ و پئشکه و تن هيچ پزئيمئک پارئکيان نييه جکه له گه رانه وه بژ پزئيمئ ئيسلام . ئيسلام به دوو شئيوه مروف ناماده نه کات بژ جئ به جئ کردئ ياساو ده ستوره گانئ :

(٤٥) نهک وه کو ولاته به ناو پئشکه و تووه گان کاتئ کورپو کچ نه گه نه ته منئ هه رزه کاری ئيتر باوک و دايک لئ پرسراونين له به خئيو کردئ و ناراسته کردنيان ، به لکو نه بئ خوئيان هه ستن به به خئيو کردئ خوئيان . نهمش هؤيه کئ گه روره به بژ بئ ئا برووي ئافره ت له وئ ، چونکه کس نييه به خئيوئ بکات ، نه بئ خوئ خوئ به خئيو بکات .

به گم : په وروڼه گردن : په وروڼه گردنی مرؤف و چاندنی
هستیکی زیندو له دلیا ، که خو به خو هستی به چی به چی گردنی
نړکو یاساکانی نیسلام نهویش بهم شتیه یه ی خواره وه :

۱ - له پژیمی نیسلامدا مرؤف تنها به ندهی خوی گوره به ،
وه تنها نهو نه پرستی ، وه له هه موو کاروباریکی زیاندا داوی
یارمتهی تنها لهو نه کات (ایاک نعبد وایاک نستین) تو نه پرستی و
پشت به تو نه به ستین . هه وروها مرؤف دلنیا به که خوشی و ناخوشی و
فازانچ و زیان هه مووی به دست خوی ، وه به بن په زامه ندی نهو هیچ
شتی پروو نادات (قل لن یصینا الا ما کتب الله لنا هو مولانا)

واته : نهی محمد بلتی : هیچ کیروگرفتی توشی نیچه نابیت جکه
له وهی که خوا نویوی به تی . وه هه موو هیزی سر زوی دهسه لاتی
به سر میشتیکدا نیبه به په زامه ندی خوی گوره نه بیت :
(وان یسلبهم الذباب شیئا لا یستنقدوه منه ضعف الطالب والمطلوب)
الحج ۷۲ . واته : نه گهر میشتیک شتیکیان لی بسینی ناتوانن لی
بسینه وه . گومانی تیدا نیبه کومه لیک له زیر سایه ی پژیمیکی وادا
بزی ، دلنیا به له گیان و ژیان و هیچ غم و په ژاره به کی نابو و همیشه
دل ناسوده به ، چونکه لی پروونه هرجی لهم جیهانو گهردوونه دایه
له زیر دهسه لاتی خوی گوره دایه ، کهس ناتوانن هیچ زیاده روپی به ک
بکات به سر که سیتی تردا (۴۶) .

هه وروها ژیان و پژوی و کوزه رانیسی هر به دست خوی
گوره به ، کهس ناتوانن هزاری بکات ، وه یان دهوله ندی بکات ، وه

(۴۶) نیردا گرنگی خالی دوره هم ده رنه که ویت که به پی یاسا ماوه
نادریت کهس زیاده روپی بکات .

یان ستمی لئیکات . وه کهس بهشی کهس ناخوات : (ان الله یرزق من یشاء بغير حساب) بهلام لیتره دا مه به ستمان نه وه نییه ، مرؤف دسته و نه ژنۆ دا بنیشین و چاره پئی بکات له ئاسمانه وه بۆی بیاری ، به لکو نه بئ چهند له توانایا ههیه تئ بکۆشی بۆ به دست هینانسی ده رامت و ژیا نی ، چونکه خوی گه وه به شیوه یه کسی (سیحری) دست ناخاته ژیا نی خه لکی یه وه ، هه ر وه کوه فرموویه تی : (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) واته : خوا باری ژیا نی که لیک ناگۆریت تا خویان نه گۆرن و خویان چاک نه کن .

۲ - براهه تی :

ئیسلام له سه ره تای سه ر هه لدانیه وه بانگی براهه تی دا به گوئی موسلماناندا ، هاواری بهرز کرده وه ، که هه موو مرؤفایه تی برای یه کترن . پیغه مبه ر (دوخ) فرموویه تی : (هه مووتان له ئاده من ، ئاده میش له گله) هیچ جیاوازی یه کسی ره که زایه تی و چینه یه تی و تابه که ری و په شو سپی و ۰۰۰ هتد ۰۰ نییه له نیوانیاندا ، وه له برینی نه مانه ، براهه تی هینایه کایه وه ، که جینگای هه موویانی گرتوه . خوی گه وه فرموویه تی : (یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر وانثی وجعلناکم شعوبا وقبائل لتعارفوا ان اکرمکم عند الله اتقاکم) الحجرات/۱۳

واته : ئیمه ئیوه مان له نیرو مئ به ک دروست کسردوه ، وه کردومانن به چهند گه ل هۆزیکه وه بۆ نه وه ی یه کتری بناسن و به ک بن ۰۰ باشتیرینتان لای خوا موسلمان ترینتانه . ههروه ها فرموویه تی : (انما المؤمنون اخوة) الحجرات/۱۰ واته خاوه ن باوه ره کان بران .

ئهم بانگه وازه بئ وینه یه هه موو جیهانی نه رزانده وه . هه موو جیاوازی گه ری یه ناره واکانی دایه دواو به هه لی وه شانده وه که له وه سه ر دمه دا بالیان کیشاوو به سه ر کۆمه لکاکانی نه و سه رده مه دا .

له كاتيكاً ئەم بانگى برايه تى بهى دا به گوئى ياندا، پىنى پراگه ياندىن
 كه برايه تى به هموو واتاي وشه به كار ته هينرئيت ، واته چۆن برايهك
 دلى نه سووتئى بۆ برا دايك و باوكيه كهى خۆى و هميشه له هموو
 خۆشى و ناخۆشى به كدا به شدار به تى وه خۆى به هاوبهش ئهزانئى ،
 دهستى يارمه تى و كۆمه كى بۆ دريژ ئهكات ، هه ر به و شتوه به هموو
 موسلمانان براى به كترن ، وه ئه بئى به چاوى برايه تى سه يرى به كتر
 بگهن ، وه به هاواري به كتر وه بچن و له خۆشى و ناخۆشيدا كۆمهك به
 به كترى بگهن، وه كو پيغه مبه ر(د.خ) فهرموويه تى: (كهستان باوه پى نابيتت
 تا ئه وهى بۆ خۆى پىنى خۆشه بۆ براگه شى پىنى خۆش بيتت) .

ههروه ها فهرموويه تى : (باوه پى نيه ئه وهى خۆى تير بيتت و
 براگه شى برسى) . واته ئه بئى چاوى له دراوسينگاني بيتت ، ماوه نه دات
 كه برسى و زه شو و پووت بن . وه چهند له توانايا هه به (وه يان نه نها له
 خۆى زياده) ئه بئى يارمه تيان بدات .

ميژووى ئيسلام پره له و جۆره نمونه كه ناماده بوون له خۆيان
 ببورن له پيئاوى برا موسلمانه كانياندا .

عهلى كورى نه بى تالب (خ) پۆژيگ خواردنى ئيتواره يان ناماده
 كردبوو كه ئيتواره بيخۆن ، وه له وه زياتر هيجى تريان نه بوو ، له ده مه و
 ئيتواره دا هه زاريك له ده رگاي داو داواى خواردنى لئى كردن ، به كسه ر
 به بئى دوا كه وتن عهلى به فاتمه ي خيزانى وت : ههسته خواردنه كهى
 ئيتواره مانى به درئى ، پاشان خۆيان به برسيتتى سهريان نايه وه . به لئى
 ئه مه به راستى برايه تى و يارمه تى دان و دلسووتان بۆ كه سيكى تر ،
 ئه مه شه راستى موسلمانيتتى .

۳ - یه کسانى :

له کاتیکا مروّف دنيا بوو له وهى که بهندهى کهس نيه هي خواى
گموره نه بيت ، وه دنيا بوو له کيان و ژيان و ساغى و ناساغى و ، دنيا بوو
له ناوو و گرامه تي ، وه دنيا بوو له وهى که هه موو هيزى سهر زهوى
ناتوانى هيچ زياتيکى پى بگه يه نى به پى په زامه ندى خواى گوره .
پيغه مبهرد (دخ) به ئيبن عه باسى فرموو : (نهى کورى عه باس چه نده
وته يه کت پى نه ليم ناگاداريان به : يه کهم : ياساى خوا بپاريزه خوا
نهت پاريزى .

دوهه م : ههرداويه کت بوو ته نها داوا له خوا بکه . وه بزاته
نه گه هه موو کومهل کوبينه وه له سهر نه وهى که قازانچ يا زيات پى
بگه يه نى ناتوانن جگه له وهى که خوا بپريارى داوه ، پى نوس بهرز
بوته وه ده فته ريش وشک) .

ههروه ها مروّف که بوى ده رکوت خه لکى هه موويان براى نهون
وه يه کتريان خوش نه ویت ، وه کهس ناتوانى سته مى لى بکات به
شيوه يه کى ناپه ووا ، وه کهس له و زياتر نيه چ هه ژار بى و چ ده وله مهنده ،
چ به هيز بى و چ بى هيز ، وه ههروه ها دنيا بوو که جياوازي نيه له
نيوان گه له که بى و که لاني ترده ، با نه و گه له پيشکه وتوو تریش بيت ،
وه يان ده وله مندتر بيت ، وه يان زور ترو به هيز تر بيت ، به لکو
هه موو که لى نازاده له خاكو نيشه جاني خويدا به نازادى بڑى
فرمانه وايى خوى بکات له سنورى پڑيمى ئيسلامدا (۴۷) . نه و که سه
له ناخى دلئيه وه ههست به يه کسانى نه کات له گه ل خه لکى ده ورو
پشتى خويدا ، وه له گه ل ميلله تانى جيهاندا . وه که وريه و پيز بسز

(۴۷) اشتراکية الاسلام/دكتور مصطفى السباعى : ۴۸-۵۹

ئەو كەسە يە زياتر كرده وەى باش بېت و فرمانە كانى خىواى گەورە
جى بەجى بگات .

ئىتر پىتوستى بەو نىيە كەستىك ، يان كۆمەلىك بانگى يە كسانى
بدەن بە گوئىدا ، بەلكو خۆى لە ژيانىكى يە كساندا ئەزى ، وە ھەر كاتى
ھەستى بە كەم و كورپى يەك يان ستم و چەوساندنە وە يەك كرد كە لادان
بېت لەو سنوورانەى نىسلام ديارى كىردو وە ، ئەوا دەستە و ئەزى
دانانىشى ، بەلكو ھەلئەستى و چاكى چالاكى و مەردايەتى ئەكات بە لادو
بۆ سەندنە وەى مافى زەوت كراوى خۆبى و گەنە كەى و گىراندنە وەى بۆ
سەر شاپىگەى نىسلام . چونكە خىواى گەورە سەربەستى و يە كسانى
بە ھەموو مىللەتان بەخشىو وە بە بى جىاوازى . ئىتر كەس بۆى نىيە بە
زۆر دەست بگرت بە سەر كەستىك وە يان مىللەتتىكى تردا بە ناوى
رەگەز بەرستى وە يان بە ھەر ناوتىكى ترە وە .

وە ئەوانەى مل كەچ ئەكەن و بەرگرى لە مافى زەوت كراوى خۆيان
ناكەن خىواى گەورە سزايان ئەدات لە جىھاندا بە سەر شوپىرىز
مل كەجى ، وە لە پۆزى قىامەتا بە سزايەكى توند وە كو لە قورئاندا
فەرمو وەتى : **(الآن تغفروا يعذبكم عذاباً أليماً ويستبدل قوماً غيركم)**
التوبة/ ۳۹ .

واتە : ئەگەر يانە پەن خوا سزايەكى توندتان ئەدات و ئەتان
گۆرى بە مىللەتتىكى تر . ھەر وەھا فەرمو وەتى : **(ان الدين توفاهم
الملائكة ظالمى انفسهم قالوا فيم كنتم قالوا كنا مستضعفين في الارض قالوا
الم تكن ارض الله واسعة فتهاجروا فيها فأولئك ماواهم جهنم وساءت
مصيرا) النساء/ ۹۷ .**

واتە : ئەوانەى قابل ئەبن بە ستم و ژىر دەستەبى و ناچنە پال
برا نازادە كانىانە وە لە نىشتمانە نازاد كراو وە كاندا ، ئەو ستمەيان

له خوځيان كړدووه ، خواى گه وړه سزاي توندو تيزيان نه دات له دوا
 يوژا؛ چونكه كوچيان نه كړدووه ، يو پزگار بوونيسان له ژير دهسته يي
 له بهر هر هڅه يهك بوو بڼ ، سهره پاي فراوانى زوى خوا ، خواى
 گه وړه يارمه تى نه وانه نه دات كه رازى نابڼ به ژير دهسته يي و مل كه چي
 وه ده ست هه لئاگرن له مافى خوځيان ، به پښگاي پاسته قينه ي ئيسلام
 كه له قورئاندا بريارى له سهر دراوه : **(اذن للذين يقاتلون بانهم
 ظلموا وان الله على نصرهم لقدير) الحج/ ٣٩** واته : پښگا درا به
 كومه لى موسلمانان كه بجه نكن دژى دوژمنانيان ؛ چونكه كاتى خوځى
 موسلمانانيان دهر كړدووه له سهر مالو سامانيان ته نها له بهر نه ووى
 وتووياننه **(وبنا الله) هه ووه ها فزموويه تى : (ونريد ان نمّن على
 الذين استضعفوا في الارض ونجعلهم ائمه ونجعلهم الوارثين) القصص/ ٥**

وته : نه مانه وئى منه ت و ناز بگين به سهر نه وانه ي كه ژير دهسته
 بوون ، وه بيان كه ينه پيشره وو ميرانگر له زه وى دا .

ئيسلام مافى نازادى داوه به مرؤف ، وه نابڼ نه خوځى به نده ي
 كه س بيت ، نه نيشتمان و ميلله ته كه ي ژير دهسته ي ميلله تيكى تر بيت ،
 له و باره يه وه عومهرى كورپى خه تاب (خ) فزموويه تى : (كه ي نه و
 خه لكه تان كړدو ته كوښله ، خو نه وان به نازادى له دايك بوون!) .

٤ - هه موومان نه زانين مرؤف هه موويان وه كو يهك نين له پرووى
 زيرى و تواناى له شو ته ندروستى يه وه ، وه مرؤف نيبه كه هيچ جوړه
 كه م و كورپى يه كى نه بيت له زياندا ، چونكه ته نها خواى گه وړه بڼ كه م و
 كورپى يه ، مرؤف شياوى نه بيرچوون و خراپه كړدن و هه ژارى و ده وله مهندي و
 نه خوځشى و ساغى و ٠٠٠ هتد ٠٠٠ له بهر نه وه هه موويان وه كو يهك له يهك ناستا
 نازين ، بهلكو به شيتك ده وله مهندي به شيتك مام ناوه ندى و به شيتكيشس

ههزار نهبن ، به تاييه تي نهوانه ي پهك كهوتهن ، نهوه گسوزه رانتيكي
ناخوشيان نه بيت ، چونكه ناتوانن داهات به دهست بهيئن .

بهلام زور به داخه وه نه نجامي تي نه كيشتن له ئيسلام و پهفتار
نه كردن به دهستوره كاني ، وه خراب تي نه گه ياندني خهلكي له لايهن
ههنديك له و مهلايانه ي كه بازرگاني به نايينه وه نه كهن ، وه خويان
كردوه به نوينه ري ئيسلام ، له ناو كورده واري خو ماندا ، وه له هه موو
ولا نه ئيسلامه كانيشدا ، له م سهرده مه دا وا باوه كه هه زاري و دهست
كورتني نيعمه تي خوايه ، به خشيويه تي به به شيك له موسلمانان ، وه
هيچ كهس نابي دلگران بي له وه ي كه هه زاره بهلكو به پيچه وانوه هه زار
خوشه ويستي خوايه و به هره يه كي گه و ره به له لايهن خواوه ، وه له پاشه
پوژدا خوا پاداشتي نه داته وه !! بهلام له راستيدا نه م قسانه
تي نه گه يشتنه له ئيسلام و رژيمي ئابووري ئيسلام ، بهلكو ئيسلام به ري به
له و پروپالانتانه ي كه بلا بوته وه له ناو موسلماناندا . چونكه به
پيچه وانوه هه زاري دهرديكي گه و ره ي كومه لايه تي به ، له ناو كومه لدا
بلاو نه بيته وه ، نه نه نجامي جي به جي نه كردني رژيمي ئيسلام و لادان
له فرمانه كاني خواي گه و ره . نهك هه زاري نيعمه تي خوايه ، چونكه
ئيسلام هه زاري به گه و ره ترين كو سپ داناوه له ريگاي باوه و هيتان و
موسلمانيتي دا . هه ر وه كو پيغه مبه ر (دوخ) فه رمويه تي : (له وانه به
هه زاري كافر بووني له گه لدا بيت) هه و ره ها پيغه مبه ر
له خواي گه و ره پارا وه ته وه : (خواي گه و ره په نامان بده ي له كه نه فتوي و
تعمه لي و ترسنوكي و دهست تهنگي ، وه په نامان بده ي له هه زاري و كافري و
دوو پرويي ، وه په نامان بده ي له كه پري و لالي و شيتي) هه و ره ها
عومه ري كوري خه تاب له نامه كانيدا . بۆ فرمانه به راني هه ري مه ئيسلاميه كان

داوای لښ کردوون که (موسلمانان برسی مه‌کن با کافر نه‌بن) چونکه
 هزاری و برسیته دوردیکی وا کاریگه ، مروف به‌رهو کافر‌بوونیش
 نه‌بات . مروفی برسی له پیش هموو شتیکه‌وه ، بیر له تیرکردنی
 سکی نه‌کاته‌وه ، وه هیچ نرخنی دانانی بۆ هیچ رتیبازو ده‌ستوریکسی
 زیان .

نهمه سروشتی مروفه و هیچ کهس ناتوانی به‌رپرچی نه‌و پراستی‌به
 بداته‌وه . له‌به‌ر نه‌وه پژیمی نیسلام نهمه‌ی په‌چاو کردووه ، نرخنی بۆ
 هموو لاپه‌نیتیکی زیان داناوه ، هرگیز نه‌وه‌ی له یاد نه‌کردووه که
 پیوسته قه‌لاچوی هزاری بکریته ، وه بنه‌پر بکریته له ناو کومه‌لدا .
 اینجا کومه‌ل نه‌توانی به‌ره‌و ناسویبه‌کی تری زیان پروات ، وه پیکای
 نه‌شو نماو پیشکوتن بگریته‌به‌ر . له‌به‌ر نه‌وه وه‌کو له پیشه‌وه له
 چند جیگایه‌کدا ده‌ستمان بۆ پاکیشا ، نیسلام هانی موسلمانان نه‌دات
 بۆ هاریکاری و یارمته‌تی دانی په‌کتری . وه نه‌رکی سهر شانی هموو
 خاوه‌ن سامانه‌کانه ، هزاره‌کان تیر بکن ، وه نه‌هیتن برسی بن . له
 باره‌یه‌وه پیغه‌مبه‌ر (د.خ) فرموویه‌تی : (خوا نه‌وه‌نده‌ی فرز کردووه
 له‌سهر خاوه‌ن سامانه‌کان که هزاره‌کانی پی تیر بکریته . وه هزاری
 هزاران به‌هوی ده‌ست بلاوی ده‌وله‌نده‌کانه‌ویه وه نه‌وش بزائن که
 خوی گه‌وره له دوا پوزا سزای توندو تیزیان نه‌دات) (۴۸) .

واته پیوسته له سهر خاوه‌ن سامانه‌کان ، کومه‌ک به‌هزاران
 بکن وه مافی خویان بده‌نی . خوی گه‌وره فرموویه‌تی : (وفي اموالهم
 حق للسائل والمحروم) .

(۴۸) ارکان الاسلام : دکتور عبدالله محمود شحاته : ۱۸۹

واته : له سامانه كانياندا مافي سوالكهرو داماوان ههيه ، وه هيج منه تيكي نيه ، وه پتيوسته له سهر دهوله مهنده كان كه مافي ههزاره كان بده نهوه . خوا پاداشتي داناره بو نه وانهي هه لئهستن به به جي هيناني نهركي سهرشاني خويانو كه مته رخمي ناكهن . پيغه مبهه (دوخ) فهرموويه تي : (خه لكسي هه موو پوزي خوړي خوان ، وه خو شه ويست ترينيان لاي خوا باشترينيانه بو خيترانه كي) .

وه ههروه كو له باسي خه رج كردني ساماندا باسمان كرد ، خه رج كردن له پيگاي خوادا نهركي سهر شاني هه موو موسلمانتيكي خاوهن سامانهو نابي په زيلي بكاتو دهست ته نك بيت . چونكه نه گه كومه ك به ههزاران نهكاتو برسنيان تيرنهكات ، جل دپاوان نه بو شي موسلمان نيهو باوه پي به ئيسلام نيهو ، فهرمانه كاني خواي به جي نه هيناوه :

(ليس البر ان تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ولكن البر من آمن بالله واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبين وآتى المال على حبه ذوى القربى واليتامى والمسكين وابن السبيل وفي الرقاب وأقام الصلاة وآتى الزكاة) .

دوههه ! چه سباندني ياساو دهستوره كاني ئيسلام :

وه كو وتمان خه لكسي هه موو وه كو يه ك نين له پروي زيري ، يا له شي يهوه ، وه ههروه ها وه كو يه ك نين له پروي دلسوزي و راست گزي يهوه ، وه له نه جامداني نهركي سهرشانيان و ههست به لي برسينهوه به رامبهه به خوړي و به كومه ل . له بهه نهوه پزي ئيسلام ته نها به بهه روه رده كردني مروقهوه نهوه ستاوه له كارو باري زياندا ، به لكو ياساو دهستوري تايبه تي داناره بو ديارى كردني سنووري ئيشو كاري هه موو مروفتيك له كومه لدا ، وه چوني ته په فتار كردني ، به جي هيناني نهركي

سهرشانی و چاودیزی کردنیان بۆ ئهوهی به باشی پتی ههستن و لانهدهن له سنووری دیاری کراو و بهرگری بکریت له خراپه و نازاوه و تهنگ و چهلمه له ناو کومهآدا .

له پووی ئابووری شهوه که مه بهستی باسه کهی ئیجهیه ، ئیسلام به چند پنگایه که ههول ئهدات ههزاری له ناو بهریت و جیاوازی نیوان ههزارو دهوله مه ند کهم بکاتهوه ، به شتیه به که ئه و جیاوازی به بهرو نه مان بهریت . وه خه لکی هه موو به ژیا نیکی به ختیار و تیرو ته سه ل بزین و دادگه ری بال بکیشی به سه ریاندا و ، هه زاری و ترسو لهرز نه مینسی : بۆ ئهم مه به سه ش ئیسلام چه ند پنگایه که نه گرینه بهر ، که له خوا ره وه پوونی ئه کهینه وه !

۱ - کارکردن

۲ - خاوه نداریتی و تۆبالتداری گشتی (التکافل العام)

۳ - زه کات

۴ - دارایی گشتی

۱ - کارکردن :

له باسه کانی پیتشودا باس مان کرد که کارکردن تاکه پنگایه بۆ خاوه نداریتی تاییه تی ، وه گرنگی به کی زۆری پتی دراوه تا ئه و پاده به ی کارکردن به شتیه به که پیزی لئ گیراوه که خراوه ته ئاستی خوا بهرستی .

خوای گه وره فهرموویه تی : (وآخرون یضربون فی الارض یبتغون من فضل الله وآخرون یقاتلون فی سبیل الله) المزل/ ۲۰ واته: هه ندیکیان له کارواندان بۆ بازرگانی و کارکردن وه هه ندیکیان له جهنگان له پنگای خوادا . لیره دا خوای گه وره خه بات و کارکردنی هه لالی به یه که چاو سه یر کردووه .

(اعملوا فسیری الله عملکم) التوبه/۱۰۴

واته کار بکنن خوا چاوی له کاره کانتان نه بیت .

(انا لا نضیع اجر من احسن عملا) الکهف/۳۰

واته : ئیمه پاداشتی نهوانه ون ناکهین که کرداری چاک نه انجام

ندهن .

(آنی لا اضع عمل عامل منکم من ذکر او انشی) آل عمران/۱۹۵

واته : ئیمه ئیشی که سیک له ئیوه ون ناکهین چ نیترو چ می .

وه پیغه مبهه (دخ) فرموویه تی : ژیر زه مینیش بگه پین به دواي

پۆزیدا) وه سه دان ئایهت و فرمووده ی تریش ، ئه وه پوون نه که نه وه

که ئیسلام زۆر گرنگی داوه به ئیشو کارکردن .

که و ابو ئیسلام قایل نییه که سیک هه بیت له کۆمه لدا بتوانیتو

کار نه کات . واته کارکردن ده وری سه ره کی هه یه له ژیا نی مرو فدا ،

بۆ به ده ست هیتانی پۆزی و ده رانه تی ژیا نیان ، وه ئه بی هه ر که سه

به ره نجی شانی خۆی بزی . نه ک چاوه پۆی بیت له سه ر چاوه یه کی تره وه

دهستی بکه ویت ، له ره نجی که سیک تر .

جار ئیکیان عومهری کوری خه تاب چوو بۆ مزگهوت ، سه یری کرد

چه ند که سیک له مزگهوت دانیش توون و خه ریکسی نو یژو ته زی تحاتن ،

حیتر چوه ژووره وه لئی پرسین چی نه کهن ؟ وتیان : خوا په رستی !

عومه ر هه موویانی کرده ده ره وه له مزگهوته که و تی : بچن کار بکن

خۆتان و مال و خیتزانتان به خیتو بکن ، وه کاتی نو یژ کردنیش وه رن بۆ

مزگهوت نو یژه کانتان بکن ، ئه وه خوا په رستی یه . واته ئیسلام ته مه ل

خانہی دانہ ناوہ ، بەلکو ئه بئ هەر کهسه به پئی توانای خۆی کار بکات و
نارهق بریژی •

ئهمه و چهندهها پرودای تریش ، ئه وه پرون ئه که نه وه که ده ولت
لئ پرسراوه به رامبه ر به مرقف که کاری بۆ بدۆزیته وه ، بۆ ئه وهی خۆیی و
مال و مندالی به خۆی بکات و هاو به شیش بکات له به ره می نه ته وه دا ، بۆ
ئه وهی که شه بکات و به ره و پیتشکه وتن پروات •

٢ - خاونداریتی و ئوبالداری گشتی (التکافل العام)

له باسی خاوه ندریتی دا و تمان ، خاوه ندریتی له ئیسلامدا
سروشیتیکی تایبه تی هه یه ، وه چۆنیه تی به ده ست هیتانی و په ره پیدانی و
خه رج کردنی شی دیاری کراوه ، به شتیه یه که که هۆبه کی گرنک و
کاریگه ر بیت بۆ له ناو بردنی هه ژاری و هیتانه دی دادگه ری کۆمه لایه تی ،
وه که م کردنه وهی جیاوازی نیوان چینه کان • پیغه مبه ر (دخ)
فه رموویه تی : (ئه گه ر مرقفی به برسیتی مایه وه ، سامان هی که س نییه)
له شی کردنه وهی ئهم فه رمووده یه دا دکتور علی البارودی له کتیبی
(دروس فی الاشتراکیه العربیه) دا ئه لئ : تا له کۆمه لدا یه که برسی
هه بئ ، یان یه که جل دپاوو پروت هه بئ ، مافی خاوه ندریتی بۆ هیه چ
که سیك په وا نابیت ، وه پیویست نییه ریژی لئ بگیسری ، وه نابی
پپاریزری • واته تا ئه و برسی یه تیر نه بیت که س مافی خاوه ندریتی
نییه) (٤٩) •

ههروه ها ئیبن حزم له کتیبی (المحل ج١) دا له باره ی موسلمانیکه وه
که برسیتی زۆری بۆ نه هینئ و دراوسی که شی ، یان خه لکی ده ورو

(٤٩) کوفاری العربی کوهیتی ژماره /٢٤٠

بهري ، زياد له پيويستي خوځيان خوړاكيان هه به ، نه آي : فهرزه له سهر نه وانهي كه هه يانه ، برسې به كه تير بكن ، برسې به كesh بؤي هه به بجهنگي له گه لياندا بؤ به دهست هيناني خواردني پيويستي - كه له وان زياده - تا خوځي پي تير بكات ، وه نه گهر نه ياندايه و كوشتيان ، نه وه خوځيني له سهر پياو كوژه كه به وه نه بې خوځيني بدات ، وه نه گهر خاوهن خواردنه كه كوژرا نه وا بهر نه فريني خوا نه كه ویت ، چونكه مافي كه سيكي داگير كردوو نه يداوه تن ، واته سته مكاره خسواي گه ووه نه رمويه تي : (فان بغت احداهما على الاخرى فقاتلوا التي تبغي حتى تفيء الى امر الله) الحجرات/ ۹ واته : نه گهر به كيكيان سته مي له وي تريان كرد بجهنگن له گل سته مكاره كه دا ، تا نه گه پزته وه سهر پزنگاي پاست ، كه فرمانه كاني خوايه .

ههر كه سې دهست به سهر مافي كه سيكي تر دا بگريت و نه يدا تي ، واته سته مي له و برايه ي كردوو ، كه مافه كه ي لاي نه مه .

له لايه كي تره وه (بيروپاي زانا حنه نه فيه كان له سهر نه وه به ، نه گهر موسلمانتيك له گونديك يا له گه پره كيكد ، له برسو مرد ، هه موو خاوهن سامانه كان له و شوينه دا لي پرسراون له مردني ، وه به پياو كوژ دا نه نرين وه نه بې خوځيني كوژراوه كه بدن) كه و ابو هه موو كه سيك له نيشتماني نيسلامدا لي پرسراوه له به خيتو كردني مال و مندالي ، وه نه گهر له پيويستي مال و مندالي زياد بو ، لي پرسراوه له به خيتو كردني خزم و كه سو كاري هه زاري خوځي ، هه ووه ها لي پرسراوه له چاو ديري و تير كردني دراوسې هه زاره كاني (وا توهم من مال الله الذي اتاكم) النور/ ۰۲۳ واته : له و سامانه يان بهش بدن كه خوا داويه تي پيتان . (وبالوالدين احساناً وبنى القربى واليتامى والمساكين والجار ذى القربى والجار الجنب والصاحب بالجنب وابن السبيل وما ملكت ايما نكم)

النساء/۳۶ واته چا که بکهن له گهل دایک و باوکتان، وه له گهل خزم و هه یوان و ، نهداران و ، دراوسێی نزیک و دراوسێی دوورو ، هاوپی و پیوارو که نیزه کدا .

وه یتغه مبهری مهزن (د۰خ) فهرموویه تی : (ئهی ئاده میزاد نه گهر له خۆت زیاترت بوو به خشیت به خه لکی ئهوا چا که یه بۆ خۆت ، به لām نه گهر شار دته وه به شی که ست نه دا ، ئه وه به لآو نار هه تی به بۆ خۆت .

ئه وه ی که زیادیشی نه یی ئه وه لی ئی ناگیرئ) ههروه ها (د۰خ) فهرموویه تی : (هه ر که سێ به زه بی به خه لکا نه یه ته وه ، خواش به زه بی به ودا نایه ته وه) به و شی وه یه هه موو که سیک له کۆمه لی ئیسلامدا لی برسراوه له یارمه تی دانی هه زاران و کۆمه ک کردن به خه لکی و به شداری کردن له به رژه وه ندی به گشتی به کاندای .

وه ئه وه ی ئه رکی شه رشانی به جئ نه هینئ ئه وه مو سلمانی ته واره نییه، خوی گه وره له درآ رۆژداسزایه کی توندی ئه دات وه کو فهرموویه تی (ان الله یامر بالعدل والاحسان وایئا ذی القربى) النحل/۹۰ واته : خوی گه وره فه رمان نه کات که داد به روه ربن و یارمه تی خزمان بدن . (انما المؤمنون الذین آمنوا بالله ورسوله ثم لم یرتابوا وجاهلوا باموالهم وانفسهم فی سبیل الله اولئک هم الصادقون) الحجرات/ ۱۵ واته : ئه و خا وه ن با وه پانه ی که با وه ریان هینا وه به خوار یتغه مبهری خوا ، وه هیچ گومان له دلیاندا نییه وه به گیان و سامانیان تی نه کۆشن له ریگی خوادا ، ئه وانن پاست نه کهن له با وه په کیاندا - ئه وانن ی که قایلن بر به دل خۆیان و سامانیان له پی خوادا بکهن به قوربانئ - .

وه پیغه مبهەر (د ۰خ) فرموویه تی : (هەر کەس باوه پری به خواو
 پوژی دوایی ههیه ، با سەر له کەس و کاری بدات و چاوی لی یان بیت) ۰
 ههروهها فرموویه تی : (هەر کەس پاره ی کۆکردوه وه
 قهززی قهزارێکی لی نه دایه وه ، وه یان له پێگای خوادا خهرجی نه کرد
 ئه وه (که نهزه) خوا نه پوژی قیامه تا به و که نهزه داخی نه کات) ۰
 پوژی ئیسلام تاکه پوژی سەر زهوی به ، که به و شتیه به خه لکی
 بهرپرسیار کردوه له یارمه تی دانی به کتری و ، به خێو کردنی ههزاران و
 بهرز کردنه وه ی ئاستی ژیا نیان ، بۆ ئه وه ی له هه زاری ده ربچن و بیته
 پیزی ئه وانی تره وه ۰

وه تا ئیستاش له م سه رده مه دا پاش ده یان سال دوور که و تنه وه
 له پوژی ئیسلام ، زۆر له مو سلما نان هه لئهنستن به جی به جی کردنی
 ئه رکی سەر شانیان ۰ وه کو مو سلما نیک ، به بێ ئه وه ی کەس به زۆر
 پێ یان بکات ئه مه ش نیشانه ی کاریگه ری پوژی ئیسلامه له دلی
 مو سلما ناندا ۰

که و ابو و کۆمه ک کردن به به کتری له ئیسلامدا نیشانه ی
 مو سلما نیتی و باوه پ به خوا و به جی هینانی فرمان و ده ستوره کانیه تی ،
 وه له باری ئه و که سانه وه خوا ی گه و ره فرموویه تی : (الذین يؤمنون
 بالغیب و یقیمون الصلاة و مما رزقناهم ینفقون) البقرة / ۳ واته : نه وانه ی
 باوه پ یان به نادیارو شاراو هه یه و نوێژ نه کهن و ، له و سامانه ی دا ومانه
 پێ یان به شی خه لکی لی ئه دن ۰

لیتره دا هاوتایی کردوه له نیوان باوه پ به خوا و نوێژ کردن و ،
 خه رج کردن له پێگای خوادا ، وه هه موویان نیشانه ی مو سلما نی
 راسته قینه ن(۵۰) ۰

(۵۰) المال والحکم فی الاسلام : عبدالقادر عوده : ۳۶

۳ - زهكات

هەر له سه‌ره‌تای میزوه‌وه ، کۆمه‌لانی خه‌لکسی نهم سه‌ر زه‌وی به هه‌میشه له ییری ئه‌وه‌دا بوون ، که چۆن وه به چ ڤینگایه‌ک ، بچن به‌گژ هه‌زاری داو ، چۆن چاره سه‌ری بکه‌ن وه له ناوی به‌رن ، وه له‌ناو کۆمه‌لگای مرۆنایه‌تی‌دا هه‌لی که‌نن . له‌به‌ر ئه‌وه هه‌موو کار به‌ده‌ستانی کۆمه‌لانی مرۆف هه‌ر به‌که‌یان به پێی زانایی و ، بیروپرای خۆیان ویستویانه چاره‌سه‌ری نهم کیشه‌یه بکه‌ن (هه‌ر چهنده بۆیان نه‌کراوه ، هه‌ندیکیان نهم پو‌اله‌ته‌یان به‌ره‌و قولتر بوون بردوه) . به‌لام هه‌ر چۆنی بیت ، نه‌یان‌توانیوه چاره‌سه‌ری بکه‌ن وه تا کاتی نهم نوسینه‌ش هه‌زاری هه‌ر له په‌ره سه‌ندن‌دايه ، وه ئیستا به سه‌دان ملیۆن که‌س لهم جیهانه‌دا له هه‌زاری و برسیته‌ی‌دا نه‌ژین ، سه‌ره‌پای نهم هه‌موو سامان و پێشکه‌وتنه‌ی له جیهاندا هاتۆته‌کایه‌وه . خۆ نه‌گه‌ر دادپه‌روه‌ری هه‌بیت له دابه‌ش کردندا ، ته‌نها سامانی دوو ولاتی وه‌کو ئه‌مریکا به‌شی هه‌موو جیهان نه‌کات ، که پزگاری ببیت له برسیته‌ی . وه ته‌نها ئه‌وه‌ی بۆ مه‌به‌ستی سه‌ربازی خه‌رج نه‌کریت له جیهاندا نه‌توانی به‌باشترین شیوه هه‌زاری بنه‌پز بکات له هه‌موو جیهاندا .

نایینه ئاسمانیه‌کان هه‌میشه له هه‌ولدا بوون که چاره‌سه‌ری نهم کیشه‌یه بکه‌ن ، وه ده‌ستی هه‌زاران بگرن به‌ره‌و به‌رز کردنه‌وه‌ی ناستی زیانیان . به‌تایبه‌تی نایینی ئیسلام هه‌ولی زۆری داوه بۆ نهم مه‌به‌سته ، وه چهنده‌ها ڤینگای تایبه‌تی داناوه بۆ به‌گژا چوونی هه‌زاری ، وه به تایبه‌تی زه‌کات که پایه‌یه‌کی سه‌ره‌کی نایینی ئیسلامه ، وه له هه‌مان کاتا ڤینگایه‌کی گرنکه بۆ له ناو بردنی هه‌زاری . به‌م شیوه‌یه ئیسلام توانیوه‌تی له فۆناغیکی میژووبی‌دا که هه‌زاری له گشت جیهاندا

تەشەنەى كوردبوو ، لە سەردەمى عومەرى كورى عەبدول عەزىزا ، ئىسلام توانى بە پزىمە دادگەرەكەى خۆى ھەژارى ىنەبەر بكاو كەس نەمىتىنى لە ناوياندا ئەوئەندە ھەزار بىت زەكات وەربگرى . يەحياى كورپى سەعد ئەيگىرپتەو ئەلى: عومەرى كورپى عەبدول عەزىز ناردىمى بۆ كۆكردنەوھى زەكاتى ئەفريقا ، كاتى كۆم كردهو ەگەرام بە دواى ھەزاراندا كە زەكاتەكەيان بەدەمى ، كەس نەبوو لىم وەربگرى ، عومەر خەلكى ھەموو تىر كوردبوو ، ناچار كۆيلەم پى كرى و ئازادم كردن (۵۱) .

بەلام ئىستا لە سەردەمى سەرمايەدارى و سۆشيالىستى نوئىدا ، كە وەكو خۆيان ئەلەين ، پىشكەوتوو ترين پزىمى ئەم سەردەمەن ، نەيانتوانيوە چارە سەرى ئەم گىرو گرتە بگەن . وە ھەتا ئەو ئەركو و باجانەى خراو تە سەر شانى ھاوولائىيان بۆ بەرزەوئەندى يە گشتى يەكان بە تەواوى نادىت ، چونكە ئەو كەسەى باجەكە ئەدات ھىچ ھاندەرىكى وىزدانى ، وە يان باوەر بە خواو پۆزى زىندوبوونەو نىيە كە پالى پتوہ بنى ، وە بە تەواوى باجەكان بەدات و ھاوبەشى بكات لە بەرزەوئەندى يە گشتى يەكاندا . بەلام موسلمانە خواوئەن باوەرەكانى ئەم سەردەمە ، ھەر چەندە پزىمى ولانەكانىيان ئىسلامى نىيەو ، كەس نىيە داواى زەكاتى لى بكاتو كۆى بكاتەو دابەشى بكات . بەلام زۆر بەيان خۆيان ھەلئەستن بە ئەنجامدانى ئەم ئەركەى سەر شانىيان ، وە زەكاتى سامانەكانىيان بە ھەزاران .

زەكات فەرزىكە لە فەرزە سەرەكى و گرنكەكانى ئىسلام ، وە بەبى زەكات كۆمەلانى موسلمانان ناتوانن لە ژيانىكى ئىسلامىدا بزىن .
(اقبموا الصلاة وآتوا الزكاة) البقرة/۸۳ واتە: نويز بگەن و زەكات

(۵۱) الزكاة : عبدالرزاق نوفل : ۳۶

بدن . (فان تابوا واقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فخلوا سبيلهم)
 واته : نه‌گه‌ر تۆبه‌یان کردو ، نوژیان کردو ، زه‌کاتیان‌دا ، ازیان لی
 بهین . وه پیغهمبه‌ر (د۰خ) فرموویه‌تی : (فرمانم پین کراوه‌گه
 بجه‌نگم له‌گه‌ل‌خه‌لکیدا تا باوه‌پ نه‌هینن به‌تاكو ته‌نهایی خواو ، یه
 پیغهمبه‌رایه‌تی محمد ، وه نوژ بکه‌نو زه‌کات بدن نه‌گه‌ر نه‌مانه‌یان
 کرد ، نه‌وا نه‌بی خوینو سامانیان بیاریزن وه حسابیان لای‌خوای
 گه‌وره‌یه) .

زه‌کات بریتی‌یه له‌پژیه‌کی دیاری کراو له‌و سامانه‌ی گه‌خوا
 به‌خشیویه‌تی به‌خه‌لکی ، وه نه‌رکی سه‌رشانی هه‌موو که‌سیکه ، ده‌ری
 بکات له‌و سامانه‌ی به‌ده‌ستی‌یه‌وه‌یه ، کاتج گه‌یشتنه‌پاده‌ی دیاری
 کراوی‌خۆی . فرمانه‌رانی تایه‌تی له‌ده‌وله‌تی ئیسلامدا هه‌لنه‌ستن
 به‌دابه‌ش کردنی و‌خه‌رج کردنی ، به‌پژیه‌کی دیاری کراو که‌لهم
 نایه‌ته‌دا هاتووہ : (انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملین علیها
 والمؤلفة قلوبهم وفي الرقاب والغارمین وفي سبیل الله وابن السبیل
 فريضة من الله والله عليم حكيم) التوبة/۵۸-۶۰ .

زه‌کات پایه‌یه‌کی گرنگه‌له‌پینج پایه‌کانی ئیسلام، وه له‌قورئاندا
 له‌زیاتر له‌۳۰ ئایه‌تا ناوی هاتووہ ، زۆربه‌ی ئایه‌ته‌کاندا شان به‌شانی
 نوژ هاتووہ ، نه‌مه‌ش نیشانه‌ی نه‌وه‌یه‌وه‌کو نوژ گرنگه‌له‌ئیسلامدا .
 وه هه‌ر که‌سه‌به‌جۆی نه‌هینن ئایینی ناته‌واوه‌و موسلمانن ته‌واو
 نیه .

(فان تابوا واقاموا الصلاة وآتوا الزكاة فاخلوا سبيلهم) التوبة/۱۱
 واته : نه‌گه‌ر تۆبه‌یان کردو ، نوژیان کردو ، زه‌کاتیان‌دا، نه‌وا
 برای ئایینی ئیوه‌ن .

جگه له و ئایه تو فرمودانهی که له و باره یه وه هاتون .
 له کاتیکا پیغه مبه (د ۰خ) کۆچی دواپی کرد، هه ندی له وانهی که به راستی
 نیسلام له دلایندا چی گیر نه بو بوو ، دوو دل بوون، یاخی بوون و زه کاتیان
 نه ئه دا ، وه وتیان : زه کات به پیغه مبه ئه درا ، که ئه و کۆچی دواپی
 کرد ، ئیتر پیوست نییه . به لام ئه بو به کری سدیق (خ) زۆر به جالاکانه
 ههستا و هه لۆسته میز و ویی به گوره که ی خۆی نیشاندا و فرمووی :
 (به خوا ئه جگم له گه له وانهی که زه کات له نوێژ جیا ته که نه وه) .
 واته زه کات پایه یه کی بناغهی رژیمی نیسلامه ، وه مه رجیکه له مه رجه کانی
 موسلمانیتی .

کۆکردنه وه ی زه کات دوو نه جگمی گرنگی هه یه له ژبانی
 موسلماناندا ؟

۱ - نه جگمیکی تایبه تی : پاک کردنه وه ی دهرونی مرۆف و زال
 بوون به سه ر خۆشه ویستی سامان و پاره په رستی و پیسکه یی دا ، وه
 پهیدا بوونی په یوه ندی به کی کۆمه لایه تی پر له ریزو خۆشه ویستی و
 هاوکاری له نێوان موسلماناندا (خه من اموالهم صدقه تطهر هم وتز کیهم بها)
 التوبه / ۱۰۳ .

واته : له سامانه کانیان زه کات وه ربگره تا دل و دهروونیان پاک
 بکاته وه .

۲ - نه جگمیکی گشتی: زه کات هۆیه کی گرنگه له دابهش کردنو
 گواستنه وه ی سامانو ، دهستا و دهس کردنی به ناو زۆربه ی چینه کانی
 کۆمه لدا . وه هۆیه که بۆ دروست بوونی داها ت بۆ نه وانهی ناتوان
 داها ت به دهست به یتن . وه هۆیه که بۆ بهرز کردنه وه ی ناستی ژبانی

هزارانو کهم کردنهوی جیاوازی چینایه تی و ههولدان بۆ نههیتلانیسی
نهو جیاوازی به .

کهمی ریژهی زهکات هۆیهکی گرنگه بۆ بهشداری کردنی زۆربهی
خه لکی و ناماده بونیان بۆ زهکات دان به بی دواکهوتن ، ئه ویش هۆیهکی
گرنگه بۆ زۆر بوونی داها تی زهکات . وه هه مووشیان ههست نه کهن
که هه ریه که یان ئه ندامیتکی به که لکی ناو کۆمه لن .

وه کو وتمان زهکات فهرزیکه له سه ر موسلمانان ، وه پێویسته له
سه ر هه موو موسلمانیک که زهکات بدات ، وه هه ر که سێ سه ر پێچی
بکات سزا ئه دریت ، له هه ردوو جیهاندا . ده ولت لی برسراوه که به
زۆر له خه لکی وه برگری . پێغه مبه ر (د . خ) له و باره یه وه فهرموویه تی :
(هه ر کهس زهکات بدات و مه به سته یادا شتی خوا بیت ، یاداشتی خۆی
وه رنه گری ، وه هه ر که سێ نه یادات ، ده ست ئه گرین به سه ر نیوه ی
سامانه که یدا) .

ئیهن حزم فهرموویه تی : (ده رباره ی ئه وه ی زهکات نادات ، ئه بی
لی بی سه نریت ، بی خۆش بیت یان نا . ئه گه ر نه یدا ئه وه یا خسی به
وه ئه گه ر درۆی تیندا کرد ، ئه وه لاده ره ، وه ئه گه ر شار دیه وه ، ئه وه
کاریکی نا په وای کسردوه ، پێویسته ئامۆزگاری بکری ت ، یان لی بی
بدریت تا ئاشکرای ئه کات ، یان ئه مریت و سه ر نه فرینسی خوا
ئه که ویت) (۵۲) .

کاتی که زهکات فهرزه ، ئیتر هیچ منه تیکسی نییه ، به لکو مافی
په وای هه زارانو خوی گه وره دیاری کردوه . له و باره یه وه پێشه وا
(۵۲) گو فاری العربی کوه تی ژماره ۲۴۰- له المحلی ج ۱۱ ی وه رگرتوه .

شافیعی فرموویه تی: (هزاران مافیان ههیه له سامانی دهوله مه نده کانداه، تا ئهو پاده یه یه هزارو دهوله مه نده وه کو هاوبه شی به کتر وان ، هزار بۆی ههیه زه کات به زۆر له وه بستینی که له سه ریته تی نه گهر خۆی نهیدا) . لهماش به لگه یه بۆ ئه وهی که زه کات هیچ منه تیکسی نییه و ، وه کو هه ندی کهس خراب تی ی گه یشتوون .

به لام زه کات ههر چه نده فرهزه له سه ر شانی موسلمانان، پتویسته ده ولت ههستی به کو کردنه وهی وه به کارهیتانی و دابهش کردنی له مه بهسته دیاری کراوه کانیدا . نه که ههر که سه خۆی ههستی و زه کاته که ی بدات به هزاریک ، چونکه ههر چه نده مافی په وای خۆیه تی و ، خوای گه وره بۆی دیاری کردوه ، ئه رکی سه شانی خاوه ن سامانه کانیسه که بیده ن . خوای گه وره فرموویه تی : **(في اموالهم حق للسائل والمحروم)** **الذاریات/ ۱۹** .

به لام له گه ل ئه وه شا ئیسلام قایل نییه که پاسته و خۆ له لایه ن خه لکی به وه ئه نجام بدریت ، ئه ویش له بهر دوو هۆی گرنک :

یه که میان : به شیوه ی پاسته و خۆ زه کات ناتوانی ئامانچ و مه بهسته کانی به دی بهینتی له کۆمه لدا که له ناو بردنی هۆکانی هزاری و بنه بر کردنی هزاری به .

دوهه م : ناشکرایه ههر که سیک شتی وه یان ههر یارمه تیه که له که سیکێ تر وه ربگریت ، ئه و که سه ههست به جۆریک که م کوپی له خۆیدا نه کات . وه ئه و که سه ی زه کاته که نه دا ، له وانه یه ههستی خۆ بهزل زانین و پیاوه تسی و چاکه کردن بیگری ، وه منه ت بکات به سه ر ئه وانه ی

(۵۳) اشتراکیه الاسلام : ۱۲۸ .

زەكاتهكەى داوئى . نەبەر ئەو ئىسلام ماوہ نادات
پراستەوخۆ ئەنجام بىرئىت . بەلكو دەزگايەكى تايبەتسى لە دەولەتسا
هەلئەستى بە كۆكردنەوہى زەكات ، وە پىويستە زەكاتى ھەر ناوچەيەك
لە ناوچەكەى خۆيدا خەرج بىرئىت . وە نابى زەكاتى ھىچ ناوچەيەك لە
ناوچەكەى تر خەرج بىرئىت ، ئەگەر لە خۆى زياد نەبىت(٥٤) . وەكو
لە سەردەمى عومەرى كورپى خەتابا زەكاتى ھەر ھەرىم و ناوچەيەك
لە جىتگاي خۆيدا خەرج كراوہ ، ئەگەر زيادەيەكى بووبى نىراوہ
بۆ دەزگاي ناوئەندى كە لە پايتەختى دەولەتا بووہ . بۆ خەرج كردنى
لەو ناوچانەى كە پىويستىيان پىيەتى .

ھەرۇھەلا لە سەردەمى عومەرى كورى عەبدول عەزىزا زەكاتى
شارى (رەى) كۆكرايوہ ھىنرا بۆ كوفە ، بەلام عومەر (خ) قايل نەبوو
وہ گىرايوہ بۆ رەى ، كە بىچن لەوئى خەرجى بىكەن .

بەلام لەم سەردەمەدا كە دەولەت ھەلئاسى بە ئەنجامدانى ،
پىويستە ھەر كەسە خۆى - بۆ ئەوہى موسلمانىتى خۆى بەجى بەئىتى -
ئەم فەرزە ئەنجام بىدات ، چونكە نابى وازى لى بەئىتى ، بە بيانووى
ئەوہى ، دەولەت بەو نەركە ھەلئاسى . ئىنجا چ خۆى پراستەوخۆ بىدات
بە ھەزارىك ، وە يان كۆمەلئىك لە ناو خۆياندا كۆى بىكەنەمو بىدەن بە
ھەزارانى ئەو ناوچە بە شىوہيەك كە باشترىن سوودى لى وەربىگىرى .
وہ شىوہى دووھەمىيان باشتر و راستترە و سوودى خۆى ئەگەيەنى .

(٥٤) بىگومان ئەمە ئەو ئەگەيەنى كە ئەبى ھەرىمەكانى ولاتى ئىسلام
خاوەنى ئۆتۆنۆمى بىن ، وە خۆيان كاروبارى خۆيان بەرن بەرئوہ
لە چوار چىوہى ولاتى گەورەى ئىسلامدا .

دابەش کردنی زەکات

له سەردەمی فەرمانبەرەوایی ئیسلامدا ، زەکات بە پێی ئەم نایەتە دابەش کراوە :

(انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملین علیها والمؤلفۃ قلوبهم
وفي الرقاب والغارمین وفي سبیل اللہ وابن السبیل فریضة من اللہ)
التوبة/ ۶۰ .

واتە : کراوە بە هەشت بەشە ، وا له خوارەو جیا یان ئەکەینەو :

۱ - الفقراء :

هەزاران ، واتە هەر کەسێ کە ناستی ژبانی نزمتر بیت له ناستی
ژبانی زۆر بەی خەلکی له ولاتا ، وە هەر کەسێک ئەوە نەدی نەبیت کە
زەکاتی لەسەر بیت .

۲ - المساکین :

هەندیک ئەلێن ئەم وشەیه ئەو هەزارانە ئەگریتەو کە له
(فقراء) هەزار ترن ، هەندیکی تریش ئەلێن (مساکین) ئەوانەن
کە سوال ئەکەن وە (فقراء) ئەوانەن کە نیانە داواش له کەس
ناکەن . هەندیکیش ئەلێن : (فقراء) هەزاری مۆسلمان ئەگریتەو ،
بەلام (مساکین) هەزاری ئایینە یەکانی تر ئەگریتەو (۵۰) .

۳ - العاملین علیها :

ئەو فەرمانبەرانی هەلئەستن بە کۆکردنەوی زەکات و دابەش
کردنی .

۴ - المؤلفة قلوبهم :

واتە : دڵ پاگیر کراوە کان - ئەمانە کاتی خوێ ، ئەو پیاو
ناودارو خاوەن دەسەلاتانە بوون ، کە دەولەتی ئیسلام لەبەر بەرژووەندی

(۵۵) النظام المالي في الاسلام/دكتور عبدالخالق النواوي : ۱۰۴

ئىسلامو موسلمانان پشكيتكيان داونى بۆ ئەوئى سووديان لى وەر بگيرى و
نەبنە كۆسپ لە پىڭكاي ئايىنى ئىسلامدا .

بەلام لە سەردەمى ئەبو بەكسى سىدىقدا لىيان برىن ، وە وتىان
ئىسلام وا خۆى گرتووه ، ئىتر پىويست نىيە بەشى ئەو جۆره كەسانە
بدرىت ، چونكە ئەوانە ئىستا فاتوانن هىچ كارى بگەن دۆى ئىسلام .
۵ - وفي الرقاب :

ئەم پشكە لەو سەردەمدا بە كارەيتنراوه بۆ ئازاد كردنى كۆيله ،
بە كرپىيان لە خاوه نەكانيان و ئازاد كردىيان ، هەروەها بۆ بەردانى
زىندانىيانى موسلمان لە ولاتانى تردا .

۶ - الفارغين

بۆ ئەوانەى كە وام (قەرز) كۆبۆتەوه لە سەريان . بەم پشكە
وامەكانىيان بۆ نەدرىتەوه بە مەرجىك ئەو وامە لە ئەنجامى كارىكىسى
نارەوادا پەيدا نەبووبىت .

۷ - في سبيل الله :

لە پىڭكاي خوادا : لە بارەى ئەم پشكەوه مامۆستا عبدالرزاق نوفل
لە كىتەبى (الزكاة) دا نوسىويەتى :
بەكار ئەهيتىرەت لە بوارى سەربازى و بەرگرى لە دەولهتى ئىسلام ،
وە هەر شتەى سوودى گشتى موسلمانانى تىدا بىت .

ئەم پشكە هەموو پىويستى بەكى تىكۆشان لە پىڭكاي خوادا ، وە
پاراستنى كۆمەلە پيش خستنى ، وە هەموو كارىكى چاك و يارمەتسى
دانى خەلكى و چاك كردنى بارى زىانىيان ئەگرىتەوه (۵۶) .

(۵۶) الزكاة : عبدالرزاق نوفل : ۴۵

۸ - ابن السبیل :

بۆ ئەوانەى كە دوور ئەكە و نەهه كە جىنگاى خۆيان دەستيان نەبەرى لە مأل و سامانيان ، وه پارهيان نى نەبەرىت ، لەم پشكه يارمه تيان ئەدرىت بۆ ئەوهى بتوانن بگەنەوه جىنگاى خۆيان ، بائەو كەسه لـ جىنگاى خۆيدا دەولە مەندىش بىت .

بەم شىوه يەى سەرەوه لە سەزدهمى فەرمانەرە وایى ئىسلامدا دابەش كراوه . وه چەند ئال و گۆرینكى تىدا كراوه ، بە گۆرەى بارو دۆخ . گوزەرانى كۆمەل . وه لەم سەردە مەشدا ، تواناى ئەوه هەبە كە دەستكارى بكرىت بەو مەرجهى لە مەبەستى گشتى زەكات دەز نەجىت ، كە نەهێشتنى هەزارى و بەرز كردنەوهى ئاستى ژبانی هەزارانە . (چونكە كاتى خۆى كە پىغەمبەر (د.خ) فەرمانبەرانى ئەنارد بۆ كۆكردنەوه و دابەش كردنى زەكات ، فەرمانى پى ئەكردن كە زەكات ئە دەولە مەندان بسىنن وه بیدەن بە هەزارە كان) . بۆ نمونه پشكى دل پاگیر كراوه كان ئەتوانرى بەكار بهێنرىت بۆ بلاو كردنەوهى ئىسلام لە جیهانداو ، دزایەتى كردنى خوا نەناسى ، هەروهه يارمه تى دانی گەلانى ژیر دەسته ، بۆ پزگار بوونيان لە زۆردارى و ستهم و چهوساندنەوه ، وه بۆ يارمه تى دانی ولاته كەم دەرامەت و هەزارە كان . وه يان پشكى كۆيله نازاد كردن ئەتوانرى لە مەيدانى پەروەردە و زانستتا يەكار بهێنرىت بۆ پزگار كردنى كۆمەل لە نەخويندەوارى و نەزانى دوا كەوتن .

سەرچاوه کانی زهکات

زهکات لهم سەرچاوانه‌ی خواره‌وه وهر نه‌گیریت ، وه به ریزه‌ی دیاری کراو :

۱ - له کان و سامانه شاردراره‌وه کانی ژیر زهوی له سه‌دا (۲۰) .

۲ - له کشتوکال و میوه‌هاتا ، به پئی باری ئاودان و نه‌زیهت کیشان بزی دانراوه ، وه‌کو پیغه‌مبه‌ر (دوخ) فه‌رمانی کرد به معاز له کاتیکنا ناردی بو کۆکردنه‌وه‌ی زه‌کاتی به‌مه‌ن فه‌رمووی : (ده‌سه‌ک نه‌ر کشتوکاله‌ی به ده‌ست ناو نه‌دریت) واته بهم شیوه‌یه :

أ - له‌و زه‌وی و زاران‌ه‌ی به ئاوی باران نه‌خۆنه‌وه له سه‌دا (۱۰) .

ب - له‌و زه‌وی و زاران‌ه‌ی به هه‌زی مرۆقه‌وه ناو نه‌خۆنه‌وه له سه‌دا (۵) .

له میوه‌هاتا له‌و سه‌رده‌مه‌دا ته‌نها له خورماو میووژ وه‌رگیراوه ، چونکه میوه‌کانی تر ، له ده‌ستی خه‌لکا نه‌وه‌نده نامیننه‌وه بو ماوه‌یه‌کی دریز خایه‌ن(۹۷) . له‌به‌ر ئه‌وه له‌م سه‌رده‌مه‌شدا ، نه‌توانری له‌ پرووی ئه‌و دیاری کردنه‌وه‌وه ، هه‌ر میوه‌یه‌ک توانای مانه‌وه‌ی دریز خایه‌نی نه‌بیت زه‌کاتی لی وه‌رنه‌گیریت .

۳ - له پاره‌و سامانی بازرگانی و ئالتون و زیودا له سه‌دا (۲۵) ته‌ویش به مهرجی سالتیکی به سه‌ردا تی‌په‌ر بیت .

۴ - مه‌رو مالات له مه‌رو مالاتا به‌م شیوه‌ی خواره‌وه ، نه‌وانیش ئه‌وانه‌ی له له‌وه‌پگای سروه‌ستی‌دا نه‌له‌وه‌رین ، چونکه ئه‌گه‌ر دا‌به‌سته بیت زه‌کاتی له‌سه‌ر نییه .

(۵۷) النظام المالي الاسلامي المقارن : ۲۵

أ - ره شه ولاغ : له سى سهر مانگا يهك سهرى يهك ساله .

ب - مهرو بزن : له چل سهر يهك سهرى يهك ساله .

ج - حوشتر : له پيچ سهر يهك سهرى يهك ساله .

سهر فیتره :

هروهها جورىكى تر زهكات ههيه كه پىي نهآين زهكاتى (فطر) وه له كوردهوارى خۆماندا به سهرفيتره ناسراوه . نه مېش به بۆنهى دوايى هاتنى رۆژووى مانگى رهمهزان و هاتنى چهژنسهره دانراوه بۆ نهوى : لهو رۆژهدا دهستى يارمهتى بۆ ههزاران دريژ بكريت بۆ نهوى هاوبهشى خهلكى بكن له خۆشى جهژناو ، ههست به گهم و كوپى نهكن ، وه له باتى نهوه ، وا ههست بكن كه له كۆمهلايىكى دلفهرم و بر له هاوكاريدا نهژين . ئيبين عهباس ئهلى : پيغه مېهر (دوخ) سهرفيترهى فهرز كرد بۆ باك بوونهوى رۆژوگر له شتى پرو پوچ و قسهى بهتال ، وه بۆ تير كردنى ههزاران .

٤ - دارايى گشتى و گهنجينهى موسلمان :

زاناكانى دارايى پيناسهى نهكن بهو زانستهى كه بايهخ نهوات به خهرج كردنه گشتى و دهرامهته گشتى يهكان و ناراسته گردنيان بۆ هيتانهدى ئامانجه ئابوورى و كۆمهلايهتى يهكانى دهولت .

له رۆژيى سهرمايهدارىدا مه بهست له خهرجيه گشتى و دهرامهته گشتى يهكان ههول دانه بۆ هيتسهستهوى ئابوورى و لات و پيشه سازى يهكان و به چالاكى و ، پهوانهدانى سستى ، ئهويش بهكار كردنه سهر رهفتارى بهرههه هينهكان ، له ريگاي سهباندى باج ، وه يان لابردنى بهوه ، وه يارمهتى داني رۆژه تايبهتى يهكان و پاريزگاربيان . هروهها له ريگاي ئيش و كاره گشتى يهكانهوه (پروژه گشتى يهكان) ،

وه كو پڙگاو بانو دروست كردنى پردوو قوتابخانوو خهسته خو-انوه
 كارهبو ۰۰۰ هتد بۆ نهوهى بئى كاران بخرينه كارهبو ، وه ببنه خاوهنى
 سهه چاوهيه كى داهاه ، تا بتوانن پتويمتى به كانيان به دهست بهيئن ،
 له پڙگاي نهو داهاهوه ، نه مهش نه بيتته هوى پتر بوونى به رههمى
 پرۆزه به رههم هينهان بهو شتوبه به باري ئابوروى نه بوژينهوه .

نيتير نهه پڙيمه بايهخ ناداه بهو جياوازى به كهوره بهى له ناستى
 ژيانى دانىشتواندا هه به ، وه كهوره ترين ناكۆكى چينا به تسى دروست
 بووه ههروهها له پڙيمى سۆشيا لىستى دا ، ئامانجسى خهرجى به
 گشتى به كانو ، ده رانه ته گشتى به كان ، گۆپينى خاوه ندادارىتى ئا به تى به
 به خاوه ندادارىتى گشتى ، وه نه هيشتمنى جياوازى له نيتوان دهوله مه ندو
 ههزاراندا ، يا خود به واتاى خوڤان دروست كردنى كۆمه لىكى بئى چين .

به لام له پڙيمى نيسلامدا دارا بى گشتى نه كرى به سئ
 به شهوه ، وه ههر به شه به دهست هينان و خه رج كردنى ديارى
 كراوه ، وه نه بئى گرنگيان بئى بدوئيت ، وه نابئى تىكه ل بكرين وه به ك
 بودجه يان لئ پيىك بيتت ، وه دهوله ت خوئى به ناره زووى فرمانه وه اريان
 خه رجى بكات بۆ نمونه زه كات كه به شىكى گرنگيانه ، نه بئى لهو بواردانه دا
 خه رج بكرنت كه له ئا به ته پرۆزه كه دا ديارى كراوه له سوره تى
 (التوبه ئا به تى (۶۰) دا .

مه به ستى نيسلام لهه ديارى كردنه نه وه به ، نه ره كو دهوله ت به
 ناره زوى كاربه دهه ستان چۆنيان بوئت خه رجى بكن ، وه كو فرمانه وه اريان
 نهه سه رده مه ، خوڤان بواره كانى خه رج كردن ديارى نه كهن ، وه به تارى
 نه هينن ، له پيئاوى مانه وهى فرمانه وه اريان ، وه گه يشتن به مه به سته
 ئا به تى به كانيان . به ئا به تى فرمانه وه ايانى ولاتانى به ناو نيسلامى ،
 كه مليونه ها دينار خه رج نه كهن له بوارى پر و پا گهنده و سه ربازى دا ، وه

ئەيانەوئى بە زۆرى ھېزو پېرژاپاگەندە خۆيان بسەپېئىن بە سەر كۆمەلدا .
 بۇ ھەلخەلە تاندنى خەلكى چ لە ناوہەى ولات و چ لە دەرەرەى
 ولات ، بۇ ناساندنى خۆيان و زل كردنى ئەو دەست كەوتانەى بەخشىويانە
 بە كۆمەل . كە ئەمەش زۆربەى لە بواری قسە دەناچى ، وە لە سەدا
 چلى ناكړئ بە كرده وە . لە كاتىكا زۆربەى خەلكى ولاتە كايان سەك
 ھەل ئەگوشن لە برساو ، دەمیان بەستووە لە ترسا ، چونكە نە
 ئەوئەندەيان ھەيە تير بخۆن ، وە نە ئەوئەندە ئازادىيان ھەيە بوئىرن دەم
 بكەنەوہ !! بەلام لە پزىمى ئىسلامدا ماوہى ئەوہ نىيە فەرمانرەوايان بۇ
 بەرژەوہندى تايبەتى خۆيان بەكارى بھېئىن ، بەلكو بە پىچەوانەوہ ئەبى
 دەولەتى ئىسلام بەرژەوہندى زۆربەى خەلكى بگريئە پىئش چار بە
 تايبەتى ھەزاران ، كە ئىسلام خۇى مافى ئەوانى ديارى كردوہ ، وە
 كەس بۇى نىيە دەست كارى بكات ، تەنھا مەگەر ئەو دەستكارى
 كردنەش بەرژەوہندى زياترى ھەزارانى تىدايىت .

بۇ نمونە زەكات دانراوہ بۇ نەھىشتىنى ھەزارى و ، بەرز كردنەوہى
 ناستى ژيانيان ، چونكە مەبەستى سەرەكى ئىسلام ھېتانەدى ھاوسەنگى
 كۆمەلایەتىيە ، كە نايەتە دى بە لە ناو بردنى ھەزارى نەبىت .

واتە لە ئىسلامدا مەبەست لە خەرچىيە گشتىيەكان و ، دەرامەتە
 گشتىيەكان ھېتانەدى دادكەرى و ھاوسەنگى كۆمەلایەتىيە وە پىئويستە
 ھەموو خەرچ كردنىك ، وە يان ئال و كۆپىك ، كە لە دارايى گشتىدا
 ئەكرىت نە گرنگىرین پىئويستى خەلكىيەوہ دەست پى بكات ، نەك لە
 ئارەزوى فەرمانرەوايانەوہ ! عومەرى كورى خەتاب (خ) فەرەوويەتى :
 (ھەموو موئسلمانىك لەم سامانەدا مافى ھەيە ، وە مافى ھىچ كەس لە
 كەستىكى تر زياتر نىيە مەگەر كۆيلەيەك - كە مافى زياترە بۇ ئازاد
 كردنى - وە منىش وەكو يەكئى لە ئىئوہ وام) .

که و ابو نیسلام نهو پینگایه ی بریووه له کار به دهستان و بود ی ولاتی کردووه به سنی به شهوه، هه ر به شه بواریک وه یان چهنه بواریکی دیاری کردووه بو خه رچ کردنی ، به پینی گرنگی و پیوستی کومه ل . بو نهوی به شیوه یه کی دارگه رانه هه موو به شه کانی کومه ل به شه دارین ، وه له گرنگترین پیوستی یه وه دهست بن بکات ، له له ناو بردنی کویره وه ری و هه ژاری و ترسو له رز له ناو کومه لدا ، بو هینانه دی کومه لیکي به اختیار .

واته نابی ده رامه تی به شیک نه بواری به شیکي تر دا به رچ بکریت (۵۸) .

وه ته نها نالو گوپیک له و پوووه پووی دابن له میووی نیسلامدا نهوه بوو له سه رده می عومه ری کوپی خه تابدا ، له به شی ده سته کو و ی جهنگدا نهو پشکه ی دانرا بوو بو پیغه مبه ر (دخ) و که سو کاری، عومه ره له نی گرت وه خسته یه سه ر به شی یه که م ، (۵۹) که به رژه وه ندی گشتی کومه ل و به هیز کردنی هیزی چه کدار بوو بو پاریزگاری نیشتمانسی نیسلام .

دهرامه ته گشتی یه کان (که نجینه ی موسلمانان)

دهرامه ته گشتی یه کان له پزیمی نیسلامدا که که نجینه ی گشتی لی بیک دیت ، له م به شانیه ی خواره وه په یدا نه بیت :

۱ - زه کات : له مه و پیش به دریزی له سه ری دواين ، چو که گرنگترین داها ته و، تا پاده یه ک سه ر به خزیه له داها ته کانی تر چ له پوی کۆکردنه وه و چ له پووی خه رچ کردنه وه .

(۵۸) النظام المال الاسلامی المقارن : ۱۰۲ .

(۵۹) سه رچاوه ی پیشو لابه ره : ۱۲۰

۲ - خواه‌نداريتي و سامانه‌کاني ميری *

سازمان

۳ - نهو سامانو خواه‌نداريتي به گشتي يانه‌ی که ده‌ولت

به‌پړيوه يان نه‌بات و سه‌ره‌رشتيان نه‌کات *

۴ - باجي خه‌راج : که بريتي به له باجي زه‌وی و زار . يه‌که‌م

جار له سه‌رده‌می عومهری کوری خه‌تابدا هاته‌کايه‌وه ، خرايه سه‌ر نهو

زه‌وی و زاران‌ه‌ی که موسلمانان ده‌ستيان گرت به سه‌ريا ، به‌لام

هيشته‌يانه‌وه به ده‌ست خواه‌نه‌کانيانه‌وه به‌رامبه‌ر به باجي خه‌راج *

۵ - باجي (ده‌يه‌ک) : بريتي به لهو باج‌ه‌ی نه‌خریته سه‌ر ساماني

بازرگاني پړويشتوو بۆ ولاتاني ده‌ره‌وه ، وه هاتوويش له ولاتاني ده‌رموه

بۆ ولاتي نيسلام ، (٦٠) وه پييان وتووه (عشور) . له‌م سه‌رده‌مه‌دا به

باجي گومرک ناو نه‌بريت *

۶ - باجي (جزيه) : بريتي به لهو باج‌ه‌ی لهو هاوولاتيانه نه‌سه‌نري

که موسلمان نينو، له ولاتي نيسلامدا نه‌زين . بن‌گومان نه‌مانه زه‌کاتيان

لې ناسه‌نريت ، چونکه زه‌کات (به‌ندايه‌تي) موسلمانانو ته‌نه‌سا له سه‌ر

موسلمان فره‌زه . به‌لام نه‌وه‌ی که موسلمان نييه‌و ، وه‌کو هاوولاتيانه‌ک

هه‌موو مافتيکيان هه‌به ، پيوسته نه‌رکيشيان بخريته سه‌رشان *

له‌به‌ر نه‌وه له بريتي زه‌کات ، جزيه يان لې نه‌سه‌نريت، بۆ به‌شداری

کردنيان له به‌ره‌وه‌ندی به گشتي يه‌کاني ولاتا *

۷ - ده‌ستکه‌وتی جه‌نگ : بريتي به لهو سامانو چه‌کوو شتومه‌کانه‌ی

له نه‌نجامي جه‌نگدا له گه‌ل دوژمن ، ده‌ست موسلمانان نه‌که‌ويت

پينج‌يه‌کی نهو ده‌ستکه‌وته نه‌خریته گه‌نجينه‌ی ولاته‌وه ، بۆ خه‌رج کردنی

(٦٠) النظام المالی الاسلامي المقارن : ٦٥ *

بۆ ھەزاران و ھەزاران ، بە پێی ئەم نایەتە پیرۆزە : **واعلموا انما غنمتم من شيء فان لله خمسه وللرسول ولذی القربى والیتامى والمساكين وابن السبیل** (الانفال/ ۴۱) .

۸ - میراتی : ئەو سامانەى لە دواى كەسێك بەجێ ئەمێتێ پاشى مردنى ، وە كەسى لە دوا بەجێ ئەماوە بیدریتى ، لێرەدا دەولەت دەست ئەگریت بە سەرباوو ئەخزیتە گەنجینەى سامانى گشتى یەو ، وە كو پێشەمبەر (د.خ) فەرموویەتى : (من خاوەن میراتى ئەو كەسەم كەسى لە دوا بەجێ نامێتێ) .

ھەر و ھا ئەو پارەو شتومە كانەى ئەدۆزرتەو و خاوەنى نادۆزرتەو ، ئەمیش ئەخزیتە گەنجینەو .

۹ - ھەر باجێكى تر بە پێى بارو دۆخى بەرژەو و ندى موسلمانان و ئایىنى ئىسلام پێویست بکات بە نریت ، دەولەت دەسەلاتسى تەواوى دراوەتێ كە ھەستى بە دیارى كردنى و سەندنى لە ھاوولاتیان بە پێى دەستورى (المصالح المرسله) (۶۱) . كە دەسەلاتىكى فراوان ئەدات بە دەولەت بۆ ھەلسوراندنى كاروبارى ھاوولاتیان ، لە چوار چۆمى نامانجەكانى ئىسلامدا . بۆ نمونە : دەولەت بۆى ھەيە ھەستى بە سەندنى پێژەىك لە سامانى دەولەمەندەكان وە كو پێشەوا مالك فەرموویەتى :

(بە پێى پێویستى گەنجینەى موسلمانان، بۆ خەرچ كردنى لە بەرژەو و ندى گشتى ھاوولاتیاندا ، وە پارێزگارى نیشتمانى ئىسلام) ، وە لە پێناوى ھێنانە دى ھاوسەنگى كۆمەلایەتىدا .

(۶۱) المصالح المرسله : ئەو كێشەىكە كە ئایەتێك یان فەرموودەىكەى لە سەر نىبە وە بەلگەىكەى كێش نىبە لەسەرى كە دا بنریت یان لابریت . لەبەر ئەوە دەولەت بۆى ھەيە لە سنورى بەرژەو و ندى موسلماناندا بپاریارى لەسەر بەدات .

خەرچیه گشتی یه کان

پژیمی نیسلام هر وه کو له هه موو لایه نیکسی زیاندا بۆ چونیکسی تایبه تی و سه ره بخۆی هه یه ، له هه مان کاتا له چۆنیه تی خه رج کردنی دارایی گشتی دا مه به ست و نامانچ و ویستی سه ره بخۆو دیاری کراوی هه یه ، که له سه ره تایی فه زمانه وایی نیسلامدا جی به جی کراوه ، وه هه میسه هه ول دراوه بۆ گه یشتن به نامانجی دیاری کراو . له م پژیهدا په یوه ندیه کی پته و هه یه له نیوان پامیاری دارایی و پیتیازی نابووری دا تا نه و پاده به ی پامیاری دارایی داننه نریت به به شیک له پیتیازی نابووری نیسلام ، چونکه به شتیه یه ک دانراوه که نامانچ و مه به سته کانی نیسلام دابین بکات .

له بهر نه وه پامیاری دارایی ته نها به ره وه ناوه ستی که کۆمه ک به ده ولت بکات ، به پیتدانی خه رجیه گشتی یه کان ، به لکو هه ردوولا هه ول نه دن بۆ گه یشتن به م نامانجانه :

۱ - دابین کردنی ژبانی هه موو خه لکی له نیشتمانی نیسلامدا .

۲ - هه ول دان بۆ هیتنانه دی هاوسه نگسی کۆمه لایه تی له رووی ناستی ژبانه وه به شتیه یه ک نه داری و هه ژاری بنه بپ بکرتیت ، به بهرز کردنه وی ناستی ژبانی هه ژاران ، وه نه هیلانی به فیپۆدانی سامان به فره خه رج کردنی (الاسراف) له نیو ده ولته مه ندانا ، تا هه ردوولا بگه نه ناستیکی به کسان ، که جیگای نا کۆکی چینایه تی تیدا نه میتنی ، نه گه رچی جیاوازی داها ت بمیتنی به پاده یه کی که م .

خه رجیه گشتی یه کان نه گرتین به سنی به شه وه

۱ - ده رامه تی باجی زه وی وزار (خه راج) وه باجی (جزیه) ی سه ره به تاینه کانی تر . وه باجی سامانی بازرگانی (عشور) . نه مانه

ئاراستە ئەكرين بۆ بەرزەووەندى گشتى كۆمەل ، وەكو موجهى
فەرمانبەرانو موجه خۆرانو هيزى چهكدار ، وە دروست كردنى
پرۆزە گشتى يەكان ، وەكو ريگاوبان ، پيويستى يەكانى كشتوكال ،
زانيارى ، تەندروستى ۰۰۰ هتد .

۲ - دەرامەتى زەكات كە لە موسلمانان ئەسەنریت ، بە پيى ئەم
نايەتە خەرج ئەكریت : (انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملين
عليها والمؤلفة قلوبهم والغارمين وفي سبيل الله وابن السبيل فريضة
من الله والله عليم حكيم) التوبة/۶۰

۳ - پينچ يەكى دەستكەوتى جەنگ بە پيى ئەم نايەتە خەرج
ئەكریت : (واعلموا انما غنمتم من شيء فان لله خصمه وللرسول ولدى
القربى واليتامى والمساكين وابن السبيل) الانفال/ ۴۱ .

واتە : بزائن ئەومى ئە جەنگدا دەستتان ئەكەويت پينچ يەكى بۆ
خواو پينجەمبەرو خزمانى و هەثيوان و هەزاران و پيوارانە .

۴ - هەروەها ئەو ميراتى بەى لە دواى كەسيك بەجى ئەمپيى و ،
كەس ميرات پەواى نيبە وەرى بكریت ، ئەو ئەخریتە گەنجينەى
موسلمانانەو ، بۆ مەبەستە گشتى يەكان خەرج ئەكریت .

و ئەو پارەو سامانانەى ئەدۆزيتەو و خازەنسى پەيدا نابيت
ئەویش بە هەمان شتو ئەخریتە گەنجينەى موسلمانانەو بۆ هەمان
مەبەستى گشتى .

لی پسر اویتی دهولته تی نیسلام

پتفه مبهر درودو سهلامی خوای لی بیت
فرموویه تی : (پتویستی که سیکم پی بگه یه نن که خوی
ناتوانی پیم بگه یه نن . هر که سنی پتویستی که سیکمی
که یانده فرمانره و او کار به دهستان ، که خوی ناتوانی
پی یان بگه یه نن ، خوا نه جاتی نهادت له پردی سهر
دوزه خو نه چیتته به هه شته وه ، نهو پوزه ی که هیچ
فریای کهس ناکه وی و قاچ گیر ناییت له هیچ و دهست
ناگاته هیچ شتی) .

لی پسر اویتی دهولته له نیسلامدا

هموو نه زانین دهولته بریتی به له نوینه رانی کهل ، پاش
هه لبراردنیان بو فرمانره وایی کردنی ولات ، به پیی دهستورو یاسا (۶۲) .

دهولته تی نیسلامیش بریتی به لهو کار به دهستانه ی که هه ل
نه بزیردین بو فرمانره وایی دهولته تی نیسلام ، به پیی دهستورو یاسای
نیسلام که قورئان و فرمووده کانی پتفه مبهرو تیکوشانی زانایانی
نیسلامه . وه هر کاتی لای دا لهو دهستورانه پتویسته له سهر موسلمانان
ههول بدن بو پاست کردنه و بیان ، وه یان لبردنو گۆرینیان ، به
دهولته تیکی نوی ، وه کو پتفه مبهر (دوخ) فرموویه تی : (بو خه لکی نییه
کۆی پرایه لی که سیک بن که له فرمانه کانی خوا لای دابن) . ههروه ها
ه بو به کری سدیق فرموویه تی : (هه تا من کۆی پرایه لی فرمانه کانی

(۶۲) نهه نهو فرمانره وایانه ناگریته وه که نه ریگای گهردشی (کوده تا ی
سه دبازی یه وه دینه سهر کورسی فرمانره وایی و به ناگرو ناسن
خویان نه سه پینن به سهر میلله تا .

خوئا بىم ئىتوۋش گۆي رايەلى من بن ، ئەگەر من لامدا ئىتوۋش گىتوۋم بۇ
مەگرن) .

لىرەدا با چەند نمونە يەك بخەينە پىتس چاۋ بزائىن فەرمانرە وايانى
نىسلام چۆن بوون لە كاتى خۆيدا . ئىنجا ئەي خوينەرى خۆشەويست
خۆت بەراوردىان بىكە لە گەل فەرمانرە وايانى ئەم سەردەمەدا : حوزە يە
ناۋىك ئەگىرتتەۋە ئەلى : جارىكىيان چووم بۇ لاي عومەرى كورپى خەقاب
كە دىم ، ماتو مەلۇل دانىشتوۋە . پىم وت : ئەۋە چىتە ئەي سەردارى
موسلمانان ، وا بەزارە داى گرتوۋى ؟

وتى : ئەترسم ھەلە يە بىكەم ، يان كارىكى ناپوۋا بىكەم ، كەستان
پىم لى ئەگىرت !!

حوزە يە وتى : بە خوا ئەگەر دىمان لە راستى لات داۋە ، پىت لى
ئەگرىن و راستت ئەكەينەۋە ، ئەگەر بە قسەت نەكردىن ، بە شمشىر
لىت ئەدەين . لىرەدا عومەر زۆر دلخۆش بوو ، بەزارە بەرى داۋە وتى :
سوياس بۇ خوا كە ھاۋرپى داۋمى بەرگى لە لادانم بىكات (۶۳) .

ۋە يان عومەر فەرموۋىتەتى : (ئەگەر ئىستىرك لى عىراق پى
ھەلبىكەۋىت ، لە پۆزى قىامەتا من لى پىسراوم بەرامبەر خوا ، كە بۇچى
پىگام بۇ تەخت نەكردوۋە !؟

ھەرۋەھا فاتمەي خىزانى عومەرى كورپى عەبۇل عەزىز ئەلى :
جارىكىيان چوومە زوۋرەۋە بۇ لاي عومەر ، دىم لى سەر بەرمالەكەي
دانىشتوۋە ، دەستى خىستۆتە زىر چەناگەي و چاۋى پىر بوۋە لە فرمىسك .
پىم پىسى : ئەۋە چىتە ؟ وتى : بى قەزابى ئەي فاتمە من لى پىسراۋى

(۶۳) عمر نظره عصرية : نوسىنى كۆمەلىك نوسەرى موسلمان

ئەم مېللەتەم ، لەبەر ئەو ئەستىبىر لە ھەزارىك ئەكەمەو كە برسېتەتە ،
 وە نەخۆشەك كە نەخۆشەكەى زۆرى بۆ ھەتتاو ، وە پەش و پوتىكىسى
 بىن خانەوانە ، وە ھەتتەو دلشكاو ، وە بىئەزنى تەنھا ، غەدر لى كراوى
 خەفەت بار ، غەربىكى داماو وە پىرىكى فرە خىزان و كەم سامان ، وە
 ئا لەم بابەتەنە لە ھەموو لايەكى ولاتا ، وە ئەزانم كە خواى گەورە لە
 پۆزى قىامەتا لە من ئەپرسىتەو وە پالپشتى ئەوانىش پىتخەمبەرە (دەخ) ،
 لە بىرى ئەو دەدا بووم كە چۆن بىتوانم بەرامبەرى پابوو سىتم ، نىتر دلم
 پىر بوو و دەستەم كرىان (٦٤) . ئەو يە راستى لى پىرسراوتى و ،
 راستى دلستوتان بۆ مېللەت ، وە تىكۆشان بۆ چارەسەر كىردنى
 كىر و كرىتە كانىيان ، وە ئەمەش لە ئەنجامى باو و بە خواى گەورە و پزىمى
 نىسلاممەو ھەلقوللەو . ئەمە لە لايەك ، وە لە لايەكى ترىشەو پووداوى
 يەكەم ئەو دەر ئەخات كە موسلمانان مافى شۆرش كىردن و ياخى بوونىيان
 ھەيە دزى ئەو دەولەتەى بە پىزى دەستورە كانى نىسلام فەرمانەرە و اىبى
 ناكات . كە و ابو لەبەر ئەو دەولەت نوئىنەرى گەلە ، لە ھەلسوپاندىنى
 كاروبارى زىاندا ، ھەر بەو شىئەو يە ، دەولەت لى پىرسراو لە داراىسى و
 سامانى خەلكى ، لە كۆكردنەو و خەرج كىردنى ، بە شىئەو بەك كۆمەل
 بەرەو دادگەرى كۆمەلەتەى بەرئىت و دوورىان بخاتەرە لە دواكەوتن و
 نەزانى و نەخۆشى و ، پىنگاى پىشكەوتن بگىرتە بەر ، لە ھەموو بوارە كانى
 زىاندا .

واتە دەولەت لە پزىمى نىسلامدا لى پىرسراو لە ھاوبەش كىردنى
 ھەموو خەلكى لە سامان و داراىسى ولاتا . خواى گەورە فەرموو يەتە :
(خلق لكم مافي الارض جميعا) واتە : ھەرچى لە زەویدا ھەيە بۆ
 ئىوھمان دروست كىردووە ھەمووتان . بىن گومان وشەى ھەمووتان

(٦٤) مشكلة الفقر وكيف عالجهما الاسلام/الدكتور يوسف القرضاوى :

تیکرای خه لکی نه گریته وه ، به بی جیاوازی بۆ نه وهی هه موو خه لکی
بتوانن مافی خوڤان وه ربگرن وه کهس بی بهش نه بیت . کاتێ خوای
گه وه ئاده می له به هه شتا نیشه جێ کرد هه موو پتویستی به کانی ژیا نی
بۆ ئاماده کرد بوو ، وه کو له قورئاندا فرموو به تی :

(ان لك الا تجوع فيها ولا تعرى وانك لاتظموا ولا تضحي) طه ۱۱۸-۱۱۹

واته : نه بی نه برسی بیت ، وه نه پووت بیت ، وه نه تینسوت
بیت ، وه نه سه رماو گه رما کارت تێ بکات .

وه کاتێ باو که ئاده م له به هه شت کرایه ده رموه ، خوای گه وه وه
نه و مافانه ی لێ نه سه نده وه ، چونکه خوا سزای که سێک نادات به برینی
پۆزی و پتویستی به کانی . به لām نه و مافانه ی به سه ته وه به هه ول و
تیکۆشان و کار کردنه وه له سه ر زه وی .

بۆ نه وه ی به کار کردن زه وی ئاوه دان بگریته وه به ندایه تی خوای
تیدا بگریت ، وه ببیته کینگه ی پۆزی قیامت .

هه وه ها پێغه مبه ر (د.خ) فرموو به تی : (هه ر که سێ کارێکی ئێمه ی
گرته ده سه ت و ، خانووی نه بوو نه بی خانووی بدریتی ، وه نه گه ر ژنی
نه بوو ، نه بی ژن به ینی ، وه نه گه ر ولاغی هاتوو چۆی نه بوو ، نه بی
بیدریتی)

کاتێ پێغه مبه ر (د.خ) ئه م فرمانه ی ده کردوه ، به ناوی ده وله تی
ئیسلامه وه ده ری کردوه ، وه لێ پرسراویتی ده وله تی دیاری کردوه ،
چونکه پێغه مبه ر (د.خ) له و کاته دا فرمانه ی وای ئیسلام بوو .

مامۆستا مسته فا سباعی نه لێ : هه ر چه نده ئه م فرمووده یه
فرمانه رانی ده ولت نه گریته وه ، به لām نه و هۆو پێداویستانه ی نه بیته
هۆی نه و ده سه ت که وتانه بۆ فرمانه ران - که به ده سه ت هێنانه

پتویستی به کانی ژیانیه تی، بۆ نهوهی دامهزراو بیت، وه ئهرکی سهershانی به شیتویهکی ریک و پیک به جی بهیتی - نهوه نهگه بهتی که پتویسته ، نهو پتویستی یانه بۆ هموو کار گهرانی کومهل نه انجام بدریت ، با به کومه کی گه نجینهی گشتی یش بیت (٦٦) .

تیر کرنی ههزارانو بهرز کردنهوهی ناستی ژیانیانو ، هینانهدی هاوسهنگی کومه لایه تی و دادگهری ، ئهرکی سهershانی دهوله تی ئیسلامه ، وه پتویسته نهجامی بدات ، به پیی تواناو باری نابووری ولات .

تا نهو راده بهی نهگهر پتویست بوو ، به زۆر له دهوله مهنده کان بهسهریت ، وه بدریت به نه داران که نیانهو داماون ، لهو باره یهوه عومهری کورپی خهتاب (خ) فرموویه تی : (نهگهر له سهره تای کارمهوه به بیرمدا بهاتایه نهوهی نه مپۆ دیت به بیرمدا، زیادهی مالی دهوله مهنده نام وهر نهگرتو دابهشم نه کرد به سهershاراننی کۆچه راندا .

ههروه ها عومهر له گه نجینهی گشتی مانگانهی بریوه تهوه بۆ ههزارانو کهنه کارانو لی قهوماوان (٦٧) .

ههروه ها فرموویه تی : (ههر کاتی خه لکسی نهوه نده یان نه بوو بهشیان بکات ، مهگهر مالو دارایی یان تیکه ل بکریت ، نهو کاته هموو دارایی به که یان تیکه ل نه کم ، تا هه موویان نیوه تیر بکرین ، چونکه کهس به نیوه تیری نامریت . تا کاتی خوای گهوره دهروو نه کاته وه) .

وه یان به کهم کردنهوهی ههلی کارکردن بۆ دهوله مهنده یان ، وه زیاد کردنی هه ل بۆ ههزارانو خسته نه کاریان ، بۆ به دهست هینانی داها ت بۆ خۆیان . وه کو عومهر به (هانی) ی سهershکاری دهشتی په بزه ی

(٦٦) اشتراکیه الاسلام . دکتور مصطفی السباعی .

(٦٧) تفسیری خال/جزمی بیستو ههشته م . لاپه ره /٢٩ .

وت : نهی هانی بآلت پاخه بۆ خه لکی ، خۆت بپاریزه له ستهم لی کراو ، چونکه هاوارو نزای گیرایه . ماوهی کهم مالیات بده با مالیاته که یان بله وه پینتی ، وه ماوهی مالیات زۆره کانی وه کو کوری عه فان و کوری عه وف کهم بکه ره وه ، چونکه نه وان نه گهر مالیاته که شیان بفهوتی نه گهرینه وه بۆ کشتو کال و خورماکانیان . به لام نه گهر کهم مالیاتی هه ژار مالیاته که ی بفهوتی ، مندا له کانی نه هینتی و نه قیرینتی به سه رما : نهی سه رداری موسلمانان ! واته داوای یارمه تی له ده ولت نه کات له کاتی هه ژاریدا ، ئایا نه توانم گوئی یان نه ده منی ؟! له وه پره که ئاسانتره بۆ من له ئالتون و زیوو ، چونکه زه وی خۆیان بووه وه نه گهر نه یانده یینتی وانه زانن سته میان لی کراوه (٦٨) .

مافه گانی هاوولاتیان له سهه دهوئلهت

پتغه مبهه (د ۰خ) فهروویه تی (پتویستی که سیکم پی بگه یه نن که خوی ناتوانی پیم بگه یه نن ، ههه که سی پتویستی که سیکم گه یانده فهه مانپه و او کار به دههستان که خوی ناتوانی پی یان بگه یه نن ، خوا نه جاتی ئه دات له پردی سهه دوزه خو ئه چیته بهه هه شته وه ، ئه و پوژه ی که هه چ فریای که س نا که ری و قاچ گیر نابیت له هه چ دهه ست نا گاته هه چ شتی) *

ههروه ها عومهری کوری عه بدول عه بز داوای کردوه له خه لکی هه مو هه ریمه ئیسلامیه کان که گیر و گرفت و سهه مکاری موسلمانانمان پی بگه یه نن وه کو له نامه گانیا بو هاوولاتیان نویسیه تی : (ههه که سی سهه مکاری به کمان بو ناشکرا بکات ، وه یان کاریکمان پی بگه یه نن که سوودی گشتی موسلمانان وه یان سوودی موسلمانیکم تیدا بیت ئیمه به خشیشی ئه ده نیئ نه سهه دیناره وه تا سی سهه دینار به گویره ی گه وره یی کاره که یی و دووری هه ریمه که ی که لیوه ی ها تووه به لکو خوا مافی که سیکم پی زیندو بکاته وه ، وه یان سهه میکی پی لایبری یا خود ددرگای چاکه ی لیوه بگریته وه!) (۶۹) *

ئیسلام پتویستی به بناغه یی گانی هه مو هاوولاتیه کی دا بین کردوه ، وه کو خواردن و جل بهرک و خانوو ، ههروه ها سهه ولدان بو به دهه ست هیتانی ژن هیتان و به سهه وودان بو نه وانسه ی ئه یانه ریت (ژنیان نییه ، یان شویمان نه کردوه) ههروه ها خویندن و تیمار کردنی

(۶۹) ملامح الانقلاب الاسلامي في زمن عمر بن عبدالعزيز/دکتور عمادالدین خلیل : ۱۳۰

دابين كردوه . ئەمانە ھەمويان ئەركى سەرشانى دەولەتى ئىسلامە
كە ئەنجامیان بەدات(۷۰) .

وھەكو لە وتەكانى سەرەوھەدا بۆت دەركەوت ، دەولەت لى پەرسراوہ
لە ئەنجامدانى ئەم پىويستيانەى خوارەوہ ، بۆ ھەموو ھاوولآتىەك لە
ولآتى ئىسلامدا :

۱ - مافى خواردن و خواردنەوہ و جلو بەرگ و نىشتەجى كردن .

واتە : دەولەت لى پەرسراوہ لە بەدەست ھىنانى ئەو مافانە بۆ
ھەموو ھاوولآتىەك، وە نابى كەستىك نەبرىسى و تىنوى بى ، وە نەرووت و
بى خانە و لانە بىت .

۲ - مافى كار كردن :

دەولەت لى پەرسراوہ لە نامادە كردنى كار بۆ ھەموو ھاوولآتىان و
خستە كارىان ، بۆ ئەوہى بتوانن ژيانى خۆيان و مال و منداليان دابين
بکەن . وە ئەركى سەرشانىان بەجى بەيتن بەرامبەر بە كۆمەل ، وەكو
لە باسى خاوەندارىتىدا باسماں كرد . ھەرەھا پىويستە كەرەسەى
كار كردن نامادە بکات بۆ ھەموو كرىكارو كاسب كارىك . لەو بارەيەوہ
پىشەوا غەزالى لە پەرتوكى (احياء علوم الدين)دا فەرموويەتى: (پىويستە
لە سەر دەولەت كەرەسەى كار كردن نامادە بکات بۆ ھەموو كرىكارىك،
وہ ھەرەھا كار نامادە بکات بۆ ھەموو بى كارىك) (۷۱) .

۳ - نامادە كردنى ھۆى ھاتو چۆو گواستەوہ بۆ ھەموو ھاوولآتىان بۆ
ئەنجامدانى كاروبارى دوور و نزىكانيان .

(۷۰) الاسلام ضامن للحاجات الضرورية/عبدالعزیز بدرى : ۲۶

(۷۱) ھەمان سەر چاوەى پىشەو : ل : ۱۵

۴ - مافی خویندن و تیمارکردن :

خویندن و تیمارکردن له مافه سروشتی و گرنهگه کانی مروئن، که پیویسته هموو کهس به دهستیان بهینئ له ژمانیا ، وه نیسلام بایهخی زۆری پی داو ، چونکه بی ئەوان ژیانسی مروئ سەخت و پر له کوئره وهری به ، وه به هیچ شتیه بهک پیشکەوتن به دەست نایهت .
خوای گهوره فەرموویهتی : (قل و بی زدنې علما) طه/ ۱۱۴
واته : بئئ : ئەی پەروەردگار زانست و زانیاری زیاترم بەهەری .

ههروهها پیغه مەبری مەزن (د.خ) فەرموویهتی : (هەر کەسێ پێگایهکی گرتە بەر مەبەستی بە دەست هێنانی زانست بو ، خوای گهوره پێگای به ههشتی بۆ ئاسان ئەکات) وه فەرموویهتی : (داوای زانست بکەن با له چینیشت بیت) ، (فیر بوونی زانست فەرزە له سەر ههموو موسلمانیک) (بخوینن له پیشکەوه بۆ گۆر) واته : له دایک بوونهوه تا مردن .

ئهم فەرموودانهی سەرەوه ئەوه ئەگهینن که خویندن ئەرکی سەر شانی ههموو کەسێکه ، وه پیویسته له سەر ههموو کەسێک که بخوینن . له بەر ئەوه ئەرکی سەر شانی دهولەته ههموو پێداویستیکی خویندن ئاماده بکات بۆ خەلکی ، بۆ ئەوهی بتوانن ئەو ئەرکەهی سەر شانیان ئەنجام بدن . ئەمەش هۆیهکی سەرەکی به بۆ پیشکەرتنی ولات له ههموو پرویه کەوه .

ههروهها تیمار کردنی نهخۆشان ئەرکی سەر شان دهولەتهو پیویسته ههموو جێگا و پێگا و پێداویستیکی بۆ ئاماده بکات . لهو باره یهوه پیغه مەبر (د.خ) فەرمانی داوه ، جێگا و پێگای ئاماده کردووه بۆ تیمارکردنی نهخۆشان ، وه له گهنجینهی دهولەت خهرجیه کانی دا بین کردووه (۷۲) .

(۷۲) هه مان سەر چارهی پیشو لاپه ره : ۲۳

۵ - دایینو دلیئا کردنی ژئیانی ئەو مندالانەى خواوەنەکانیان ئەمریو له دوای بەجێ ئەمێنن . وه دارایی و سامانیکی وایان بۆ بەجێ ئەماوه که مندالەکان بتوانن بەباشی خۆیانى پێ بژی بنن ، تا کەم و کۆری و تەنگانە نەبەتە پێگای ژئیانیان و پەشو و پووت نەبن . لەر بارەیهوه پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی : (هەر کەسێ سامانسی بەجێ هێشت بۆ ئەوانەى له دوای بەجێ ماون ، وه هەر کەسێ هەتیوی بەجێ هێشت پەروەردە کردنیان له سەر منە) هەر وهها (د.خ) فەرموویەتی : (من لێ پرسراوم لەوانەى کەسیان نییه و من کەسیانم) واتە : دەولەت لێ پرسراوه لێیان ، بەخێو کردن و پەروەردە کردنیان ئەرکی سەر شانی دەولەتە .

۶ - زاناکانی ئیسلام ، تەنها خواردن و پۆشاک و خانە لانەیان بە پێویستی یە سروشتی یەکانی مەرۆف دانە ناوه ، بەلکو له مەرۆفدا ئارەزوو و ویستی تریش هەیه که پێویستی بە دەست هێنان و تیر کردن هەیه وه کو ئارەزووی (جنس) که سنه تیکسی خوایی یە بۆ ناوه دان کردنەوهی جیهان و مانەوهی ئادەمیزاد تا پۆژی دیاری کراو . لێره دا ئیسلام تیر کردنی ئەم ئارەزووهی بە یەکتێ له پێویستی یە سروشتی یەکانی مەرۆف دا ناوه . نمونهش زۆره بۆ ئەو مه بهسته وه کو :

جاریکیان پیاویک هاته لای پێغەمبەر (د.خ) وتی : (من ژنیکم له ئەنصاریه کان هیناوه ، پێغەمبەر لێی پرسى له سەر چەند مارهت کردووه ؟ وتی : له سەر چوار (اوقیة) . پێغەمبەر (د.خ) فەرمووی : له سەر چوار (اوقیة)؟! وه کو زیوو لهو شاخه بتاشن وایه . ئیستا نیمانه هیجت بدەینى ، بەلام بەلکو بت نێترین بۆ کاروانیک دەستگەرتت لێی بیی) (۷۳) .

(۷۳) مشكلة الفقر وكيف عالجه الاسلام : ۱۰۸

لیتره دا ئیسلام پیتویستی کردوو له سهه موسلمانان ، خاوهن
 سامانه کانیان کۆمهك بکهن بهو ههزارانهی نهیانهوی ژن بهیننو
 ههزاری ماوهیان نادات . زۆر نه زاناگان نهین : نهمه نه رکمی سهه
 شانی دهولهتهو پیتویسته نهنجامی بدات . خوی گهزره فهرمویهتی :
**(وانکحوا الایامی منکم والصالحین من عبادکم واما نکم ان یكونوا فقراء
 یغنهم الله من فضله والله واسع علیم) النور/ ۳۲** واته : ژن بهیننو
 شوو پهیدا بکهن بۆ نهوانهی که نیانهو پیتویستی یان پیتیهتی ، وه گوی
 نهدهن به ههزاریان) .

ههروهها نهبو عوبهید قاسم کوری سهلام له کتیبی (الاموال)دا
 بۆمان نهگپیتهوه نهلی : عومهری کوری خهناپ ژنی هینا بۆ عاصی ،
 یهك مانگ له دارایی گشتی خهرجی دایه) .

ههروهها له سههدهمی عومهری کوری عهبدول عهزیزدا ، عومهر
 فهرمانی دابوو ههموو پۆزی جاپ بدریت : کوان ههزارهکان ؟ کوان
 نهوانهی ژنو شوویان نییه ؟ تا کاریان نهنجام بدهین .
 نهم رووداوانه نهوه نهگهیهنن که نه رکمی سههشانی دهولهته ، نهم
 پیتویستی بهی مرۆف نهنجام بدات ، نه نه خۆی نهیتوانی نهنجامی
 بدات .

۷ - پاراستنی خوینو سامانو ناموس :

پیتخه مبهه (دوخ) فهرمویهتی : (خوینو سامانو ناموسی
 موسلمانان نه سهه موسلمانان حهرامه) . واته : لی پسراره له
 پاراستنی گیانی مرۆف له نازاردانو له ناو چوون به شیتوه بهکی ناپهوا
(ولا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق) الانعام/ ۱۵
 واته : ههچ که سیک نه کورن به ناههق .

(يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتل) البقرة/ ١٧٨ واته :

نهى نهوانهى باوه پتان هيتناوه سزاي پياو كوز كوشتنهويه .

ههروه ها دهولت لئ پسراره له پاراستنى سامان و دارايى

هاوولآتيان نه داغير كردن دزى و ، پروت كردنهوه و تالآن كردن .
خوای گهوره فهرموويه تى : (والسارق والسارقة فاقطعوا ايديهما)

المائدة/ ٣٨ واته : دهستى دز بپرن .

ههروه ها دهولت لئ پسراره له پاراستنى نابروو ناموسى

خهلكى ، له ناوو ناتوره و تاوان كردن بهرامبهرى : (يا ايها الذين آمنوا

لا يسخر قوم من قوم عسى ان يكونوا خيراً منهم ولا نساء من نساء

عسى ان يكن خيراً منهن ولا تلمزوا انفسكم ولا تنازروا بالالقاب بشئ

الاسم الفسوق بعد الايمان ومن لم يتب فاولئك هم الظالمون)

الحجرات/ ١١ . واته : نهى نهوانهى باوه پتان هيتناوه كالته به يه كترى

مه كهن ، چونكه لهوانهيه نهزهى كالتهى پئ نه كريت باشتر بيت ، وه

خهوش له يه كترى مه گرن ، وه ناوو نانوره مه نين له يه كترى . زور

خرايه ناوو ناتوره نان له يه كئ كه باوه پرى هيتناوه ، نهوهى به شيمان

نه بيته وه سته مكاره .

ئيسلام شان به شانى پيشنهوتن نه پروات

وه كو نه زانين ئيسلام پزيميكى سه ربه خوؤ خوايى به بو زياني مرؤفايه تى ،

وه دواين پزيمى خوايى به بو سه مرؤف له بهر نه وه به شتويه كى وا

ته واو و نه بار هاتوته خواره و ، كه بتوانيت بكونجيت له كه ل زياندا

به پنى كات و شوين و گه شه كردنى زياني كومه ل .

ئهم پزيمه نه كريت به دوو به شه وه :

به شى يه كه م : برىتى به له بپرو باوه پرو به رستن و ره وشت كه

دهستوریکی نه گۆپرو تهواوی دیاری کراویان بۆ دانراوه ، وه ماوهی
هیچ ناکۆکی و ئال و گۆپریکی تیدا نییه .
بهشی دووههم : پژیرو پینکخستنی کۆمهال (الشریعه)

لهم بارهیهوه پژیمی ئیسلام تهنهها سههره تا گشتی و هینه
سههره کیهکانی دهست نیشان کردوه ، نهمانیش دهستوری خوایی،
وه ماوهی ئال و گۆپریان تیدا نییه ، وه کو (شوری) پراویژ کردن
(وشاورهم فی الامی) . وه دابین کردنی لای کهمی پیتیستی ژیان بۆ
ههزاران (وفي اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم) (۷۴) . (ان لك الا
تجوع فيها ولا تعری وانك لاتظمؤا ولا تضحي) .

ههروهها زه کات دانان له سههر موسلمانان ، پینکه نه دان به
دابر کردن وه سوو خواردن ، یان گزی کردن له کرین و فروشتن و
کاروباری تری ژیاندا ، ماوه نه دان به کۆکردنهوی پارو هه لگرتنی
به بیئیهوهی بخریته کارهوه ، بوونی خاوه نداریتی تایبهتی به لام بهو
مهرجانهی بۆی دیاری کراوه . . . هتد .

به لام درێژه و چۆنیهتی چی به چی کردنی ئهو مه به ستانه دیاری
نه کراوه ، به لکو پیتیسته به پیتی گۆپانی کات و شوین و باری ژبانی
خه لکی بگۆپیت ، وه هه کۆمه له به پیتی هه لو مه رجی تایبهتی
به رژه وه نندی خه لکی . به لام له سنووری نهو دهستووو یاسا گشتی یانه دا
که دیاری کراوه بۆیان (۷۵) .

هه ندی له زاناکانی ئیسلام بهم لایه نه ئه لئین ناوچهی بۆشایی نه
پژیمی ئیسلامدا . ئهم بۆشایی به نایبت به کهم و کوری بۆ ئیسلام

(۷۴) ایدولوجیه التشریح الاسلامی/محمد شوقی الفنجری/مجلة
العربی عدد/ ۲۰۶ .
(۷۵) هه مان سههر چاوهی پیتشو .

بەلكو بە پېچەوانەمە ، لايەننىكى زۆر گرنكى ئەم پزىمەيە ، كە ماوەى داوہ بە كۆمەل لە سنوورى ئەو دەستورە گشتى يانەدا بکۆشیت بۆى وە نەرمیەكى وای داوہتې ، كە پزىمىكى زىندوو بە توانايە ، وە پزىمىكى ھەتا ھەتايى بە بۆ مرۆڤايەتې بە • چەند مرۆڤايەتې پېش بکەويت وە گەشە بکات ، شان بەشانی ئەپروات بەبې ھېچ دوا كەوتن و كەم و كورتیەك •

تیکۆشانی زانا يان و شارەزايان بۆ شى کردنەوہى دەستورەکانى ئىسلام و جى بەجى کردنى ناو ئەبریت بە (اجتھاد) • پىغەمبەر (د•خ) زۆر گرنكى پى داوہ ، فەرموویەتې : (ئەوہى اجتھاد) بکات وە مەبەست بپىكى ، واتە بە تەواوى مەبەستى ئىسلامى پوون کردبیتتەوہ – ئەوہ دوو چاکەى بۆ ئەنوسریت لای خواى گەورە ، وە ئەوہى (اجتھاد) بکات وە مەبەست نە پىكى ، يەك چاکەى ھەر بۆ ئەنوسریت) بى گومان نەمەش ھاندانە بۆ تیکۆشان لەو رینگايە دا •

ئىسلام شىوہەكى جى بەجى کردنى ديارى كراوى دانە ناوہ كە كۆمەل خۆى پتوہ بەستیت وە لىى دەر نەچیت ، بەلكو پتويستە بە پى كات و شوینى ھەر كۆمەلەك جى بەجى بکرنیت بەلام وەكو وتمان بەو مەرجەى لە دەستورو رىيازەكان دەر نەچیت •

پووداوى مېژوو پى مان زۆرە بۆ ئەم ئالو گۆرانە ، كە لە جى بەجى کردنى ئىسلامدا ، بە پى بارو دۆخى كۆمەل و كات و شوین كراوہ بۆ نمونە لە سەردەمى عومەرى كورپى خەتابا تۆمار کردنى سەربازانى لە ولاتە دراوستىكان وەرگرت ، وە جى بەجى كرد ، لە كاتىكا تۆمار كردن لە سەر دەمى پىغەمبەر و ئەبو بەكرا نەبوو •

ھەر و ھا دا بەش نە کردنى زەوى وزارى مىسر و عىراق و شام بەسەر جەنگاومراند ، لە كاتىكا لە سەردەمى پىغەمبەردا (د•خ) دا بەش كراوہ

به سهرياندا ، وه زۆر نمونهی تریش که نهو لایه نه گرنهگی ئیسلام و
چۆنیه تی پرکردنه زهی (ناوچهی بۆشایی) روون نه کاته وه . نه مانهش
نالو گۆرێک بوون به پێی بارو دۆخی ژبانی موسلمانان و گه شه کردنی
له و سه زده مه دا .

ئینجا بۆ زیاتر پوون کردنه وهی ئهم لایه نهی پژی می ئیسلام ،
بیروپای هه ندی له زاناکانی ئیسلام نه خهینه پێش چاو ، که نهو
باره یه وه ده ریان بریوه ، وه بناغه یه که بۆ جی به جی کردنی ئیسلام :
پیشه و اغزالی فهرموویه تی : (مه به سته کانی شه رعی ئیسلام پارێزگاری
پێنج شته له ژبانی خه لکیدا نه وانیش : پارێزگاری ئابینیان ، پارێزگاری
خودیان (نفس) ، پارێزگاری ژیریان ، پارێزگاری وه چه یان (النسل) ،
ههروه ها پارێزگاری سامانیان . واته هه رچی پارێزگاری نهو پێنج
مه به سته ی سه ره وه بکات نه وه به رژه وه ندی به ، وه هه رچی له وانه لابدات
خرابه یه و دوور خسته وه ی به رژه وه ندی به (٧٦) .

وه پێشه و شاطبی له و باره یه وه فهرموویه تی : (ئیمه نه بینین
یاسادانه ر [خوا] به رژه وه ندی خه لکی مه به سته ی تی . یاسا ئاسایی یه کانی
(مدنی و جنائی) نیتو گه لان نه گۆرین به پێی گۆرانی خه لکی ، شتیك
قه دهغه نه کریت کاتیك به رژه وه ندی تیدا بیت ، به لام هه مان شت ره و
نه کریت نه گه ر به رژه وه ندی تیدا بو) (٧٧) .

ههروه ها ئیبن ته میمه فهرموویه تی : (خوای گه وره پێغه مبه رانی
ناردوه و کتیبی ره وانه کردوه بۆ نه وه ی خه لکی به دادگه ری بژین نه ویش
نهو دادگه ری یه که زه وی و ئاسمانه کانی له سه ر پاره ستان ، که و ابوو

(٧٦) اشتراکیه الاسلام له - المستضفی جا ١ ص: ٢٧٨ وه ری گرتوه .
(٧٧) هه مان سه ر چاوه ی پێشو له الموافقات ٢-٣٠٦ وه ری گرتوه .

هەر کاتێ بەلگه و پڕواله تی راستی (حق) ده رگه وت ، وه به هه ر پڕبگایه ک،
ئهمه شه رعی خوا و ئایین و فه رمان و په زامه نده تی (٧٨) .

که واپوو به رژه وه ندی کۆمه ل له سنووری دادگه ری و پارێزگاری
نه و مه به ست و ئاما نه جانه ی که پیشه وایانی سه ره وه ده ریان به یوه
مه به ستی سه ره کی ژریمی ئیسلامه ، وه ده رگه ت بۆ هیه له
سنووره دا هه رچی به رژه وه ندی کۆمه لی تیدا بیت بیگات .

دواووته

له کاتیک ئه مانه وی له نابووری ئیسلام بکۆلینه وه ئه بی نه وه مان
نه بیر نه چیت که رژیمی ئیسلام پڕیمیک گشتی سه ره به خۆیه وه هه مو
لایه نه کانی زیان ئه گرتنه وه ، کۆمه لایه تی و نابووری و پامیاری ٠٠٠ هتد وه
نا توانین پارچه پارچه جی به جی بکه یین ، به بی ئه وه ی گرنکی بده یین به
یه کیه تی هه مو به شه کانی رژیمه که ، چونکه به یوه نده یه کی پته وه هیه
له نیوان هه مو به شه کانی ، وه هه ر به شه کار ئه کاته سه ر به شه کانی
تر ، وه کاری تی ئه کریت له به شه کانی تره وه . وه هه ر جیا کردنه وه یه ک
وه یان به ش به ش کردنی ک له م رژیمه دا ئه بیته هۆی له نگی و سه ر نه گه وتن
له هینانه دی ئاما نه و مه به سه ته کانی .

له بهر ئه وه که ئه مانه وی نه نابووری بدوین ، ئه بی بگه پڕینه وه بۆ
بیروپرای گشتی ئیسلام به رامبه ر به سامان و گه ردون و زیان . وه هه روه ها
بایه خ بده یین به کاری هه ر به شه ی ئه م رژیمه بۆ سه ر لایه نی ئابووری ،
وه کار و تینی ئابووری بۆ سه ر ئه وان .

بۆ نمونه پامیاری سامان له ئیسلامدا به ستراوه به بیروباوه ری
ئیسلامه وه ، وه بیسته بگه پڕینه وه بۆ روانگه ی ئیسلام بۆ سامان و
(٧٨) هه مان سه ر چاوه ی پیتشو له اعلام الموقعین ٣-٥٤٣ وه ری گرتوه .

گەردون و ژيان . دەربارەى سامان و ئەركو پتويستى يانەى كە
ديارى كراوه بۆ خاوەن سامان ، چ لە پرووى پەيدا كردن و پەرەپتدان و
گەشه كردنى سامان ، وە چ لە پرووى خەرچ كردن و كۆكردنەوه يەوه .

خوای پەروەردگار خاوەنى سامان و گەردون و ژيانە ، وە مرۆف
وە كیل و جیگرە ، وە پتويستە بە فەرمان و قسەى خاوەنى بچولیتەوه بۆ
ئەوى بتوانن بە شتێوه يەكى راست و پەوا بە پتوى پاميارى ئىسلام
بچولیتەوه . چونكە مرۆف لە دوا پۆزا لى پراسراوه بەرامبەر بە خوا ،
لەو سامانەى كە پتوى سپىراوه .

هەر وەها پەيوەندى نىوان ئابوورى و ياساى (جناى) لە ئىسلامدا
پەيوەندىەكى پتەوه لە كاتىكا (پرىنى دەستى دزى) بەستوو بە ژيانى
ئابوورى يەوه لەرانە يە كەستىك بليت ئەم سزايە سەختە ، بچگومان
ئەگەر لە پزىمىكى وەكو سەرمايه دارى دا بيت سزايەكى سەختە . بەلام
لە پزىمى ئىسلامدا وا نىيە چونكە ئىسلام هەموو كاروبارىكى ژيانى
گرتۆتە ئەستۆ ، وە هەموو پىداويستىكى بۆ ئامادە كردوو ، نىتر هىچ
ماوهى ئەره نەماوه كەستىك هەستى و دزى بكات . خو ئەگەر دزى پرو
بدات ئەوه دەردىكى گرانى كۆمەلايه تى يە ، وە پتويستى بە گەرەتەرىن
بەگزا چوون هەيه . با ئەوش بزاین عومەرى كورى خەتاب لە سالى
(پەمادە) دا پرىنى دەستى دزى هەلگرت ، چونكە ئەو سالا گرانى و
نەبوونى بوو ، وە ئەوى لە نەبوونى دزى كردبى ئەوه ئىسلام دەستى
ناپريت .

هەر وەها حەرام كردنى سوو ، زۆر بەى ئەوانەى لە ئىسلام
نەگەشتوون وە دواى پزىمە مرۆف كردەكان كەوتوون بە كوێرانە
ئەلتىن ئەمە نابن ، حەرام كردنى سوو كۆسپىكى گەرەيه لە پىگای
كەشه كردنى بارى ئابوورى دا . نىتر لایەك ناكە ئەوه بەلاى ئەوهوه كە

ئىسلام كە سوۋى حەرام كىردۈۋە پەيۋەندى ھەيە بە (مضار بە) و زەكات و رامن كىردى ژىيانى خەلكى لەلەيەن دەۋلەتەۋە ، وە بۇ ئەۋ دەستور رانەى ئىسلام دايناون بۇ سامان و پەرەپىدانى، يارمەتى دانى يەكترو وامدان بە يەكترو. وە ئەۋەشيان لە بىر بردوۋەتەۋە كە تا ئىستاش زۆر سەرمایە لای مۇسلمانان لەم سەردەمەدا دانراۋە و ناخرىتە بانقەۋە لەبەر ئەۋەى بە حەرامى ئەزانن . وە بۇ ئەۋەى زياترت بۇ پروون بىتتەۋە لە بارەى بانقى بىسۋو لە ئىسلامدا بگەرپىرەۋە بۇ كىتەبى (المدخل الى النظرية الاقتصادية في المنهج الاسلامي) لە نوسىنى دكتور احمد النجار كە بە درىژى باسى يانق و تاقى كىردنەۋە يەكى بانقى بىسۋو لە مىسرا كە كەۋرەترىن سەركەۋىتى بەدەست ھىتا لە سالەكانى ۱۹۶۳ ھەتا ۱۹۶۷ . بەلام ماۋەيان نەدا كە بەردەوام بىتتو دايان خست .

فهره نگی ووشه کان

کوردی : عهه بهی	کوردی : عهه بهی
وزه : الطاقة	رژیم : نظام
بار : الظروف	سه رمايه دارى : الرأسمالية
دۆخ : الحالة	سۆشيا لى ستى : الاشتراكية
چۆنيه تى : كيفية ، كيفاً	دادگه رى : العدالة
چه ندايه تى : كمية ، كمأ	نادادگه ر : غير عادل
جۆرايه تى : النوعية ، نوعاً	مام ناوه ندى : وسط : معتدل
پهش بين : متشائم	پرددۆزه : النظرية
پژياز : مبدأ	ماركسايه تى : الماركسية
كيتنگه : مزرعة	گه شه كردن : التطور
دوازۆژ : القيامة	پشك : سهم
خودى : ذاتى	بۆچوون : التصور
پروانگه : نظرة	گيروگرفت : المشكلة
دهزگا : جهاز	دهرونى : النفسى
دامه زراو : مؤسسة	به لکه نهويست : البديهى
دابەش كردن : التوزيع	باوه ر : ايمان ، عقيدة
پژيمى بازار : نظام السوق	پژياز : مذهب
پروژهى سه ره به ست : المشروع الحر	پهوا : مشروع · حلال
به كار بردن : الاستهلاك	پتوه ر : مقياس
كار ، نيشوكار : العمل	دانهى ئابوورى : العامل الاقتصادى
خاوه نداريتى : الملكية	دانه به ره هم هيتنه كان : عوامل الانتاج
شپتوهى به ره هم هيتنان : اسلوب الانتاج	مرؤفايه تى : البشرية
	ئادهميتى : انسانى

گوردی : عمره بی

گوردی : عمره بی

به یوه نندی دابهش کردن : علاقات	بهها : القيمة
انتوزیع	نامیر : آله
ناوہ ند : مرکز	خواست : الطلب
منہملی : المنافسة	خستنه پروو : انعرض
پوڑی : الرزق	په ره پیتدان : التنمية
پکیتف : سيطرة	خه رج کردن : الانفاق
سته م : ظلم	جیکر : خلیفة
سته مکار : ظالم	نالو کور : التداول
داهاتی نه ته ره : الدخل القومي	سامان : المال ، الثروة
ریکخهر : المنظم	میراتی : الميراث
سوو : الفائدة ، الربا	ثابروو : الشرف
زه ویانه : الربح	بژیوی : المعيشة
کری : أجر ، الاجرة	په زاره : هم ، هموم
قازانج : الربح	دایین کردن : تأمين ، ضمان
سه رچاوه به ره م	ده سته کوهت : الغنیمة
هیتنه کان مصادر الانتاج	گری : الفش
کارگوزاری : الخدمات	زایونزم : الصهيونية
دابړ کردن : الاحتكار	زیاده خوړی : الاسراف
هاوسهنگی کومه لایه تی : التوازن	کان : المنجم
الاجتماعی	کانزا : المعدن
دادگه ری کومه لایه تی : العدالة	به نده : کویله : العبد
الاجتماعية	کومه ل : المجتمع
فه رمان به ری تی : وظيفة	به ره و : نحو
ثامراز : أداة	شیتوه : اسلوب
نرخ : السعر	خراب خوړاکی : سوء التغذية

سهراچاوه كانى نهم باسه :

- ١ - قورناتى يروژ
- ٢ - فهرمووده كانى يتفهمبهرى مهزن (د٠خ)
- ٣ - تفهسيري قورناتان
- ٤ - الاموال : ابو عبيد فاسم بن سلام
تعليق محمد حامد الفقى . مطبعة الحجازى القاها ١٣٥٣هـ
- ٥ - الخراخ : القاضى ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم المتوفى ١٨٢هـ
المطبعة السلفية - الطبعة الثالثة - القاها ١٩٧٤م
- ٦ - المدخل الى النظرية الاقتصادية فى المنهج الاسلامى : الدكتور احمد النجار
الطبعة الاولى ١٣٩٣هـ - ١٩٧٣م . دار الفكر
- ٧ - فقه الزكاة - د : يوسف القرضاوى
الطبعة الثالثة ١٩٧٧ مؤسسة الرسالة
- ٧ - مشكلة الفقر وكيف عالجهما الاسلام : الدكتور يوسف القرضاوى
- ٨ - اشتراكية الاسلام : الدكتور مصطفى السباعى
الطبعة الثالثة/ ١٩٦٠ الدار القومية للطباعة والنشر
- ٩ - المال والحكم فى الاسلام : الاستاذ عبدالقادر عودة
الطبعة الثانية ١٣٨٣هـ - ١٩٦٤م دار النذير - بغداد
- ١٠ - ملكية الارض فى الاسلام : ابو الاعلى المودودى
مكتبة الشباب المسلم - دمشق
- ١١ - الزكاة : عبدالرزاق نوفل
- ١٢ - قراءات فى الاقتصاد الاسلامى : الدكتور فاضل الحسب
- ١٣ - خطوط رئيسية فى الاقتصاد الاسلامى : محمود ابو السعود
الطبعة الاولى ١٩٦٥م - ١٣٨٥هـ مطبعة معتوق اخوان . بيروت
- ١٤ - الاسلام ضامن للحاجات الاسلامية للانسان : عبدالعزيز البدرى

- ١٥- السياسة الشرعية في اصلاح الراعى والرعية : ابن تيمية
مراجعة محمد عبدالله السمان
- ١٦- عمر نظرة عصرية : مجموعة من الكتاب
- ١٧- التوزيع - توزيع اندخل القومى والثروة - الدكتور محمد عزيز محمد
- ١٨- النظام المالى الاسلامى المقارن - الدكتور بدوى عبداللطيف عوض
المجلس الاعلى لشؤون الاسلاميه ج.م.ع. ١٩٧٢
- ١٩- النظام المالى فى الاسلام - الدكتور عبداللطيف نواوى
الطبعة الثانية ١٩٧٣ المكتبة العصرية - بيروت
- ٢٠- الموجز فى الاقتصاد السياسى - ل.م. - ليونتييف
ترجمة ابو بكر يوسف ١٩٦٧ وزارة الثقافة المصرية
- ٢١- حركة الاسلام ومفكرو الغرب - الدكتور محسن عبدالحميد
- ٢٢- مبادئ الاقتصاد الاشتراكى - الدكتور عبدالوهاب مطر انداهرى
وزارة التربية والتعليم/١٩٧٠
- ٢٣- الانسان ذلك المجهول : الدكتور الكسيس كاريل
ترجمة شفيق اسعد فريد
وه هه ندى كتيبى كوفارو پوزنامهى تريش .

ناومرؤك	لاپەرە
پيشه‌كي	۵
مرؤفایه‌تی به‌رمو كوئى ؟	۱۱
بۆچى پىويسته هه‌ول به‌ين بۆ ئىسلام !؟	۲۲
گىروگرفته‌كانى ئابوورى	۳۲
پایه‌كانى ئابوورى (كار، سامان)	۳۶
سى به‌شه‌كه‌ى كۆمه‌ل	۳۹
خاوه‌ندارىتى	۴۶
جۆره‌كای خاوه‌ندارىتى نه ئىسلامدا	۵۰
پىنگاكانى به‌ده‌ست هیتنانى خاوه‌ندارىتى	۵۸
په‌ره‌پیتدانى خاوه‌ندارىتى	۶۵
پىنگاكانى به‌خت كردن	۷۰
خاوه‌ندارىتى گشتى و خاوه‌ندارىتى ده‌وله‌ت	۷۷
په‌ره‌ودادگه‌رى كۆمه‌لایه‌تى	۸۷
پىنگاكانى بلاو كردنه‌وه‌ى دادگه‌رى	۹۹
سه‌رچاوه‌كانى زه‌كات	۱۱۵
ده‌رامه‌ته‌گشتى به‌كان	۱۱۹
خه‌رجى به‌گشتى به‌كان	۱۲۲
لى‌په‌رسراوىتى ده‌وله‌تى ئىسلام	۱۲۴
مافه‌كانى هاو و لاتى له‌ سه‌ر ده‌وله‌ت	۱۳۰
ئىسلام شان به‌شانى پيشكه‌وتن نه‌پروات	۱۳۵
دوا و وته	۱۳۹
فه‌ره‌نگى وشه‌كان	۱۴۲
سه‌رچاوه‌كانى ئەم كتيبه	۱۴۴

POULTRY ENTERPRISE OF NO

نهم کتیبه

- ۱ - سه‌ره تابه که بۆ تیگه‌یشتن له یاسای نابووری ئیسلام
- ۲ - ده‌ستی کوردی موسسولمان پانه‌کشستن سه‌ره و دادگه‌ری
کۆمه‌لایه‌تی
- ۳ - هه‌لسه‌نگاندنیکی دادگه‌رانه‌یه له نیوان یاسای نابووری ئیسلام و
یاسای سه‌رمایه‌داریی و سۆشیالیستی دا به کورتی
- ۴ - گرنگی و قه‌شه‌نگی و شیای نابووری ئیسلامت تی‌ئه‌گه‌یه‌نی

AREA STATE POULTRY

نرخى « دینارێك و سه‌د فلسه »

STATE POULTRY ENTER